

KINDER
RECHTEN
FORUM 2015

**“Het zal wel
aan mij
liggen...”**

Omgaan met de effecten van
discriminatie en racisme op kinderen

Kinderrechtenforum | 2015

“Het zal wel aan mij liggen...”

Omgaan met de effecten van discriminatie en
racisme op kinderen

Colofon

“Het zal wel aan mij liggen...”

Omgaan met de effecten van discriminatie en
racisme op kinderen

Kinderrechtenforum nr. 11, 2015

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

November 2015

Redactie

Farah Laporte

Jef Geboers

Naima Charkaoui

en de gastauteurs genoemd in de tekst

Eindredactie

Farah Laporte & Robert Crivit

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

Koningin Maria Hendrikaplein 5/103, 9000 Gent

Grafisch ontwerp

Pieter Willems

Brecht Van Stappen

www.pjotr.be

Voorwoord

Sinds haar oprichting in 1996 heeft de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen altijd geprobeerd om mensen, organisaties en hun ideeën samen te brengen rond kinderrechten. De Kinderrechtencoalitie wil specifiek vanuit de blik en de ervaringskennis van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) een structurele bijdrage leveren aan de implementatie van de rechten van het kind zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Eén van de middelen die de Kinderrechtencoalitie hierbij hanteert, is de organisatie van Open Fora. Daar wisselen de lidorganisaties ervaringen en ideeën uit met andere organisaties, experts, beleidsinstanties en individuele geïnteresseerden. De bijeenkomsten vormen telkens weer een belangrijke bron van inspiratie voor het werk van de Kinderrechtencoalitie. Jaarlijks brengen we een publicatie uit waarin we onze bevindingen rond een bepaald thema bundelen. Deze publicatie noemen we – schatplichtig aan de manier waarop het tot stand komt – het 'Kinderrechtenforum'.

Dit forum is het elfde in de reeks en focust op de impact van discriminatie en racisme op kinderen. We hopen met deze publicatie een bijdrage te leveren aan het promoten van kinderrechten in constructieve dialoog en samenwerking met alle betrokkenen. Het Kinderrechtenforum wordt ook gebruikt bij de opmaak van het alternatief rapport aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, dat door de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen en haar Franstalige zusterorganisatie CODE wordt samengesteld, alsook bij de jaarlijkse actualisatie van dit rapport. Deze publicatie werd enkel mogelijk dankzij de inbreng en medewerking van heel veel mensen en organisaties. Graag wil ik daarom iedereen bedanken die rechtstreeks of onrechtstreeks aan dit jaarthema en dit Kinderrechtenforum heeft bijgedragen.

Robert Crivit
Voorzitter Kinderrechtencoalitie

Begrippen

Volgende begrippen worden in deze publicatie gebruikt en verdienen enige verduidelijking:

IVRK of Kinderrechtenverdrag

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) van de Verenigde Naties werd goedgekeurd in New York op 20 november 1989. 196 staten hebben dit Verdrag geratificeerd, waaronder België. In de verdere tekst gebruiken we de term ‘Kinderrechtenverdrag’.

Algemeen Commentaar

Een *General Comment* of Algemeen Commentaar is een gezaghebbende leidraad voor de interpretatie van het door de Commentaar behandeld onderwerp. Voor de lidstaten bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind bevatten ze meer concrete aanbevelingen omtrent het in de praktijk brengen van de in het Verdrag gewaarborgde rechten.

Comité voor de Rechten van het Kind

Het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties bestaat uit 18 onafhankelijke experts die toezien op de naleving van het Kinderrechtenverdrag door de staten.

Slotbeschouwingen

Nadat het Comité voor de Rechten van het Kind het landenrapport en de eventueel beschikbare alternatieve rapporten over een bepaald land heeft doorgenomen, brengt het *Concluding observations* of Slotbeschouwingen uit: aanbevelingen en opmerkingen waarmee dat land aan de slag moet.

Superdiversiteit

De term (geïntroduceerd door de Duitse socioloog Vertovec) verwijst naar het verhoogde aantal mensen met een migratieachtergrond in de samenleving enerzijds, en de verandering van de migratiepatronen anderzijds. Het belangrijkste kenmerk is de “groeiende diversiteit binnen de diversiteit”, zowel tussen en binnen de verschillende groepen en gemeenschappen in de samenleving.¹

¹ Geldof, D. (2013) Superdiversiteit als onverwerkte realiteit. Een uitdaging voor het sociaal werk. In: *Alert*, jaargang 39, nummer 3, juli 2013, p. 13

“Het zal wel aan mij liggen...”

Omgaan met de effecten van
discriminatie en racisme op kinderen

	9	Inleiding
01	13	Discriminatie en racisme: situering
02	17	De stem van kinderen en ouders
03	23	De link met kinderrechten
04	31	Effecten van discriminatie en racisme op kinderen: analyse
05	43	Aanbevelingen
06	69	Achtergrond
		Racisme en de psychologische effecten op het kind
		Birsen Taspinar
		Do you dare to care?
		Ouders en hulpverleners op de bres tegen discriminatie bij kinderen
		Fanny Matheusen
		Etnische discriminatie door leerkrachten en zich thuis voelen op school
		Ervaringen van Vlaamse jongeren met een migratieachtergrond
		Fanny D'hondt
		Maatschappelijke kwetsbare kinderen en jongeren met een migratieachtergrond
		Ikrame Kastit en Nina Henkens
		Kif Kif over de impact van racisme op kinderen
		Orlando Verde
	109	Bronnen
	113	Meer weten?
	113	Vragen en klachten?

Inleiding

“Mijn kinderen zijn hier opgegroeid, maar omdat ze er anders uitzien, zullen ze nooit echt deel van de maatschappij worden. Pas als ze opgroeien beseffen ze dat ze anders zijn, dat ze zwart zijn. Dat vind ik heel erg. Wanneer we niet gevlucht waren, zouden mijn kinderen nooit geweten hebben wat het is om te worden gediscrimineerd. Ze hadden kunnen uitgroeien tot emotioneel sterke persoonlijkheden. Nu moet ik ze steeds voorhouden dat ze net zoveel waard zijn als elk ander mens.

– getuigenis van Somalische moeder, 1997, ‘Van alles wat meenemen’

Waarom dit thema?

Het onderwerp van deze publicatie kadert in het bredere jaarthema van de Kinderrechtencoalitie voor 2015: “etnisch-culturele diversiteit en migraties”. De keuze voor dit thema werd ingegeven door enerzijds de overtuiging dat de rechten van kinderen met een migratieachtergrond speciale aandacht blijven verdienen, en anderzijds door de vaststelling dat hun rechten in de praktijk niet (voldoende) gerealiseerd worden. Zo komt discriminatie op grond van raciale criteria nog vaak voor in ons land.²

Om dit brede thema af te bakenen en concreet te maken, koos de Kinderrechtencoalitie om zich te focussen op de **effecten van discriminatie en racisme op kinderen op hun psychisch welzijn en ontwikkeling**.

Waarom deze keuze?

- Het is een **belangrijk** thema op het vlak van kinderrechten. Het recht van kinderen om niet gediscrimineerd te worden is één van de belangrijkste hoekstenen van het Kinderrechtenverdrag. Daarnaast hebben kinderen het recht om beschermd te worden tegen alle vormen van geweld, ook niet-fysieke vormen van geweld.
- Het is een **onbekend** thema. Naar de effecten van racisme en discriminatie op de psyche van kinderen is nog maar bitter weinig onderzoek gevoerd. We merken daarnaast dat er onvoldoende statistische gegevens beschikbaar zijn die structurele discriminatie zichtbaar maken. Er is ook onvoldoende

² In 2014 werd in 41 % van de nieuwe dossiers geopend bij het Interfederaal Gelijkekansencentrum discriminatie op grond van raciale criteria aangehaald. In: Interfederaal Gelijkekansencentrum (2015). *Jaarverslag 2014. Een keerpunt voor het Centrum*. p. 22

kennis over wat discriminatie en racisme betekent, wat strafbaar is of niet en waar men terecht kan om klacht in te dienen.

- Het is een **onderschat** thema. Kinderen (en volwassenen) krijgen vaak te horen: “dat was toch zo niet bedoeld”; “dat is toch niet zo erg...”, “trek het je niet aan”. De onderrapportering van discriminatie en racisme, het feit dat het moeilijk ‘juridisch’ hard te maken is, uitspraken over de vermeende relativiteit van racisme in de media, het gebrek aan onderzoek, ... zijn allemaal factoren die er toe bijdragen dat (de effecten van) discriminatie en racisme schromelijk onderschat worden in onze samenleving.

Hoe gingen we te werk?

Een werkgroep, bestaande uit leden van de Kinderrechtencoalitie, kwam regelmatig samen om het thema verder uit te werken. We ontwikkelden standpunten (*position papers*), organiseerden focusgroepen en verzamelden inspirerende praktijken uit het werkveld, we consulteerden kinderen en ouders (zie hoofdstuk 2). Al deze zaken zijn terug te vinden op onze website, onder de categorie “jaarthema 2015 etnisch-culturele diversiteit en migraties”.

Op 29 september 2015 organiseerden we in Antwerpen een **Open Forum over de impact van racisme op kinderen**. Meer dan 150 mensen uit onder meer de opvoedingssector, de hulpverlening, de jeugdsector, de media, de integratiesector en het onderwijs namen deel. Psychologe Birsen Taspinar bracht een lezing over de impact van racisme op kinderen. Daarna werd dit in verschillende workshops verder uitgediept door verschillende experts, onderverdeeld volgens de belangrijkste levensdomeinen waarin kinderen opgroeien: thuis, op school en in de vrije tijd. Ook besteedden we aandacht aan de impact van negatieve beeldvorming in de media.

Eén van de belangrijkste boodschappen die we opvingen tijdens dit Open Forum: “(h)erken de verhalen en de ervaringen met discriminatie en racisme bij kinderen en jongeren.” “Neem hen serieus, betrek hen en zet met hen concrete stappen om dit op te lossen!”

Een uitgebreid verslag en de presentaties van deze dag kan u raadplegen op onze website.

Opbouw van de publicatie

In het eerste hoofdstuk hebben we aandacht voor de **situering van de termen ‘discriminatie’ en ‘racisme’** en hoe we deze gebruiken doorheen de tekst. Aangezien discriminatie en racisme vatbaar zijn voor verschillende interpretaties, is het belangrijk deze keuze voldoende te argumenteren.

Een tweede hoofdstuk staat in het teken van de **stem van kinderen en hun ouders**. We geven meer toelichting bij twee trajecten die we gelopen hebben met kinderen (in samenwerking met Vormen vzw en Uit De Marge) en ouders (in samenwerking met de Gezinsbond).

In het derde hoofdstuk analyseren we de impact van discriminatie en racisme aan de hand van de diverse **bepalingen en principes uit het Kinderrechtenverdrag**. Welke inbreuken stellen we vast als kinderen te maken krijgen met discriminatie en racisme? Wat zegt het Comité van de Rechten van het Kind hierover?

Het vierde hoofdstuk heeft aandacht voor de **analyse van de effecten** van discriminatie en racisme op het kinderen en jongeren. Dit zowel op de toegang tot hun basisrechten als op hun (psychisch) welzijn. We hebben expliciet aandacht voor de effecten van discriminatie en racisme binnen een schoolcontext, en laten hierbij twee leerlingen uit Brussel aan het woord. Zij brengen een sterke getuigenis over hun schoolcarrière, op welke manier ze zich daarbij benadeeld voelen of gevoeld hebben, en hoe dit een impact heeft op hun welbevinden en hun toekomstperspectief.

11

Vanuit deze analyse, gaan we in het vijfde hoofdstuk over tot onze **aanbevelingen**. We starten met een aantal algemene aanbevelingen, gevolgd door specifieke aanbevelingen rond de thuissituatie, het onderwijs, de vrije tijd/publieke ruimte en rond beeldvorming in de media. We starten steeds met aanbevelingen die bijdragen tot maatschappelijke veranderingen en die inzetten op positieve attitudes rond diversiteit en die gericht zijn op de hele bevolking. Daarna gaan we over tot meer specifieke aanbevelingen die gericht zijn op het actief bestrijden (en bestraffen) van discriminatie en racisme. Elk hoofdstuk start met een opsomming van de meest prioritaire aanbevelingen.

De aanbevelingen worden gevolgd door verschillende **artikels** van enkele gast sprekers die tijdens het Open Forum over de impact van racisme op kinderen aan bod kwamen. Birsen Taspınar schreef een tekst over de psychologische effecten van racisme op het kind. Fanny Matheusen heeft het over de rol van ouders en hulpverleners. Fanny D'hondt stelt haar onderzoeksbevinden uit haar doctoraat voor over de effecten van etnische discriminatie op het welbevinden van leerlingen. Ikrame Kastit en Nina Heskens van Uit De Marge schetsen de rol van het jeugdwerk in het omgaan met discriminatie en racisme. Orlando Verde van Kif Kif geeft een reflectie over het belang van beeldvorming.

Eindigen doen we met een uitgebreide **bronnenlijst** en een opsomming van verschillende organisaties waar u terecht kan voor meer informatie rond diversiteit, discriminatie en racisme. Ook geven we een overzicht van de belangrijkste **kanalen** waar kinderen, ouders en/of hun begeleiders terecht kunnen bij een **vraag, melding of klacht** rond diversiteit, discriminatie, racisme, gelijke kansen en kinderrechten

We wensen u veel leesplezier.

01

Discriminatie en racisme: situering

Voor we overgaan tot een analyse van de problematiek en van daaruit aanbevelingen formuleren, staan we stil bij het gebruik van de termen “discriminatie” en “racisme” in deze publicatie.

Discriminatie

De Belgische antidiscriminatiewet definieert discriminatie als een “direct onderscheid op grond van een beschermd criterium dat niet gerechtvaardigd kan worden”.³ Daarbij wordt een direct onderscheid omschreven als “de situatie die zich voordoet wanneer iemand ongunstiger wordt behandeld dan een ander in een vergelijkbare situatie wordt, is of zou worden behandeld op basis van één van de beschermde criteria”. Samengevat gaat het over uitspraken, handelingen of gedrag waarbij mensen worden benadeeld tegenover anderen.

We beperken ons in deze publicatie tot discriminatie op gronden van nationaliteit, een zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, geloof of levensbeschouwing.⁴

De Verenigde Naties definiëren dergelijke ‘raciale’ discriminatie als volgt: “*racial discrimination shall mean any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life.*”⁵

Hierbij willen we uiteraard geen afbreuk doen aan het bestaan van discriminatie op basis van andere gronden (geslacht, seksuele geaardheid, leeftijd, handicap,...), en het belang van de bestrijding ervan. Deze verschillende discriminatiegronden interageren uiteraard vaak met elkaar en het is belangrijk om hiermee rekening te houden. Aandacht hiervoor wordt ook wel ‘intersectionaliteit’ of kruispuntdenken genoemd.⁶

-
- ³ Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, BS 30/05/2007, 29016
 - ⁴ Discriminatiegronden gedefinieerd in de Belgische antiracismewet. Wet van 10 mei 2007 tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden van 30 juli 1981, B.S. 30/05/2007, 29046
 - ⁵ Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 21 december 1965
 - ⁶ Kruispuntdenken wil “de volledige complexiteit omarmen van de invloed van plaats, nationaliteit, gender, etniciteit, seksuele voorkeur en religie en de wijze waarop deze elkaar construeren. Het is namelijk een combinatie van deze verschillende invalshoeken waardoor we een maatschappelijke positie toegewezen krijgen en die bepalend zijn voor onze identiteit” (in: Vrouwenraadossier Kruispuntdenken)

Racisme

Noch het internationaal recht, noch de Belgische antiracismewet geeft een precieze en objectieve definitie van racisme. Het begrip vertrekt vanuit de veronderstelling dat er verschillende menselijke rassen zouden bestaan, hetgeen volgens de huidige inzichten van de wetenschap niet langer wordt aanvaard.⁷

In de “*Declaration on race and racial prejudice*” van UNESCO (1978) vinden we wel een omschrijving terug van racisme:

“ *Racism includes racist ideologies, prejudiced attitudes, discriminatory behaviour, structural arrangements and institutionalized practices resulting in racial inequality as well as the fallacious notion that discriminatory relations between groups are morally and scientifically justifiable; it is reflected in discriminatory provisions in legislation or regulations and discriminatory practices as well as in anti-social beliefs and acts; it hinders the development of its victims, perverts those who practise it, divides nations internally, impedes international co-operation and gives rise to political tensions between peoples; it is contrary to the fundamental principles of international law and, consequently, seriously disturbs interinternational peace and security.*”⁸

Naast het klassiek (of biologisch) racisme op grond van zogenaamde biologische verschillen zoals huidskleur, worden verschillende hedendaagse varianten onderscheiden⁹:

- **cultureel en religieus racisme:** waarbij men zich richt tegen mensen met een (schijnbaar) andere culturele achtergrond en/of levensbeschouwing, met als belangrijkste voorbeelden islamofobie (gericht tegen moslims) of antisemitisme (gericht tegen joden)
- **institutioneel racisme:** praktijken binnen instellingen of staatsorganismen die het behoud van ongelijkheden toelaten
- **alledaags racisme:** racisme in alledaagse situaties door discriminerende attitudes, opinies of gedragingen

Vertrekkende vanuit deze varianten, interpreteren we racisme in deze publicatie ruimer dan discriminatie op gronden van nationaliteit, een zogenaamd ras, huidskleur, afkomst of nationale of etnische afstamming. **Racisme gaat – naast discriminerende handelingen en gedragingen – ook over het hebben van bepaalde vooroordelen, ideeën, ideologieën, gedachtes en attitudes waarbij men zich richt tegen mensen met een (schijnbaar) andere nationaliteit, zogenaamd ras, huidskleur én geloof of levensbeschouwing.** Het hebben van een

⁷ Meer achtergrond bij het begrip racisme is te vinden op de website van het Interfederaal Gelijkekansencentrum <http://www.diversiteit.be/wat-racisme>

⁸ UNESCO (1978), *Declaration on race and racial prejudice*, art. 2 §2

⁹ Vandezande V. et al.(2006). *Naar een Tolerantiebarometer voor België. Haalbaarheidsstudie*. IPSO-K.U.Leuven, GERME-ULB, pp. 13-14

idee of een vooroordeel is niet strafbaar volgens de antiracismewet. Het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie is dit wel.

Meer informatie over de definitie van racisme is terug te vinden in het jaarverslag 2013 van het Interfederaal Gelijkekansencentrum.¹⁰

Verder vermelden we nog enkele andere verschijningsvormen van discriminatie en racisme, die elk afzonderlijk of gecombineerd kunnen voorkomen:

- **Xenofobie:** onevenredige angst voor het vreemde, voor migranten en etnische minderheden en de angst voor etnisch-culturele vermenging, en dat onlogisch en oncontroleerbaar gedrag uitlokt.¹¹
- **Kolonialisme:** waarbij men de houdingen en gedragingen uit het koloniaal verleden reproduceert.
- **Stereotypering en vooroordelen:** waarbij men zijn perceptie van bepaalde medemensen sterk laat bepalen door de afkomst, huidskleur, culturele achtergrond, levensbeschouwing van deze persoon. Dit kan zich dan weer vertalen in onder meer discriminerende verwachtingen (bvb. inzake schoolprestaties) of in uitspraken die als beledigend worden ervaren.

Op basis van deze situering besluiten we om in deze publicatie zoveel mogelijk beide termen ‘discriminatie’ en ‘racisme’ samen te vermelden, aangezien beide interpretaties (zowel juridisch als sociologisch) elkaar overlappen en meestal samen voorkomen.

¹⁰ Interfederaal Centrum voor Gelijke Kansen en Bestrijding van Discriminatie en Racisme (2014). Tijd voor een interfederaal actieplan tegen racisme – jaarverslag 2013, pp. 22-31

¹¹ *Ibid.*, p. 17

De stem van kinderen en ouders

Wat denken kinderen over hun rechten 17

De stem van ouders 20

02

De stem van kinderen en ouders

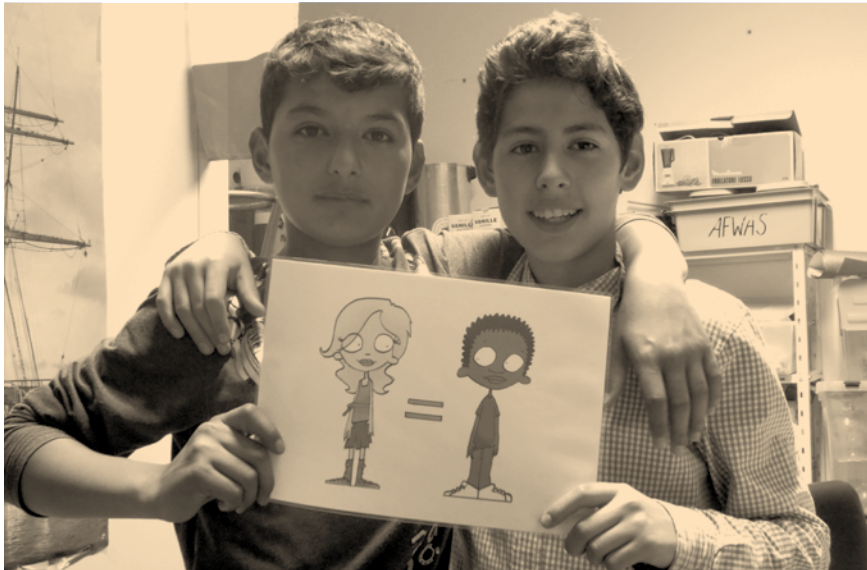
17

Wat denken kinderen over hun rechten?

In dit traject willen we nadrukkelijk de mening van kinderen uit etnisch-culturele minderheden meenemen. Wat weten zij over kinderrechten? Hoe denken ze over hun rechten en die van andere kinderen? Wat hebben ze te zeggen over kinderrechten als non-discriminatie, participatie en gelijke kansen?

Met de financiële steun van de Raad van Europa kregen we de mogelijkheid om in samenwerking met Vormen vzw en Uit De Marge een consultatie te doen bij kinderen in maatschappelijk kwetsbare situaties, meer specifiek bij kinderen met een migratieachtergrond. Dit resulteerde in een kort participatief traject met twee kinderwerkingen: de Kinderplaneet (vzw Jong) en Horizon vzw. Dit gebeurde in samenwerking met Uit De Marge, het steunpunt voor jeugdwerk en jeugdbeleid met kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Er werd gekozen om kinderen tussen 10 en 12 jaar te bevragen. Dit omdat de meeste participatiemogelijkheden voor minderjarigen focussen op oudere leeftijdsgroepen en zodoende jongere kinderen minder zichtbaar zijn in allerlei participatieorganen, in onderzoek, enz.

De kinderen kregen gedurende twee of drie sessies een inleiding over kinderrechten. Deze sessies werden begeleid door Vormen vzw, het expertisecentrum rond mensenrechten- en kinderrechteneducatie in Vlaanderen.

De sessies werden voorbereid door de externe begeleider en de vaste begeleiding van de kinderwerkingen.

Alle activiteiten werden tijdens groepsgesprekken besproken. Tijdens individuele gesprekken werd er dieper ingegaan over hoe kinderen zelf naar hun eigen situatie kijken vanuit een kinderrechtenperspectief. De resultaten en de uiteindelijke schriftelijke *output* werden steeds afgetoetst bij de kinderen zelf.

De eerste doelstelling van het traject was dat de kinderen er zelf iets aan hebben. Een fijne belevenis die hen iets zinvol meegeeft over kinderrechten.

Op bepaalde momenten gaven de kinderen zeker aan dat ze het fijn en interessant vonden. Evenzeer waren er momenten waarop de gesprekken en de activiteiten moeizaam verliepen en de kinderen zich niet allemaal goed of veilig voelden.

“Mama, het gaat weer over kinderrechten gaan, dat is kei-wijs!”

“SAAA-HAAAAI!”

“Wanneer mogen we naar buiten?”

De inbreng van de kinderen over hoe zij naar hun eigen situatie kijken vanuit een kinderrechtenperspectief werd vooral geuit tijdens de individuele gesprekken met de kinderen die achteraf werden gevoerd, minder tijdens de groepsmomenten. De meeste kinderen gaven op individuele basis aan dat ze het **recht op je eigen geloof** en het **recht op veiligheid en bescherming (tegen geweld)** het belangrijkste vinden.

“Ik vind dat recht belangrijk want iedereen moet respect hebben voor wat je gelooft.” (Rania, 11 jaar)

“Dit is het mooiste recht, met al die mensen met hun geloof samen. Ze lachen je niet uit. Ze laten je met rust.” (Hakan, 11 jaar)

“Ik mag zelf kiezen of ik later een hoofddoek draag.” (Kawtar, 11 jaar)

“Als je een hoofddoek of een kruisje of iets joods wil dragen, mogen ze dat niet verbieden. Bij mij op school is dat verboden, maar als je nu eenmaal zo gelooft...” (Manael, 10 jaar)

Ze vertelden dat ze vaak het gevoel hebben dat zij (of mensen die ze kennen, of over wie ze horen) wegens hun geloof (meer dan afkomst) niet welkom zijn op school, op straat, op de bus,....

Ze ervaren soms geweld om hen heen, ook in hun kinderwerking (slaan, spuwen, schelden, roepen, schoppen, uitlachen), waar iedereen zelf wel eens aan meedoet, maar wat niemand eigenlijk leuk vindt.

“Je moet jezelf beschermen.”

“Ze moeten maar niks over mijn moeder zeggen.”

In groep vertelden de kinderen vooral verhalen die te maken hebben met het **recht op gelijke behandeling**, zonder het direct zo te benoemen.

19

“Toen was ik boos.”

“Ik vond het niet eerlijk.”

De meesten zijn al gediscrimineerd op grond van afkomst en/of geloof, al vindt niet iedereen dat een probleem (“gewoon, dat is normaal”). Niemand heeft het gevoel zelf al anderen gediscrimineerd te hebben.

Hoewel we ons in een context van vrije tijd bevonden, vertelden veel kinderen spontaan over hun juf of meester in de klas. De school of de schoolcultuur/het schoolreglement werden amper vermeld: het is de eigen juf of meester die het verschil maakt, positief of negatief.

**“Wij hebben een racistische juf. Zij zegt dan: ‘Het zijn de makak-
ken weer die hun huiswerk niet gemaakt hebben.’ Ik haat haar.
Daar doe ik geen moeite voor.” (Celal).”**

De twee trajecten leveren waardevolle en interessante informatie op over de mening van deze kinderen, maar de trajecten waren langs de andere kant te beperkt in tijd om echt diep te kunnen gaan. Hiervoor is verdere opvolging nodig. Het volledige verslag is te downloaden via de website van de Kinderrechtencoalitie, onder “jaartheme 2015”.

De stem van ouders

Kinderen vertellen thuis over hun (al dan niet rechtstreekse) ervaringen met discriminatie en racisme. We vroegen ons af hoe ouders daarmee omgaan. Hoe reageren ze? Hebben ze soms nood aan ondersteuning, en zo ja, waar zoeken ze deze?

Samen met de Gezinsbond organiseerden we drie gespreksavonden met ouders van etnisch-cultureel diverse afkomst, met als thema “bijtanken rond discriminatie”. In Zele werkten we hiervoor samen met vzw Leerschakel, in Antwerpen met FMDO (Federatie voor sociaal-culturele verenigingen van mensen met een migratieachtergrond) en in Genk bij de Federatie Wereldvrouwen.

De gesprekken werden voorbereid door het secretariaat van de Kinderrechtencoalitie, een educatief medewerker van de Gezinsbond en een vrijwillige gespreksbegeleider van de Gezinsbond.

De gesprekken werden gevoerd aan de hand van een visuele voorstelling met groene (“voelt je kind zich goed”) en rode (“voelt je kind zich niet goed”) kaartjes. Deze werden door de ouders verdeeld over de verschillende leefomgevingen waar hun kinderen zich in bewegen (de buurt, de school, thuis, bij familie, bij vrienden, in de vrije tijd).

Uit drie gesprekken is het niet mogelijk om brede conclusies te trekken, maar we willen toch graag enkele zaken vermelden die we willen onthouden en meenemen:

- De school werd door bijna alle ouders als een zeer belangrijke omgeving gezien waarbinnen hun kinderen ervaringen van discriminatie en racisme meemaken. Tegelijkertijd ondervinden veel ouders drempels om hierover te praten met leerkrachten of directies. Ze benadrukken het belang van een goede, open communicatie en de nood aan betrokkenheid van en met de school.
- Hoe ouders omgaan met verhalen en ervaringen van discriminatie en racisme bij hun kinderen, verschilt uiteraard sterk van ouder tot ouder en hangt sterk af van de 'ernst' van de feiten. Ouders geven aan dat het niet gemakkelijk is, kinderen komen ook niet altijd alles thuis vertellen. Een greep uit de reacties:
 - Gesprek aangaan met het kind en samen een oplossing bedenken.
 - Actief reageren (bvb. kinderen aanspreken, naar de directie stappen).
 - Klacht indienen bij bvb. directie of CLB.
 - Aanraden om het te negeren (om andere problemen te voorkomen).
 - Aanraden om positief te reageren, vriendelijk en rustig blijven.
- Op onze vraag of ouders weten waar ze terecht kunnen als ze ondersteuning zouden willen, wordt meestal geantwoord dat ze het niet weten of dat ze drempels ondervinden om hulp te zoeken.

Gelijktijdig lanceerde de Gezinsbond een open oproep op haar website en via het blad De Bond met de vraag om verhalen in te sturen van kinderen die thuishkomen met verhalen rond diversiteit, racisme en discriminatie. Dit is er één van:

“H., de oudste zoon van een gezin Syrische vluchtelingen en enkele jaren ouder dan zijn klasgenoten, deed ook mee aan het fietsexamen. Hij had geen eigen fiets en had de knalroze fiets van zijn jongere zusje mee, veel te klein, zonder lichten, reflectoren of bel. Hilariteit alom, zelfs de leerkrachten vonden het grappig. Het fietsparcours verliep moeilijk, de fiets was veel te klein en H. was niet met onze verkeersregels vertrouwd. Er waren 'grappig' bedoelde opmerkingen van leerlingen zoals 'of ze in de woestijn wel voorrang van rechts kenden'. Mijn zoon van toen nog geen twaalf vertelde het verhaal thuis vol verontwaardiging. H. voelde zich vernederd en had in de toiletten geweend om zijn slechte punten. Dit was toch niet grappig? Waarom lachte iedereen dan? ... Waarschijnlijk zullen ook kinderen die geboren worden in kansarme Belgische gezinnen zo'n ervaringen meemaken. Ik vraag me wel af of er dan ook zo openlijk gelachen wordt? Wij hebben in ieder geval onze zoon verteld dat we trots zijn omdat hij probeerde voor H. op te komen. We hebben het voorval later ook nog eens met de leerkracht besproken. De man was aangeslagen en zich van geen kwaad bewust. H. had zelfs meegelachen om zijn kleine roze fiets, dan was er toch niets aan de hand? Dat mensen soms lachen om niet te moeten wenen, kwam niet bij hem op.”

De link met kinderrechten

Non-discriminatieprincipe	23
Het recht op bescherming tegen geweld	24
Andere linken met het Kinderrechtenverdrag	27
Het belang van kinderrechteneducatie.....	29

De Kinderrechtencoalitie neemt in het bepalen van haar standpunten steeds het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (verder: Kinderrechtenverdrag) en de bijhorende Algemene Commentaren van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind als leidraad. Het Kinderrechtenverdrag moet als één samenhangend geheel worden gelezen. Toch zijn er ook vier leidende basisprincipes die een extra gewicht geven aan alle andere artikels. Non-discriminatie is daar één van, samen met het recht op (over)leven en ontwikkeling, participatie en het belang van het kind.

Het verbaast niet dat deze principes, net als vele andere rechten uit het Kinderrechtenverdrag, geschonden worden als het gaat over discriminatie en racisme bij kinderen.

Aangezien België het Kinderrechtenverdrag geratificeerd heeft, moet ons land op geregelde tijdstippen rapporteren aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind in Genève (verder: het Comité). Na het analyseren van het overheidsrapport, aangevuld met de alternatieve rapporten van de Kinderrechtencoalitie en de CODE (onze Franstalige zusterorganisatie), de rapporten van de Vlaamse en Franstalige Kinderrechtencommissaris en het rapport van de kinderen (vanuit UNICEF), brengt het Comité op haar beurt aanbevelingen (de zogenaamde *concluding observations* of 'slotbeschouwingen') aan ons land uit. Bij het laatste rapportageproces van België in 2010, gaf het Comité ons land verschillende opmerkingen over discriminatie.

Non-discriminatieprincipe

Het recht op non-discriminatie is een centraal principe in het Kinderrechtenverdrag. Het is het eerste artikel na de definiëring van het woord 'kind'. Staten mogen uiteraard niet zelf discrimineren, maar zijn eveneens verplicht om de nodige maatregelen te nemen om kinderen te beschermen tegen discriminatie.

Artikel 2

- 1 De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid zonder discriminatie van welke aard ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, vermogen, handicap, geboorte of andere omstandigheid van het kind of van zijn (of haar) ouder of wettige voogd.**

- 2 De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat het kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de status of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind.**
-

Wordt dit principe in België nageleefd? Het Comité geeft alvast in haar laatste Slotbeschouwingen aan ons land aan bezorgd te zijn over “de aanhoudende discriminatie” van kinderen met een buitenlandse herkomst.¹² Ook in het hoofdstuk over onderwijs kaartte het Comité de discriminatie van kinderen aan, door onder meer te wijzen op de ongelijkheid in het onderwijs.¹³

Verder herinneren we eraan dat België een ‘interpretatieve verklaring’ aannam bij het non-discriminatie artikel. In deze verklaring maakt België voorbehoud bij de toepassing van het non-discriminatieprincipe voor kinderen die niet de Belgische nationaliteit hebben. Deze beperking heeft dus geen betrekking op alle kinderen met een buitenlandse herkomst, maar wel op een belangrijke deelgroep ervan. Ons land maakt daarmee voorbehoud tegen een hoeksteen van het Kinderrechtenverdrag. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het Comité België herhaaldelijk met aandrang heeft verzocht deze interpretatieve verklaring in te trekken.¹⁴

Het recht op bescherming tegen geweld

Gezien de enorme impact van discriminatie op het welbevinden en de gezondheid van kinderen, tot in hun latere leven als volwassene (zie hfst. 4), besluiten we dat discriminatie een vorm van psychisch geweld is. Soms gaat dit daarenboven gepaard met fysiek geweld. Het Kinderrechtenverdrag bevat duidelijke bepalingen over de bescherming van kinderen tegen geweld (art. 19).

Staten zijn op basis hiervan verplicht er alles aan te doen om geweld te voorkomen, kinderen er tegen te beschermen, te zorgen dat procedures voor het voorkomen, opsporen, onderzoeken en sanctioneren van geweld aanwezig zijn en te voorzien in ondersteuning van kinderen en hun ouders en andere personen die voor het kind zorgen.

¹² Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Slotbeschouwingen België*, CRC/C/BEL/CO/3-4, nr. 31.

¹³ *Ibid.*, nr. 66,b; nr. 67, b-c.

¹⁴ *Ibid.*, nr. 9-10.

- 1 De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, zolang het kind onder de hoede is van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft.
 - 2 Deze maatregelen ter bescherming dienen, indien van toepassing, doeltreffende procedures te omvatten voor de invoering van sociale programma's om te voorzien in de nodige ondersteuning van het kind en van diegenen die de zorg voor het kind hebben, alsmede procedures voor andere vormen van voorkoming van gevallen van kindermishandeling zoals hierboven beschreven, en voor opsporing, melding, verwijzing onderzoek, behandeling en follow-up van zodanige gevallen, en, indien van toepassing, voor inschakeling van rechterlijke instanties.
-

In zijn Algemeen Commentaar nr. 13 van 2011 geeft het Comité meer duiding bij dit artikel. Ze benadrukt daarbij dat geweld in geen geval gerelativeerd mag worden: het recht van kinderen op menselijke waardigheid en fysieke en psychologische integriteit is absoluut en geen enkele vorm van geweld mag voorgesteld worden als wettelijk of sociaal aanvaardbaar. Dit betekent dat bijvoorbeeld ook niet-fysiek geweld of niet-intentioneel geweld allerminst geminimaliseerd mogen worden.¹⁵ In haar (uitdrukkelijk niet-limitatieve) opsomming van soorten van geweld, vinden we verschillende aanknopingspunten en expliciete verwijzingen naar racisme en discriminatie. **Zo wordt onder 'geestelijk geweld' onder meer genoemd: alle vormen van aanhoudende schadelijke interacties met het kind, bijvoorbeeld het kind het gevoel geven dat het waardeloos, niet graag gezien, ongewenst, ... is; beledigingen, uitschelden, vernedering, kleinering, belachelijk maken en de gevoelens van een kind kwetsen.**¹⁶ Het Comité verwijst ook specifiek naar geweld in de massamedia en via informatie- en communicatietechnologie.¹⁷ Zo noemt ze onevenwichtige en stereotiepe beeldvorming en waarschuwt ze voor het blootstellen van kinderen aan (effectief of potentieel) schadelijke inhoud die bijvoorbeeld haatdragend, bevooroordeeld of racistisch is.

Ook in een Algemeen Commentaar over onderwijs, noemt het Comité discriminatie een inbreuk op de menselijke waardigheid. Bovendien wijst het op de verwoestende invloed op onderwijskansen: *"Discrimination on the basis of any of the grounds listed in article 2 of the Convention, whether it is overt or hidden, offends*

15 Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Algemeen Commentaar nr. 13: The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13, nrs. 4 en 17.

16 *Ibid.*, nr. 21.

17 *Ibid.*, nrs. 30 en 31

*the human dignity of the child and is capable of undermining or even destroying the capacity of the child to benefit from educational opportunities.*¹⁸

In een rapport van de Verenigde Naties (VN) over geweld tegen kinderen wordt bovendien herhaaldelijk de link gelegd tussen discriminatie en geweld. Onder meer **etnische minderheden en vluchtelingenkinderen** zijn volgens de VN extra kwetsbaar voor geweld. Het rapport wijst verder op het vaak voorkomend verband tussen **pesten op school en discriminatie**.¹⁹ Ook het Comité wees bij de rapportage van België op de problematiek van “pesten op school, in het bijzonder gericht tegen kinderen van vreemde origine”.²⁰

Verder beschouwen de VN en het Comité discriminatie en de daarbij horende machtsonevenwichten op het vlak van huidskleur, geweld, ‘ras’ of religie als attitudes die leiden tot het goedpraten, tolereren en normaliseren van geweld.²¹ Het VN-Rapport noemt **de bestrijding van discriminatie** dan ook herhaaldelijk als **een belangrijke maatregel in het voorkomen van geweld**: *“I recommend that States and civil society should strive to transform attitudes that condone or normalize violence against children, including stereotypical gender roles and discrimination...”*²²

Het Comité wijst in zijn Algemeen Commentaar over geweld op kinderen op de verwoestende impact van geweld op kinderen.²³ Zo wijst ze op de gevolgen voor de gezondheid op korte en lange termijn, waaronder psychologische en emotionele gevolgen (bvb. gevoelens van afwijzing en verlating, angsten, onzekerheid, gebrek aan zelfvertrouwen) en problemen van mentale gezondheid (bvb. angststoornissen, depressieve aandoeningen). Ook noemt ze gevolgen voor ontwikkeling en gedrag, zoals agressief of zelfdestructief gedrag. Er hangt ook een enorme menselijke, sociale en economische kost aan vast, zoals de impact op de levenskwaliteit van het slachtoffer, ontwrichting of stopzetten van haar of zijn onderwijsloopbaan, verlies van productiviteit in het toekomstig leven van het kind,... Het Comité wijst daarnaast op kosten gelinkt aan het strafrechtstelsel als gevolg van misdaden gepleegd door kinderen die geweld hebben ervaren.²⁴

De verwijzing in het art. 19 van het Kinderrechtenverdrag naar personen ‘die de zorg hebben over het kind’, moet overigens ruim geïnterpreteerd worden. Het Comité noemt onder meer personeel uit onderwijs, school en kinderopvang, sportcoaches, jeugdwerkers, verantwoordelijken uit de gezondheidszorg en het jeugdrechtsysteem, en in sommige gevallen (bvb. bij niet-begeleide minderjarigen) ook de staat zelf.²⁵ Ook de relevante contexten gaan ruim, naast het gezin

18 Comité voor de Rechten van het Kind (2001), *Algemeen Commentaar nr. 1: The Aims of Education*, CRC/GC/2001/1, nr. 10.

19 United Nations Secretary-General’s *Study on Violence against Children* (2006), nr. 51.

20 Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Op. Cit.*, Nr. 68.

21 United Nations Secretary-General’s *Study on Violence against Children* (2006), Nr. 100.; Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Op. Cit.*, nr.47a.

22 United Nations Secretary-General’s *Study on Violence against Children* (2006), nr. 100. Zie ook nr. 88 e.a.

23 Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Op. Cit.*, nr.15.

24 *Ibid.*, nr. 16.

25 *Ibid.*, nrs. 33 en 35.

gaat het bijvoorbeeld over de school, de buurt of de opvanginstelling voor asielzoekers.²⁶

Het Comité gaat ruim in op de verantwoordelijkheden van Staten in het voorkomen en aanpakken van geweld en zijn gevolgen. We komen hierop terug in het hoofdstuk met aanbevelingen.

Andere linken met het Kinderrechtenverdrag

Het is duidelijk dat discriminatie als vorm van geweld tegen kinderen in directe relatie staat met andere belangrijke bepalingen en principes uit het Kinderrechtenverdrag. Ze allemaal uitgebreid analyseren zou ons te ver leiden.

We sommen enkele hieronder kort op:

- **Het belang van het kind (art. 3):** dit artikel bepaalt als algemene regel dat het hoger belang van het kind één der voornaamste overwegingen moet zijn bij het nemen van om het even welke beslissing betreffende het kind.
- **Het recht op leven, overleven en ontwikkeling (art. 6):** discriminatie als vorm van geweld vormt een bedreiging voor het recht op de fysieke mentale, morele, psychologische en sociale ontwikkeling van het kind ontwikkeling²⁷. Tegelijk verhindert discriminatie ook een (gelijk) recht op ontwikkeling door het ontzeggen van (gelijke) toegang en kansen aan kinderen tot essentiële rechten zoals onderwijs en wonen.
- **Participatie (art. 12):** het IVRK hecht groot belang aan participatie van kinderen, waarbij het Comité systematisch pleit voor een ruime interpretatie en toepassing van dit principe. Het relativeren of ontkennen van discriminatie en racisme bij kinderen, houdt een schending in van het recht om hun eigen mening te uiten. Een kinderrechtenlogica vereist echter dat we voldoende belang hechten aan de beleving van discriminatie door kinderen in plaats van die naast ons neer te leggen. Daarnaast kan discriminatie ook de toegang of de mogelijkheden van kinderen en jongeren om te participeren verhinderen of de drempel ertoe verhogen (bvb. een jongere die zich niet veilig voelt op school of in de buurt omwille van ervaringen met discriminatie en racisme, zal minder snel geneigd zijn om deel te nemen aan formele participatieorganen, zoals een jeugd- of leerlingenraad)
- **Het recht op onderwijs (art. 28 en 29):** deze artikelen handelen over het recht op onderwijs (art.28) en over de doelen die dit onderwijs dient na te streven (art.29).

Art. 29, par 1, c stelt dat het onderwijs aan het kind gericht dient te zijn op het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn culturele identiteit, zijn taal en culturele waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne. In hetzelfde artikel, par. 1, d wordt gesteld dat het onderwijs bovendien dient gericht te zijn op de voorbereiding van het kind op het dragen van

²⁶ *Ibid.*, Nr.34.

²⁷ Comité voor de Rechten van het Kind (2011).*Op.Cit.*, nr. 62.

verantwoordelijkheid in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorende tot de oorspronkelijke bevolking.

CONCLUSIE

Discriminatie en racisme zijn vormen van geweld tegen kinderen en zijn een inbreuk op verschillende principes en bepalingen uit het Kinderrechtenverdrag: non-discriminatie, participatie, recht op ontwikkeling, recht op bescherming tegen geweld, op onderwijs,...

Het belang van kinderrechteneducatie

*“Overwegende dat het kind volledig dient te worden voorbereid op het leiden van een zelfstandig leven in de samenleving, en dient te worden opgevoed in de geest van de in het Handvest van de Verenigde Naties verkondigde idealen, en in het bijzonder in de geest van vrede, waardigheid, verdraagzaamheid, vrijheid, gelijkheid en solidariteit.”*²⁸

29

In het voorbereiden van kinderen op een maatschappij waar diversiteit de norm is en waar discriminatie en racisme geen kans krijgen, is het belangrijk om hen op te voeden met waarden en normen die daar aan bijdragen. Kinderrechten kunnen hiervoor een krachtig kader bieden. Het is daarbij eerst en vooral belangrijk dat kinderen én volwassenen weten wat kinderrechten betekenen en hoe ze moeten gerealiseerd worden, zowel voor andere kinderen als voor onszelf. Dit is een belangrijke opdracht vanuit het Kinderrechtenverdrag: “De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe de beginselen en de bepalingen van dit Verdrag op passende en doeltreffende wijze algemeen bekend te maken, zowel aan volwassenen als aan kinderen” (art. 42).

Het Comité voor de Rechten van het Kind betreurde in haar laatste Slotbeschouwingen aan ons land dat “de Lidstaat geen gerichte en systematische verspreidings en bewustmakingsactiviteiten betreffende het Verdrag ondersteunt”.²⁹

Kinderrechteneducatie kan plaatsvinden in elk domein dat met kinderen te maken heeft: in het onderwijs, in het jeugdwerk, thuis, in de publieke ruimte,... En dat telkens voor kinderen én volwassenen. Het Comité verwoordt het zo: “spoort de Lidstaat aan systematisch onderwijs- en trainingprogramma’s te verstrekken betreffende de principes en bepalingen van het Kinderrechtenverdrag, voor kinderen, ouders en alle beroepsgroepen die werken voor en met kinderen, met inbegrip van rechters, advocaten, ordehandhavers, leerkrachten, medisch personeel en maatschappelijk werkers. Het Comité roept de Lidstaat op mensenrechteneducatie, inclusief kinderrechten, op te nemen in de lessenpakketten (curricula) van alle basisscholen en secundaire scholen.”³⁰

De Kinderrechtencoalitie werkte vorig jaar specifiek rond kinderrechteneducatie in het onderwijs. Het Kinderrechtenforum dat hierrond verscheen, is beschikbaar via onze website of op aanvraag via onze medewerkers.³¹

28 Uit de preambule van het Kinderrechtenverdrag

29 Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Op. Cit.*, nr 23

30 *Ibid.*, nr. 26

31 Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2014). *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, Kinderrechtenforum nr. 10

Effecten van discriminatie en racisme op kinderen: analyse

Op de toegang tot hun rechten	31
Op het welbevinden van kinderen en jongeren	32
De cruciale rol van het onderwijs	35
Het verhaal van Assia	36
Het verhaal van Redouane	39

04

Effecten van discriminatie en racisme op kinderen: analyse

31

Op de toegang tot hun rechten

Discriminatie kan zich uiten in het weigeren of het in vraag stellen van de toegang tot rechten voor personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond, op dezelfde basis als deze van toepassing zijn voor de andere groepen in de samenleving.³²

De ongelijke toegang tot hun rechten en ontplooiingskansen is het meest directe en tastbare effect van discriminatie en racisme. Het kunnen hinderpalen zijn in de toegang tot een woning, gelijke onderwijskansen, vrijetijdsbesteding, werk, enz. Deze discriminatie is veelal **structureel** van aard en dus een kenmerk van het specifieke functioneren van maatschappelijke instellingen.

Kinderen worden ook in **individuele interacties** getroffen door discriminatie. Daarbij is het belangrijk om, zowel aandacht te hebben voor discriminatie die **rechtstreeks** tegen minderjarigen is gericht, als voor **discriminatie gericht tegen het gehele gezin, de ouders of anderen**, en de gevolgen ervan. We geven twee voorbeelden:

- **discriminatie op de woningmarkt:** als lid van het gezin worden de kansen van kinderen op een woning even hard ingeperkt als die van hun ouders. De gevolgen van slechte huisvesting voor kinderen (op hun gezondheid, op de leerprestaties, op hun privacy,...) zijn zelfs nog groter dan voor volwassenen.³³
- **discriminatie op de arbeidsmarkt:** dit leidt ertoe dat mensen uit etnisch-culturele minderheden minder kans hebben om een job te vinden, en als ze werken vaker in ongunstige sectoren en statuten terechtkomen. Dit leidt tot een grotere maatschappelijke kwetsbaarheid voor het gehele gezin, ook de kinderen. Zo ligt het armoederisico bij personen geboren buiten de Europese Unie bijna 5 keer hoger dan bij personen geboren binnen de EU (inclusief België).³⁴

³² Vandezande V., et al. (2006), *Op. Cit.*, p. 18

³³ Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2010). *Kinderen en jongeren in armoede*, Kinderrechtenforum nr. 7, p. 19

³⁴ Homans Liesbeth, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding (2014), *Beleidsnota 2014-2019 Armoedebestrijding*, p. 11.

De gevolgen van deze ongelijke kansen zijn immens. Niet alleen is er de directe impact op het welzijn van de kinderen, dit weegt ook door in hun latere volwassen leven. Ook de gehele samenleving betaalt een zware prijs: discriminatie leidt immers tot een verspilling van talent, tot marginalisering en tot sociale conflicten. Een beleid dat zich richt op het aanpakken van de effecten van discriminatie en racisme op kinderen, moet zich daarom eerst en vooral richten op het **garanderen van gelijke kansen van personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond**. We besteden hier verder aandacht aan bij de aanbevelingen.

Op het welbevinden van kinderen en jongeren

Naast de invloed op de maatschappelijke kansen, hebben discriminatie en racisme echter ook een enorme impact op het **welbevinden** van kinderen en jongeren. Ervaringen van discriminatie en racisme laten een grote indruk na, zeker bij kinderen en jongeren die hun identiteit nog volop aan het vormgeven zijn. Naar analogie met de formulering in de armoedeproblematiek, spreken we over 'de binnenkant' van discriminatie en racisme. Wetenschappers wijzen op de gevolgen voor iemands identiteitsontwikkeling, *peer* relaties, schoolprestaties, professionele doeleinden en mentaal en fysiek welbevinden.³⁵

Ook hier geldt dat **discriminatie en racisme bij anderen** (broers, zussen, andere familieleden, vriendjes, partner,...) een gelijkaardige negatieve invloed kan hebben als discriminatie tegen de eigen persoon.³⁶ Een kind begrijpt snel dat als iemand wordt uitgescholden, omdat hij een andere huidskleur heeft of (schijnbaar) uit een ander land afkomstig is, dit geweld evengoed tegen hem of haar gericht had kunnen zijn. Ook het gevoel van vernedering en machteloosheid tegen onrechtvaardigheid wordt vaak gedeeld. Dit alles leidt tot gevoelens van onzekerheid over zichzelf en zijn/haar positie en kansen in de samenleving.

Discriminatie van een ouder vormt daarenboven nog een extra belasting voor de eigen identiteitsontwikkeling van een kind. Gevoelens van schaamte voor de ouder en angst omwille van de ouder uitgesloten te worden, botsen met gevoelens van liefde en loyaliteit. Dit leidt tot frustratie en schuldgevoel, en tast ook het eigen zelfbeeld aan omwille van de verbondenheid van kinderen met hun ouder(s).

“ Vandaag schaam ik me diep dat ik me ooit heb geschaamd voor mijn mama. Vandaag schaam ik me dat ik mijn mama nooit heb kunnen beschermen tegen het racisme dat zij heeft meegemaakt. Vandaag schaam ik me dat ik mijn mama niet heb kunnen verdedigen tegen het brutale optreden van de politie, toen ze een papiertje op de bank vergat. Vandaag schaam ik me voor al de keren dat mijn mama voor 'makkak' werd nageroepen.”

– anonieme getuigenis

35 Spears Brown, C. & Bigler S., R. (2005). Children's Perceptions of Discrimination: A Developmental Model. In: *Child Development*, Mei/juni 2005, Volume 76, nummer 3, p. 533.

36 *Idem*

Hierbij willen we ook specifiek aandacht vragen voor kinderen en jongeren die in contact komen met discriminatie en racisme door anderen (een ouder, een leerkracht, ...) maar waarbij deze discriminatie niet gericht is tegen de eigen persoon of tegen de 'groep' waartoe zij zich (voelen) behoren. Ook zij zijn eveneens 'slachtoffers' in de zin dat hun ontwikkeling en sociaal gedrag hier invloed van kan ondervinden. Recent verscheen een onderzoek waaruit besloten werd dat bvb. het gedrag van een leerkracht een erg grote invloed heeft op het sociaal gedrag van kinderen en jongeren.³⁷

De link met pesten

Om te doen begrijpen wat discriminatie en racisme betekent, maakt men vaak de vergelijking met pesten. De gevolgen ervan zijn inderdaad gelijkwaardig. Net zoals pesten hebben discriminatie en racisme een enorm destabiliserende invloed op de slachtoffers en hebben ze een impact op hun welbevinden in het heden en in de toekomst, en dus ook op hun ont-plooiingskansen.

Maar het is belangrijk om ook voldoende de **verschillen met pesten** te benadrukken. Discriminatie en racisme komen immers ook veelvuldig voor buiten een 'typische' pestcontext. Specifiek hierbij is de **schaal en schijnbare willekeur** waarop ze voorkomen: het slachtoffer heeft verschillende discriminatie-ervaringen (op school, in de bus, op straat, in de media), komend van uiteenlopende personen (een vriendje, de ouder van een vriendinnetje, een toevallige voorbijganger, op de televisie...). Men ervaart discriminatie en racisme op den duur als een **alomtegenwoordig probleem dat op elk moment kan toeslaan en waaraan niet te ontsnappen valt**. Zelfs wanneer men de context ontvlucht, weet men immers dat men niet met een 'schone' lei kan beginnen, omdat men zijn huidskleur, afkomst, religie,... nu eenmaal altijd zichtbaar bij zich heeft. De onverwachte component (bvb. de onbekende voorbijganger die je uitscheldt), versterkt de onzekerheid.

Hierbij benadrukken we het effect van **alledaags racisme**, kleine en alledaagse handelingen en uitlatingen die een erg grote invloed hebben op het welzijn van kinderen. Birsen Taspinar benadrukt in haar artikel (zie hoofdstuk 6) dat "dagdagelijkse situaties waarbij impliciete vormen van uitsluiting spelen, vaak een grotere impact op het kind hebben".

Naarmate een kind opgroeit, wordt het zich in toenemende mate bewust van hoe anderen hem/haar percipiëren en vaak ook **categoriseren**. Dit laatste gebeurt heel vaak tegenover minderheidsgroepen – overigens zowel door mensen uit de meerderheid, dezelfde of andere minderheden. Gezien categorisering per definitie vertrekt van veralgemeningen en vooroordelen, leidt ze constant tot verkeerde

veronderstellingen over een persoon (zelfs als die veronderstelling niet negatief is bedoeld). Categorisering is dan ook een vorm van discriminatie en uit getuigenissen blijkt dat dat inderdaad ook zo wordt ervaren.³⁸

“ Terwijl de leerkracht vroeg wie zijn GSM had genomen, keek ze de hele tijd naar alle leerlingen met een migratieachtergrond. Eén van mijn klasgenoten vroeg waarom ze de hele tijd onze richting uitkeek. Het volgende meen ik echt, haar antwoord was: ‘Omdat stelen toch wel in jullie cultuur zit?’ Daar zaten we als 13-jarigen, ons leven moest nog beginnen.”

– #dailyracism, IK, 22 maart

Categorisering heeft een negatieve impact op identiteitsontwikkeling. Hoe sterker het contrast tussen de eigen identiteit en de ervaring van categorisering, hoe sterker de destabiliserende invloed kan zijn. Zo geven kinderen en jongeren met een gemengde achtergrond, die uit het buitenland werden geadopteerd of uit minderheidsgroepen in hun herkomstland, vaak aan te worstelen met de foute veronderstellingen van anderen over wie of hoe ze zijn. Hun individuele eigenheid wordt door deze mechanismen volkomen genegeerd. Vele veronderstellingen over minderheidsgroepen zijn bovendien negatief, wat nog duidelijker maakt hoe nefast dit is voor de ontwikkeling van een evenwichtig zelfbeeld en identiteit. In de strategieën die kinderen en jongeren (en volwassenen) ontwikkelen om daarmee om te gaan, wordt bijvoorbeeld vaak geanticipeerd op categorisering en de hiermee gepaard gaande vooroordelen. Hoewel deze strategie vaak effectief blijkt in de interactie met anderen, versterkt ze het risico op interiorisering van vooroordelen, vervreemding van zichzelf en/of (uiteindelijk) van de samenleving.

Voor meer gedetailleerde informatie over de effecten van discriminatie en racisme op de psyche en het welzijn van kinderen, verwijzen we door naar de artikels van Birsan Taspinar en Fanny Matheusen (onder hoofdstuk 6).

We beperken ons hier tot een korte opsomming van de belangrijkste effecten die beide auteurs vermelden:

- **Internalisatie:** wanneer het kind zichzelf (onbewust) als ‘mindere’ of ‘zwakere’ begint te accepteren en het normaal begint te vinden dat anderen hem of haar discrimineren. Mogelijke effecten zijn dat kinderen zich beginnen te gedragen naar stereotypen en vooroordelen, of dat kinderen uit etnisch-culturele minderheden onder elkaar ook racisme toepassen.
- **Onzichtbaarheidssyndroom:** wanneer een persoon het gevoel heeft dat zijn of haar talenten en persoon niet naar waarde worden geschat en niet worden gezien, dat hij of zij er nooit bij zal horen.
- **Overassimilatie:** waarbij een kind of jongere zich totaal gaat aanpassen aan wat de ontvangende samenleving van hem of haar verwacht.

- **Gevoelens** van minderwaardigheid, vervreemding, onzekerheid, uitsluiting, er niet bij horen, laag zelfbeeld, frustratieagressie,...
- **Psychische problemen** zoals angsten, depressie, burn-out, constante stress, psychose,... Uiteraard laten de gevolgen hiervan zich vaak nog voelen tot in de volwassenheid.

De cruciale rol van het onderwijs

Het onderwijs is een cruciale sector in het bestrijden van discriminatie, racisme en de attitudes die eraan ten grondslag liggen én in het realiseren van meer gelijkheid in de samenleving.

Ook het Comité voor de Rechten van het Kind benadrukt het verband tussen de doelstellingen van het onderwijs, waarvan essentiële elementen zijn bepaald in het Kinderrechtenverdrag (Artikel 29, 1) en de strijd tegen racisme, discriminatie en xenofobie: *“Racism and related phenomena thrive where there is ignorance, unfounded fears of racial, ethnic, religious, cultural and linguistic or other forms of difference, the exploitation of prejudices, or the teaching or dissemination of distorted values. A reliable and enduring antidote to all of these failings is the provision of education which promotes an understanding and appreciation of the values reflected in article 29 (1), including respect for differences, and challenges all aspects of discrimination and prejudice.”*³⁹ Het Comité concludeert hierbij dat *“Education should thus be accorded one of the highest priorities in all campaigns against the evils of racism and related phenomena.”*

Het Comité gaat zelfs nog een stap verder en stelt dat wanneer er significante incidenten van discriminatie van minderjarigen voorkomen, men kan concluderen dat de overheid onvoldoende heeft gedaan om de waarden en normen uit het Kinderrechtenverdrag te promoten binnen het onderwijs, en er dus andere of bijkomende maatregelen nodig zijn: *“Thus, for example, where major incidents of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance occur which involve those under 18, it can reasonably be presumed that the Government has not done all that it should to promote the values reflected in the Convention generally, and in article 29 (1) in particular. Appropriate additional measures under article 29 (1) should therefore be adopted which include research on and adoption of whatever educational techniques might have a positive impact in achieving the rights recognized in the Convention.”*⁴⁰

Het is echter bekend dat ons onderwijs er moeilijk in slaagt om kinderen met een migratieachtergrond dezelfde ontwikkelingskansen te bieden als andere

³⁹ Comité voor de Rechten van het Kind (2001), *Op. Cit.*, nr. 11.

⁴⁰ *Ibid.* nr. 24

kinderen.⁴¹ Momenteel is de school nog te vaak een plek waar leerlingen (en ouders) kwetsuren oplopen ten gevolge van discriminatie en racisme door medeleerlingen en/of onderwijspersoneel. Dit heeft een impact op het welbevinden van de leerlingen. Het heeft ook een impact op de schoolprestaties. Birsen Taspinar noemt dit “inzetsverduistering”, waarbij men de inzet van de ander niet meer ziet als gevolg van lage verwachtingen. Ze wijst in haar artikel op het feit dat leerlingen als gevolg van mechanismes van discriminatie en racisme, meer dan dubbel zo veel druk ervaren om te presteren dan andere leerlingen (die dezelfde resultaten behalen).

De cruciale rol van het onderwijs kwam tijdens de werking rond het jaarthema steeds prominent naar voor. Zowel bij de kinderen en ouders die we bevroegen, als tijdens de presentaties en discussies op het Open Forum. We verwijzen specifiek naar het artikel van Fanny D'hondt over haar doctoraat rond de impact van etnische discriminatie op het welbevinden van leerlingen (zie hoofdstuk 6).

Meer nog dan hier verder in te gaan op gegevens uit literatuur, onderzoek en cijfers, willen we het heel concreet en tastbaar maken door het woord te geven aan de jongeren zelf. Twee leerlingen hebben hun ervaringen met discriminatie en racisme tijdens hun eigen schoolloopbaan voor ons neergeschreven. Om hun privacy te beschermen, gebruiken we andere namen.

Het verhaal van Assia

Ik ben Assia, 18 jaar. Ik ben Belg, geboren in België. Mijn ouders zijn ook hier geboren. Het waren mijn grootouders die zoveel jaren terug de stap zetten om naar België te komen. Ik ben van Marokkaanse afkomst, ik ben moslima en draag een hoofddoek.

Racisme is iets wat ik al heel vaak heb meegemaakt en beleefd. In mijn persoonlijk leven, maar ook bij vriendinnen of vrienden, hoor ik elke dag verhalen. Ook op straat word ik geregeld geconfronteerd met racisme. Mijn eigen schoolcarrière is het perfecte voorbeeld van hoe vooroordelen er voor zorgen dat niet iedereen met dezelfde kansen start.

Mijn eerste jaar secundair onderwijs verliep goed, ik volgde moderne talen op een katholieke school. Toen ik in het tweede jaar zat, is er iets veranderd. Zonder dat het echt uitgesproken werd, had ik het gevoel dat mijn keuze om de hoofddoek te dragen en mijn geloof verder te ontwikkelen voor de school een drama was.

41 Het laatste PISA-onderzoek van de OESO (2012) toont aan dat het verschil in prestaties tussen leerlingen met of zonder migratieachtergrond erg groot is, veel hoger dan het Europees gemiddelde. De samenvatting van de resultaten voor België vindt u via <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-belgium.pdf>

Els Consuegra (VUB) bracht in 2015 een doctoraat uit over de genderspecifieke aspecten van leraar-leerling relaties en interacties. De onderzoeker stelt vast dat jongeren met een migratieachtergrond sneller een C-attest dan andere leerlingen met dezelfde resultaten. Consuegra, E. (2015). *Gendered teacher-student classroom interactions in secondary education: perception, reality and professionalism* (niet gepubliceerde doctoraatsthesis). Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

Ik voelde duidelijk een verschil in hoe ze mij behandelden. Ik heb nooit begrepen waarom dit voor de school zo een probleem was.

Zoals veel leerlingen had ook ik soms problemen op school. Hoe de school hiermee omgaat, hangt af van wie je bent. Er was een duidelijk verschil in hoe ze ons, de allochtonen en de anderen, proberen te helpen. **Ik vind dit jammer, we zijn toch gewoon allemaal mensen? We moeten normaal gezien toch allemaal dezelfde kansen krijgen?** Ik ben ook een mens, ik ben ook hier geboren, ik wil ook een diploma, ik wil later ook werken. Ik had ook graag dezelfde kansen gekregen, en ik spreek hier niet alleen voor mezelf. De stad zit vol met leerlingen zoals mij. Ik ben dat schooljaar blijven zitten. Ik had geen goede punten en ik was misschien niet de meest serieuze leerling... Ik was nog maar een kind van 14 jaar, ik dacht nog aan spelen, ik ben huistaken vergeten maken. Ik heb vaak geprobeerd om het anders aan te pakken, ik wou werken. Ik ondernam vaak pogingen om de leerkrachten aan te spreken voor extra uitleg. Je krijgt als leerling dan vaak de boodschap dat er niks wordt herhaald en je via smartschool (online platform van de school) kan zien waar de les over gaat. Zonder leerkracht die je helpt om alles te begrijpen, lukt het niet op school. Heel deze situatie kwetst mij nog meer als je ziet dat de "Belgen" wel geholpen worden. Voor je ogen krijgen leerlingen waarmee je in de klas zit wel extra ondersteuning. Cultuur speelt in de klas dus helaas een zeer grote rol.

Op het eind van het schooljaar kreeg ik vrij snel het advies om naar het BSO te gaan. Gelukkig waren mijn ouders er, die wisten dat dit niet de juiste richting voor mij was. Ik wist zelf ook dat ik veel meer aankon dan BSO. **Ik was nog steeds zeer jong maar begon mij meer en meer bewust te worden van mijn capaciteiten en mijn talenten zijn. Wat je talent is, is niet altijd meteen duidelijk. Sommige talenten zijn verstopt. Je moet er achter zoeken, je moet er mee werken, iedereen moet dit voor zichzelf vinden. Zonder hulp en ondersteuning is dit volgens mij onmogelijk.** Je bent jong en je weet nog niks van de wereld. We hebben allemaal personen nodig die ons inspireren en motiveren.

Ik maakte dus zeer bewust de keuze om opnieuw te blijven zitten. De eerste dag van het nieuwe schooljaar kom ik mijn klastitularis tegen in de gang. Ze bekijkt mij en zegt: "ha ben je terug?". Natuurlijk antwoordde ik. Ik weet dat ik vorig jaar mijn best niet heb gedaan en wil dit jaar echt beter doen. Ik had het echt begrepen en ik wil werken. Gedaan met spelen, had ik mezelf voorgenomen. Ik wou mijn tweede kans. De leerkracht keek naar mij, lachte en zei: "Je hebt ons advies niet gevolgd, je zal dit jaar ook niet doorgaan. Je zal in het BSO eindigen." Ik was echt gechoqueerd door deze uitspraak. Ik kreeg geen woord over mijn lippen. Ik dacht bij mezelf: "dit kan niet, dit is niet echt aan het gebeuren". Ook gedurende dit jaar ging ik op zoek naar hulp bij leerkrachten. Zonder succes. Ik zette zelf de stap naar het CLB. Ik heb mijn problemen en heel mijn verhaal uitgelegd. Ik wou minstens naar een TSO-richting gaan, vooral omdat ik later naar de hogeschool wil gaan. Vol enthousiasme ging de CLB'er met mij aan de slag. We maakten een studieplanning, ik kreeg tips voor mijn huistaken. Ik heb steeds gedaan wat het CLB mij vroeg. Ik hoopte echt dat dit alles een deel van de oplossing was voor mijn problemen, maar er veranderde niets. De leerkrachten waren plots op de

hoogte van dingen die ik aan het CLB had verteld en op het einde van het jaar was ik opnieuw niet door. Mijn leerkracht had gelijk gekregen... Ik kreeg opnieuw een clausulering voor ASO, TSO en KSO. Ik had opeens nog maar twee opties: stoppen met school of naar het BSO. **Dit was voor mij echt zeer moeilijk. Ik ben lange tijd niet goed geweest. Fysiek en mentaal. Ik geraakte er niet uit. Mijn mentale weerbaarheid was gereduceerd tot nul, wat dan weer invloed had om mijn fysieke gezondheid. Heel de zomervakantie heb ik moeten werken om mezelf er bovenop te helpen. Dit was een verschrikkelijke periode in mijn leven.** Aan het einde van de vakantie heb ik mijn lot aanvaard en ben ik gestart in het BSO in een nieuwe school. Ik heb dit twee jaar volgehouden. Ik zat in de klas tegen mijn zin, verveelde mij. Tot de dag dat ik eindelijk terug hoop kreeg.

Een leerkracht feliciteerde mij met mijn resultaten voor een algemene kennis-test van het Nederlands. Ze vroeg mij in welke TSO-richting ik zat. Toen ik haar vertelde dat ik in het BSO zat en haar de rest van mijn verhaal vertelde, was ze gechoqueerd. Ze begreep niet dat ik in het BSO zat. **Dit was de eerste keer in heel mijn schoolcarrière dat ik een leerkracht zag die mijn kant van het verhaal verdedigde. Dit was in de eerste plaats zeer verwarrend voor mij. Ik kon hier niet goed mee omgaan.**

Toen ik zestien ben geworden, heb ik zelf alles gedaan om toch terug op TSO-niveau te geraken. Het is mij ook gelukt. Vorig jaar was mijn eerste jaar in TSO en was ik ook de beste van de klas. Ik was enorm fier op mezelf. Dit was ook een bevestiging voor mij. Het is voor een 14-jarige enorm moeilijk om constant geconfronteerd te worden met leerkrachten die tegen jou zijn. **Ik twijfelde zo hard aan mezelf dat ik alle hoop had opgegeven. Ik geloofde echt dat ik dom was, ik geloofde echt dat ik nooit iets ging kunnen. Zoals ze zeggen, wij zijn vuile Marokkanen en we kunnen niks en we gaan nooit iets kunnen en we gaan blijven zoals we zijn. Ik had graag van bij de start dezelfde kansen gehad.**

Ondanks mijn hele parcours ben ik enorm fier op mezelf. Ik wil mijn leven in handen hebben, ik wil ver geraken in het leven. Momenteel zit ik mijn 5de jaar onthaal en public relations. Ik ben blij dat ik wakker ben geworden en gevochten heb om te geraken waar ik nu sta. **Ik wil mee iets veranderen aan deze maatschappij. Ook voor andere leerlingen en vooral diegene die niet kunnen opkomen voor zichzelf. Omdat ze de woordenschat niet hebben en ook omdat ze het niet kennen. Het gevoel afgewezen te worden.** Ik wil zelf leerkracht worden, ik geloof sterk dat kinderen de toekomst zijn. Ik wil niet dat anderen dit ook nog meemaken. Ik heb zelf ervaren hoe leerkrachten soms totaal geen rekening houden met het feit dat ze met kinderen werken. Het kan toch niet dat vooroordelen in de weg staan van hoe je met iemand omgaat. Ik heb lang het gevoel gehad dat die "volwassenen" tegen mij waren. Als je mijn eerlijke mening vraagt over het CLB, ik vind het decoratie om de indruk te geven dat er steun is. Ik stond er alleen voor. Nee, ik heb het nooit gezegd aan mijn ouders. Waarom? Ik had het gevoel dat ik zelfstandig moest zijn, ik voelde mij onbegrepen. Mijn ouders hebben mij altijd gesteund, mijn mama heeft ook een secundair diploma en praat Nederlands. Van de meeste dingen was ze op de hoogte. Het is ook moeilijk te verwoorden hoe het

voelt om elke dag geconfronteerd te worden met volwassenen die tegen jou zijn. In het begin merkte ik niets op. Beet je bij beetje begon ik de dingen te begrijpen. **Als je blijft... als jij iets kan veranderen. Al is het iets klein bij jezelf of je familie. Discriminatie en racisme is overal. Vaak zelfs onbewust.** Ik wil echt iedereen die dit leest oproepen om stil te staan bij hun eigen manier van denken. Als je van je vooroordelen af wilt, moet je ze eerst kennen. De maatschappij gaat niet vanzelf veranderen. We moeten bij ons zelf beginnen en zo de mensen rond ons mee tot verandering brengen. Werk mee aan de toekomst van de volgende generaties kinderen die nu en morgen in de schoolbanken zitten.

Het verhaal van Redouane

Laat mij beginnen bij het begin. De eerste dag van het secundair onderwijs in een nieuwe school, viel mij meteen op dat er in de eerste graad een mooi mix was van culturen. In de tweede graad was dit al veel minder het geval, in de derde graad was er bijna niemand van een andere cultuur. De weinige die overbleven, zaten dan in de richting kantoor. Ik vroeg mij af: "hoe komt dit?" Ik kreeg een deel van mijn antwoord toen ik zelf in het derde leerjaar aankwam. Ik plaatste een *selfie* van mezelf op Facebook, waar helaas ook de leerkracht in te zien was. Dit was een groot drama voor de school en ik kwam opeens in een tuchtprocedure terecht (zoals vele andere jongeren met een migratieachtergrond op de school). Ik had goede punten en had nog nooit echt discussies gehad op school. **Ik zat al een tijdje met het gevoel niet welkom te zijn op deze school.** De *selfie* discussie was voor mij een zoveelste signaal. Ik ben dan ook vertrokken op de school.

In mijn nieuwe school heeft 2/3de van de leerlingen een migratieachtergrond. Je ziet ook bij een aantal mensen op school dat ze *l'habitude* hebben om hier mee om te gaan. **Alle mogelijke culturen komen samen op de school, tussen de leerlingen onderling speelt dit eigenlijk niet echt een grote rol.** De officiële boodschap van de school is dan ook dat elke leerling gelijk is. Ik heb hier terecht grote twijfels bij. Dit klinkt voor mij steeds meer als een geforceerde speech die ze moeten uitspreken.

Ik merk bijvoorbeeld dat op mijn school de blanke jongens veel beter geholpen worden. Ik merk dat niet alleen. De Belgen merken dat ook en lachen er zelfs mee. Mijn 2 vrienden L. en K. hadden vier buizen. Mijn Libanese vriendin A. had ook vier buizen. We konden hier dus perfect vergelijken. L. en K. kregen voortdurend al die leerkrachten rond hen. Er waren heel veel gesprekjes, extra taken, kopies die hen toegestopt werden. Zij worden écht opgevolgd en geholpen. A. werd niet geholpen, echt niet, op geen enkel moment. **In onze vriendengroep praten we daar veel over, bekijken we het en moeten we daar eigenlijk heel hard om lachen. Maar het is eigenlijk toch triestig...**

Een ander voorbeeld: wij stonden met een groepje leerlingen aan de nachtwinkel (niet voor de school) en we waren aan het lachen. In één keer passeert daar een lerares en die roept naar ons: **'jullie zijn de slechte reclame van de school'** en ging door. Het is 5 jaar geleden en ik herinner mij die zin nog steeds. Ik was echt

gekwetst, waarom zou ik slechte reclame zijn voor de school? We stonden daar gewoon te praten, te lachen...

Ik heb wel nog een aantal voorbeelden van racistische leerkrachten. Ze tonen dit soms door mopjes, die helemaal niet grappig zijn of met subtiële commentaren tijdens de les.

Als we over zo een probleem met een andere leerkracht praten, een coole leerkracht, dan zegt die vaak: ga eens praten met de mensen van het CLB. Ik heb al vaak gehoord over het CLB maar wat is dat nu? Ik weet het niet. De mensen van het CLB werken zogezegd voor de leerlingen. Maar ik heb een andere indruk. Ik zie ze altijd rondlopen met de leerkrachten, ik zie dan ook niet waarom ik mijn verhaal aan hen moet vertellen.

In het eerste jaar had ik een beetje moeite met de overgang van de lagere school naar het middelbaar. Ik was de toetsen en de verschillende leerkrachten niet gewoon en moest even wennen. Mijn punten waren niet zo goed, maar dat kwam omdat ik me niet zo goed voelde op die school de eerste maanden. Ik was nog maar 12 jaar. **De school raadde mij in het eerste trimester van het eerste jaar al aan om naar het BSO te gaan.** Gelukkig was mijn neef meegekomen om mij te verdedigen en te zeggen tegen de school dat ze in mij moesten geloven. Ik doe nu STW in het zesde en mijn punten zijn OK. Ik ben blij dat ik niet geluisterd heb. Een andere jongen in mijn klas had niemand om zich te verdedigen is naar BSO gegaan.

Ik wil ook een aantal voorstellen voor oplossingen doen. Ik weet dat dit voor mijn generatie niet veel meer zal uitmaken, maar er moet echt iets veranderen voor de volgende generaties.

- Leerkrachten moeten willen begrijpen en niet gewoon hun loon verdienen, ze moeten het met hun hart doen. Veel leerkrachten die in Brussel werken zijn bang om voor een diverse klas te staan. Volgens mij omdat ze een verkeerd beeld hebben over ons.. Ik vind dit echt spijtig voor hen. Ik vind dat leerkrachten ook hierover moeten bijleren. Door bijvoorbeeld time-outs voor leerkrachten, waar ze dan door workshops iets kunnen bijleren.
- Wij leerlingen krijgen voor elke fout een straf. Leerkrachten die fouten maken zoals racistische opmerkingen moeten ook gestraft worden. Je kan bij een probleem altijd met de hele klas naar de directeur gaan. Maar als er van daaruit geen sanctie komt, kunnen we als leerlingen niet echt ergens terecht.
- Een positief punt aan mijn huidige school is de jongerencoach. Dat is iemand die niet van de school is, niet voor de school werkt maar er wel is voor de leerlingen. Mijn jongerencoach is van Marokkaanse afkomst. Je kan met hem over alles praten. We hebben echt het gevoel dat hij ons begrijpt. Ik denk echt dat dit een deel van de oplossing kan zijn voor elke school. Een volwassen persoon waarmee we kunnen praten, die niet voor de school werkt maar die wel iets kan veranderen op school.

Racisme is iets wat je niet zomaar kan wegdoen. Het zit in de maatschappij, leerkrachten worden zelf beïnvloed door de media, ... Dex school is volgens mij wel de beste plek om te beginnen met racisme aan te pakken.

Ik zou graag afsluiten met een mooie Franse zin: « *Pourquoi vouloir chercher ce qui nous sépare alors qu'on peut trouver ce qui nous rassemble* ».

Aanbevelingen

Inleiding	43
Algemeen	44
Positieve attitudes tegenover diversiteit	45
Nood aan onderzoek en dataverzameling	48
Melding van discriminatie en racisme	49
Sanctionering	50
Ondersteuning slachtoffers	52
Thuis	53
Onderwijs	55
Gelijke onderwijskansen	55
Omgaan met diversiteit en positief schoolklimaat	56
De rol van de leerkracht	59
Aanpak van discriminatie en racisme	60
Vrije tijd en publieke ruimte	61
Politie	62
Jeugd(welzijns)werk	63
Beeldvorming in de media	64

Inleiding

Gezien de grove inbreuk die discriminatie vormt op kinderrechten vraagt de Kinderrechtencoalitie met grote urgentie dat alle bevoegde overheden dit probleem in zijn totale omvang erkennen en er een adequaat beleid tegen ontwikkelen. Ook het Comité voor de Rechten van het Kind roept ons land op om “een uitgebreide strategie uit te werken en uit te voeren die alle vormen van discriminatie aanpakt, met inbegrip van meerdere vormen van discriminatie van kwetsbare groepen kinderen in kwetsbare situaties, en ter bestrijding van discriminerende maatschappelijke houdingen”.⁴²

Op de volgende pagina's formuleren we aanbevelingen rond de elementen die onderdeel moeten zijn van een dergelijk beleid, gevolgd door specifieke aanbevelingen rond de belangrijkste levensdomeinen van kinderen: thuis, op school en in de vrije tijd/publieke ruimte. Daarnaast hebben we aandacht voor maatregelen die negatieve beeldvorming in de media tegengaan.

We willen hierbij het belang benadrukken van een kinderrechtenperspectief. Dit betekent onder meer dat men kinderen ziet als ‘draggers van rechten’, en niet in de eerste plaats als ‘slachtoffers’.⁴³ Ook dient men niet enkel te focussen op concrete, individuele inbreuken en nodige oplossingen hiervoor, maar allereerst te kijken op welke manier alle kinderen en jongeren kansen krijgen om op te groeien in een maatschappij waarin diversiteit als de norm wordt aanvaard.

We starten daarom met aanbevelingen en (algemene preventie)maatregelen die zich richten op een **niet-probleemgerichte aanpak** en die betrekking hebben op de brede maatschappelijke context en op een positief leefklimaat voor alle kinderen en jongeren. Pas daarna gaan we dieper in op maatregelen in het kader van een **probleemgerichte aanpak**. Hiermee bedoelen we specifieke preventiemaatregelen, waarbij een specifiek probleem of doelgroep bereikt wordt. Als laatste kijken we naar maatregelen die betrekking hebben op een **effectieve probleem-aanpak** die zich richt tot de direct betrokkenen, zoals melding van klachten en sanctionering van discriminatie en racisme. Hierbij inspireerden we ons op het model van de preventiepiramide.⁴⁴

⁴² Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Op. Cit.*, nr. 32.

⁴³ Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Op. Cit.*, nr. 3b.

⁴⁴ Deklerck, J & van Overveld Kees (2001), *De preventiepiramide. Preventie van probleemgedrag in het onderwijs*, Acco

Algemeen

DE KINDERRECHTENCOALITIE WIL

- Een gecoördineerd actieplan tegen racisme
- Omgaan met diversiteit en non-discriminatie op te nemen in beroepsprofielen, opleidingen en navormingen bij functies die gezag uitoefenen en/of in aanraking komen met kinderen en jongeren.
- Om (de gevolgen van) discriminatie en racisme meer zichtbaar te maken via dataverzameling en onderzoek

1 De Kinderrechtencoalitie vraagt de overheden, conform het engagement van ons land uit 2001, een gecoördineerd actieplan tegen racisme op te stellen.

We dringen aan op een **gecoördineerd actieplan** van de federale overheid, de gemeenschappen en gewesten en lokale overheden. België heeft zich hier toe geëngageerd op de Wereldconferentie ter Bestrijding van Racisme, Rassendiscriminatie, Vreemdelingenhaat en Aanverwante Onverdraagzaamheid in Durban (2001). Ondanks de voorbereidingen die hiertoe al gebeurden, beschikt ons land tot op heden niet over een dergelijk actieplan.⁴⁵ Het actieplan moet aandacht hebben voor het uitbouwen van een maatschappij waarin diversiteit de norm is, maar moet eveneens inzetten op **preventie, sanctionering en herstel**. De nodige **wet- en regelgeving**, waarvan de toepassing moet worden gegarandeerd, wordt aangevuld met **stimulerende en ondersteunende maatregelen gericht op mentaliteitswijziging**. De **participatie** van kinderen en jongeren bij de opmaak van dergelijk plan is hierbij van het grootste belang. We citeren hierbij het Comité voor de Rechten van het Kind: *“As the experience of violence is inherently disempowering, sensitive measures are needed to ensure that child protection interventions do not further disempower children but rather contribute positively to their recovery and reintegration via carefully facilitated participation. The Committee notes that barriers to participation are faced by particularly marginalized and/or discriminated groups.”*⁴⁶

2 De Kinderrechtencoalitie vraagt de federale overheid om de Interpretatieve Verklaring van België bij artikel 2 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind in te trekken.

Vertrekkende vanuit het non-discriminatiebeginsel uit het Kinderrechtenverdrag, hebben alle kinderen die op het Belgische grondgebied verblijven dezelfde rechten. België moet hierbij alles in het werk stellen zodat alle kinderen op een gelijke

⁴⁵ Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2014), *Verkiezingen 2014, De prioriteiten van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding*, p.7.

⁴⁶ Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Op. Cit.*, nr:63.

wijze van hun rechten kunnen genieten.⁴⁷ België heeft bij de neerlegging van de bekrachtigingsoorkonde ten aanzien van art. 2 van het Kinderrechtenverdrag echter een interpretatieve verklaring afgelegd waarin staat dat niet-discriminatie op grond van nationale afkomst niet noodzakelijk de verplichting voor de Staten inhoudt om aan vreemdelingen dezelfde rechten te waarborgen als aan de eigen onderdanen.⁴⁸ Aangezien dit beginsel een hoeksteen van het Kinderrechtenverdrag is en deze verklaring geen toegevoegde waarde heeft, heeft het Comité voor de Rechten van het Kind België al herhaaldelijk en met aandrang verzocht om deze interpretatieve verklaring in te trekken.⁴⁹

Positieve attitudes tegenover diversiteit

3 De Kinderrechtencoalitie vraagt de bevoegde ministers om attitudes en vaardigheden inzake non-discriminatie en effectief omgaan met diversiteit op te nemen in de beroepsprofielen van politie, leerkrachten en andere functies die gezag uitoefenen en/of in aanraking komen met kinderen en jongeren. Ook in de opleidingen en nascholing moet dit prioriteit krijgen.

Discriminatie, racisme en stigmatisering door personen die gezag uitoefenen en die met kinderen en jongeren in contact komen (politie, leerkrachten, jeugdwerkers, maatschappelijk werkers, opvoeders...) hebben een grote impact op kinderen en jongeren. Zo is het voor jonge kinderen moeilijk om onrechtvaardig gedrag van gezagsfiguren te herkennen, en zullen ze dan ook sneller de 'fout' bij zichzelf gaan zoeken.⁵⁰ Maar ook voor oudere kinderen **ondermijnt discriminatie door gezagsfiguren nog sterker het zelfvertrouwen en het vertrouwen in de samenleving en zijn instituties.**

Het is van cruciaal belang dat deze personen bij het uitoefenen van hun beroep en in hun contacten met minderjarigen en hun gezinnen voldoende **kennis en vaardigheden** hebben rond het omgaan met diversiteit, herkennen van en reageren op (onbewuste) discriminatie, racisme en vooroordelen (ook bij zichzelf), enz. De overheid moet daarom deze vaardigheden waar mogelijk opnemen in **beroeps- of functieprofielen**. Waar nodig geeft ze stimulansen via regelgeving en/of financiële impulsen. Ook het **opleidings- en nascholingsaanbod** van de betreffende opleidingen dient de kennis en de nodige competenties die hierbij horen op een structurele manier op te nemen in de curricula.

47 Art. 2 IVRK; Arbitragehof 22 juli 2003, 106/2003, B.6.2.

48 "In verband met artikel 2, lid 1, legt de Belgische Regering niet-discriminatie op grond van nationale afkomst uit als niet noodzakelijk de verplichting voor de Staten inhoudend om aan vreemdelingen dezelfde rechten te waarborgen als aan de eigen onderdanen. Dit begrip moet worden verstaan als ertoe strekkende iedere willekeurige gedraging uit te bannen, doch niet verschillen in behandeling, stoelend op objectieve en redelijke overwegingen, overeenstemmend met de beginselen die in democratische samenlevingen gelden." Meer info via http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/parlement/SV_interpretatieve-verklaringen.pdf en http://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/interpretatieve_verklaringen_belgie_vn_kinderrechtenverdrag.pdf

49 Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Op. Cit.*, nrs. 9-10.

50 Spears Brown, C. & Bigler S., R. (2005), *Op. Cit.*, p. 542.

4 De Kinderrechtencoalitie vraagt aan alle maatschappelijke actoren om vanuit een mensen- en kinderrechtenkader initiatieven te nemen die positieve attitudes tegenover diversiteit promoten en mensen bewustmaken rond de problemen van discriminatie.

Niet alleen personen die bij het uitoefenen van hun beroep in aanraking komen met kinderen en jongeren hebben baat bij sensibilisering, opleiding en vorming rond diversiteit en non-discriminatie. De **hele bevolking** is hierbij het doelpubliek. Het ophangen van kleurige affiches zal niet volstaan als men daadwerkelijk attitudes en gedrag wil veranderen. Mensen moeten geïnformeerd worden over de gevolgen van discriminatie en racisme op de slachtoffers evenals over de sancties voor de daders, ze moeten **reflectiekaders** aangereikt krijgen om onbewuste discriminatie tegen te gaan en deze leren toepassen in de praktijk. **Interactieve vormingen en workshops** zijn daarvoor de beste methode.

We kiezen bewust om de ‘actoren’ niet verder te specificeren in de aanbeveling. Naast de cruciale rol van de overheid en het onderwijs, kunnen immers vele andere stakeholders initiatief nemen om binnen hun actieradius (eigen personeel, leden, vrijwilligers, doelpubliek,...) aan bewustmaking te doen rond diversiteit, discriminatie en racisme. We denken hierbij aan de jeugdsector, de politie, de welzijnssector, bijzondere jeugdzorg, gezondheidssector, socio-culturele organisaties,... Het doelpubliek van deze sensibiliseringsinitiatieven is de hele bevolking. Daarbij moet speciale aandacht gaan naar kinderen en jongeren.

Mensenrechten in het algemeen – en kinderrechten in het bijzonder – bieden een krachtig kader voor dergelijke initiatieven. We verwijzen hiervoor naar onze paragraaf over het belang van kinderrechteneducatie onder hoofdstuk 3. De focus op kinder- en mensenrechten mag echter geenszins beletten dat discriminatie en racisme ook uitdrukkelijk benoemd en specifiek aangepakt worden (zie verder).

5 De Kinderrechtencoalitie roept de verschillende overheden en de maatschappelijke actoren op om een interculturaliseringsbeleid uit te werken en positieve maatregelen te nemen die gelijke kansen bevorderen.

Een gebrek aan aanpassing van deze actoren aan de diversiteit van de samenleving kunnen we beschouwen als een vorm van structurele discriminatie. Naast inzetten op sensibilisering en opleiding, is het daarom ook nodig om **positieve maatregelen** te nemen die **gelijke kansen bevorderen**. De overheid en de verschillende maatschappelijke sectoren hebben de verantwoordelijkheid om te garanderen dat hun werking gelijke kansen bevordert en aangepast is aan de superdiverse realiteit. Belangrijke sectoren zijn onder meer gezondheidszorg, hulpverlening en de brede welzijnssector, sport, jeugd, cultuur, media, armoede, werk, ... Elk van deze sectoren staat voor de uitdaging om een **interculturaliseringsbeleid** te ontwikkelen of verder uit te bouwen.

We vragen onder meer aandacht voor:

- Het tegengaan van **bewuste en onbewuste discriminatie**.
- Het actief inzetten op **diversiteit binnen het personeelsbestand**.
- Het onderzoeken van de werking op **risico's van uitsluiting** en het nemen van maatregelen om deze risico's tegen te gaan.
- Het onderzoeken van de werking op mogelijkheden tot **positieve actie** en deze mogelijkheden aangrijpen.
- Het alert zijn voor mogelijkheden waar diversiteit een **praktische meerwaarde** kan betekenen en deze ook benutten.

Deze aanpak is best:

- Volledig **geïntegreerd** in de algemene werking. Geïsoleerde acties in de marge leiden zelden tot het beoogde resultaat. Een geïntegreerde aanpak betekent níét dat een algemene intentie automatisch tot resultaten zal leiden. Ze moet gepaard gaan met concrete acties.
- **Expliciet gesteund** vanuit het hoogste niveau van de organisatie.
- **Participatief**. Dit is noodzakelijk om blinde vlekken zowel qua probleemstelling als oplossingsmogelijkheden bloot te leggen en het veranderingsproces vorm te geven. Daarbij vragen we speciale aandacht voor participatie van minderheidsgroepen en, in contexten die relevant zijn voor kinderen en jongeren, van minderjarigen.
- **Effectief**. De bereidheid moet er zijn om voldoende tijd, energie en middelen te investeren om de resultaten te kunnen bereiken.
- **Niet vrijblijvend**. Voor iedereen, niet alleen voor degenen die al geïnteresseerd zijn.

De overheid heeft hierbij een overkoepelende verantwoordelijkheid. Ze moet bijvoorbeeld bijzondere maatregelen nemen die de achterliggende oorzaken die leiden tot discriminatie aanpakken.⁵¹ Ze staat in voor de nodige regelgeving (bv. interculturalisering opnemen in kwaliteitscriteria) en stimulansen (voorzien van middelen voor bestaande en nieuwe initiatieven, voor experiment, enz.). Dit geldt zowel voor nationale, regionale als lokale overheden en dit binnen uiteenlopende domeinen binnen hun bevoegdheid.

6 De Kinderrechtencoalitie vraagt om in te zetten op empowerment en positieve identiteitsontwikkeling van kinderen en jongeren zodat ze weerbaar gemaakt worden tegen discriminatie en de gevolgen ervan.

Zelfs als de nodige inspanningen gebeuren om discriminatie en racisme uit te bannen, zullen kinderen en jongeren er mee in aanraking blijven komen. Er moet dan ook een adequate aanpak zijn om de **weerbaarheid** en **veerkracht** van alle

⁵¹ VN-Mensenrechtencomité (1989). *Algemeen Commentaar nr. 18: Non-discrimination*, HRI/GEN/1/Rev.6, pp.147 et seq. Geciteerd in: Comité voor de Rechten van het Kind (2003). *Algemeen Commentaar nr. 5: General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child*, CRC/GC/2003/5, Nr. 12.

kinderen en jongeren tegenover (de gevolgen van) discriminatie en racisme te versterken. We noemen bewust ‘alle’ kinderen, omdat weerbaarheid ook wil zeggen dat je kan reageren als je getuige bent van discriminatie en/of racisme bij iemand anders. Hierbij moet **empowerment** centraal staan, “een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dit via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie”.⁵² In hun onderzoek naar de percepties van discriminatie door kinderen, bevelen onderzoekers Brown en Bigler aan om kinderen te leren (a) discriminatie te begrijpen, (b) inschatten of gedrag tegenover zichzelf of anderen mogelijk discriminerend is en (c) omgaan met ervaringen van discriminatie.⁵³ Het Comité voor de Rechten van het Kind benadrukt ook het belang van empowerment, waarbij kinderen worden versterkt inzake zelfbescherming en specifieke risico's met betrekking tot ICT, het ontwikkelen van sociale vaardigheden, enz.⁵⁴ Het Comité wijst ook op het algemeen belang van het informeren van kinderen en ze bewust te maken over hun rechten. Dit kan zijn plaats vinden binnen een **algemeen beleid rond kinderrechteneducatie op school** (zie verder). Hierbij willen we echter het belang benadrukken van specifieke aandacht voor discriminatie en racisme, en het bestaan en gebruiken van specifieke pakketten daarrond. Uiteraard draagt niet alleen het onderwijs hierin een verantwoordelijkheid en kunnen ook heel wat andere spelers (bvb. jeugdwerk, jeugdwelzijnswerk) kinderen informeren en bewustmaken over hun rechten

Nood aan onderzoek en dataverzameling

7 De Kinderrechtencoalitie vraagt onderzoekinstellingen zoals het Jeugdonderzoeksplatform (JOP) om in te zetten op beleevings- en ander onderzoek naar de impact van discriminatie en racisme op kinderen en jongeren. We vragen de Vlaams overheid en andere actoren om onderzoeksopdrachten uit te schrijven.

Mede door de dominante miskenning van de impact van discriminatie en racisme op kinderen en jongeren, is dit onderwerp nauwelijks onderzocht. De weinige bronnen die beschikbaar zijn, vermelden in de eerste plaats hoe zeldzaam het onderzoek hiernaar is. Dit thema vraagt bij uitstek naar een **belevingsonderzoek** dat de stem van kinderen en jongeren zelf naar boven brengt. Verder is er nood aan meer geground onderzoek naar de precieze impact van discriminatie op de gezondheid van kinderen en op hun latere ontwikkeling.

De Kinderrechtencoalitie vraagt aan onderzoekinstellingen om dit hiaat op te vullen. De overheid – de ministers van Jeugd, Onderwijs, Welzijn,... – kan dit stimuleren door hiervoor **specifieke onderzoeksopdrachten** uit te

52 Van Regenmortel, T. (2008). *Zwanger van empowerment, een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg*.

53 Spears Brown, C. & Bigler S., R. *Op. Cit.*, p. 550.

54 Comité voor de Rechten van het Kind (2011). *Op. Cit.*, nrs.44, 47.

schrijven. Ook andere instellingen – zoals private fondsen of het Interfederaal Gelijkekansencentrum – kunnen hiervoor de nodige middelen uittrekken.

8 De Kinderrechtencoalitie vraagt om discriminatie en racisme zichtbaar te maken via correcte en opgesplitste dataverzameling. Concreet vragen we aan het Interfederaal Gelijkekansencentrum om de betrokkenheid van minderjarigen als (mede)slachtoffers zichtbaar te maken in hun registratiesysteem en hierover mee te rapporteren in hun jaarverslagen.

49

Naast onze vraag naar meer onderzoek, moet ook de **structurele discriminatie die zichtbaar wordt door statistische vergelijkingen te maken** tussen mensen uit minderheidsgroepen en het algemeen gemiddelde, blijvend in kaart worden gebracht. We verwijzen naar de aanbeveling van het Comité voor de Rechten van het Kind om “opgesplitste gegevens te verzamelen om de effectieve monitoring van de de facto discriminatie mogelijk te maken”.⁵⁵

Op dit vlak zien we mogelijkheden tot verbetering in de manier waarop het **Interfederaal Gelijkekansencentrum** meldingen en klachten rond discriminatie registreert. Op dit moment wordt niet geregistreerd of slachtoffers al dan niet minderjarig zijn. Voor de specifieke opvolging van kinderrechten zou dit nogtans heel waardevolle gegevens opleveren die het mogelijk maken om een correct beeld te krijgen van de realiteit. Daarbij is het belangrijk om bij elke melding ook de minderjarigen te registreren waarop de melding betrekking heeft (bvb. de minderjarige kinderen in een gezin dat op de woonmarkt wordt gediscrimineerd). Uiteraard zou de registratie van minderjarigheid zich niet beperken tot meldingen in verband met afkomst, huidskleur, zogenaamd ras of levensbeschouwing, maar ook over de andere gronden zoals handicap of seksuele oriëntatie.

Melding van discriminatie en racisme

Naast de aandacht voor maatregelen die gericht zijn op het bevorderen van het leefklimaat en het welzijn van alle kinderen en jongeren in de maatschappij, moet er uiteraard een beleid zijn dat het mogelijk maakt om discriminatie en racisme actief te bestrijden. Gezien de grote schade van discriminatie en racisme op zijn slachtoffers en op de maatschappij in zijn geheel, zijn er **strafrechtelijke, burgerrechtelijke, administratieve en professionele procedures en sancties** nodig om dit aan te pakken. Er bestaan wetten die discriminatie en aanzetten tot haat verbieden. Bij het Interfederaal Gelijkekansencentrum – of een van zijn lokale meldpunten – kunnen slachtoffers melding doen van racisme of discriminatie en ondersteuning krijgen. Het Centrum kan bemiddelen of in rechte optreden. Ook bij de Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat kunnen meldingen gedaan worden. Meer informatie hierover vindt u achteraan in deze publicatie. Uit onderstaande aanbevelingen blijkt echter dat hier nog verbeteringen en aanpassingen nodig zijn.

9 De Kinderrechtencoalitie vraagt om speciale aandacht te schenken aan de kindvriendelijkheid en toegankelijkheid van bestaande procedures, ook bij private initiatieven. Specifiek vragen we het Interfederaal Gelijkekansencentrum om kinderrechten en kindvriendelijkheid in zijn gehele werking te verankeren.

Het Comité voor de Rechten van het Kind stelt hierover het volgende: *“So States need to give particular attention to ensuring that there are effective, child-sensitive procedures available to children and their representatives. These should include the provision of child-friendly information, advice, advocacy, including support for self-advocacy, and access to independent complaints procedures and to the courts with necessary legal and other assistance.”*⁵⁶

Hieruit vertrekkende, is het eerst en vooral belangrijk dat de bestaande meldpunten **toegankelijk en bekend zijn voor kinderen en hun vertegenwoordigers**. Een goed voorbeeld vinden we in Gent, waarbij het meldpunt discriminatie (in de horeca en bij discriminatie van holebi's) ook via sms kan bereikt worden. Dergelijk sms-systeem uitbreiden naar kinderen en jongeren verhoogt de toegankelijkheid en bekendheid van dergelijke meldpunten aanzienlijk.

Eens een melding gebeurt, moeten kinderen en jongeren kunnen rekenen op de nodige **informatie** (in een voor hen begrijpbare taal) bij de behandeling van een melding en ondersteuning bij de verdere (juridische) procedure. Zij hebben het recht om in elke beslissing die hen aanbelangt, **geïnformeerd en geconsulteerd** te worden. Hierbij is het van groot belang dat hun verhalen ernstig worden genomen. Navraag leert ons dat het Interfederaal Gelijkekansencentrum **geen specifiek beleid** voert omtrent meldingen van minderjarigen. De Kinderrechtencoalitie vraagt dan ook om kinderrechten en kindvriendelijkheid doorheen de hele werking van het Centrum te verankeren.

Ook bij **private initiatieven** (bvb. sportclubs) moeten er interne klachtenprocedures bestaan die bekend en toegankelijk zijn bij en voor kinderen. Deze mogen echter in geen enkel geval gebruikt worden om externe stappen te ontmoedigen voor de gevallen waar dit aangewezen is.

Sanctionering

We verwijzen in de analyse (hoofdstuk 4) naar de immense impact van discriminatie en racisme op kinderen, ook al is deze niet rechtstreeks tot hen gericht. Daarnaast vermeldden we reeds de urgentie om dit probleem in zijn totale omvang te erkennen en een beleid tegen te ontwikkelen. Het is niet voldoende om enkel in te zetten op algemene maatregelen die gericht zijn op het bevorderen van positieve attitudes rond diversiteit bij de hele bevolking. Het is ook absoluut nodig om juridische en andere maatregelen te treffen die gevallen van discriminatie en racisme in alle levensdomeinen die een rechtstreekse of onrechtstreekse impact hebben op kinderen en jongeren (onderwijs, arbeidsmarkt, huurmarkt,...) effectief kunnen bestrijden en indien nodig bestraffen.

10 De overheid mag de aanpak van discriminatie niet overlaten aan zelfregulering. De Kinderrechtencoalitie dringt er op aan om methodes te ontwikkelen en te implementeren die discriminatie kunnen aantonen (of weerleggen) in functie van bestraffing (of vrijspraak).

In de praktijk blijft de bestaande wetgeving tegen discriminatie en racisme nog te vaak dode letter. De meldingen die bij het Interfederaal Gelijkekansencentrum binnenkomen zijn het topje van de ijsberg. Veel slachtoffers stappen niet naar het Centrum, omdat ze het niet kennen of ervan overtuigd zijn dat het niets zal uithalen. Veel gevallen van discriminatie en racisme blijken immers juridisch niet hard te maken.

De overheid vertrouwt op dit moment teveel op zelfregulering van sectoren, terwijl de praktijk uitwijst dat deze methode niet leidt tot het terugdringen van discriminatie.⁵⁷

Het is belangrijk dat er **voldoende en toegankelijke instrumenten bestaan waarmee slachtoffers bewijs voor racisme of discriminatie kunnen leveren**. Belangrijke voorbeelden zijn het invoeren van praktijktesten en mystery calls.⁵⁸ Organisaties of bedrijven waarvan bewezen wordt dat ze zich schuldig maken aan discriminatie en racisme, moeten het risico lopen om hun erkenning, subsidies of toegang tot overheidsopdrachten te verliezen.

Voor meer informatie en aanbevelingen over praktijktesten verwijzen we naar het platform #praktijktestenu, bestaande uit onder meer het Minderhedenforum, Samenlevingsopbouw Antwerpen, Hand in Hand, de Vlaamse Jeugdraad, Ella vzw, Uit De Marge en Kif Kif.

11 De Kinderrechtencoalitie vraagt aan alle maatschappelijke actoren (sportclubs, socio-culturele organisaties, jeugdverenigingen, bedrijven, scholen...) om ook in hun interne werking duidelijke afspraken, procedures en sancties vast te leggen inzake non-discriminatie.

De overkoepelende verantwoordelijkheid van de overheid ontslaat andere maatschappelijke actoren niet van hun eigen verantwoordelijkheid. Zelfs indien men het juridisch instrumentarium versterkt, zoals we hierboven aanbevelen, zullen sommige voorvallen van discriminatie juridisch onvoldoende kunnen worden hardgemaakt. Daarom kunnen en moeten organisaties **disciplinaire maatregelen treffen binnen hun eigen bevoegdheid**. Zo moeten discriminerende uitlatingen van werknemers steeds (minstens) gevolgd worden door sancties conform de

⁵⁷ Zie bijvoorbeeld het rapport van het Minderhedenforum over het al dan niet ingaan op discriminerende verzoeken bij dienstenchequesbedrijven. Spaas N. (2015), *Dienstencheques: subsidiëren om te discrimineren*, publicatie Minderhedenforum, 22 februari 2015

⁵⁸ Verhaeghe, P. (2015), *#Praktijktesten nu. Maar welke praktijktesten?*, Poliargus paper n. 2015/08, april 2015

procedures die het arbeidsreglement voorziet. Ook binnen de vrijetijdsbesteding zoals sportclubs, jeugdverenigingen,... moeten er duidelijke regels worden opgesteld en toegepast, bijvoorbeeld in deontologische codes (of andere afsprakennota's) over non-discriminatie. Ook in die contexten komt discriminatie immers nog vaak voor.⁵⁹

Ondersteuning slachtoffers

12 De Kinderrechtencoalitie vraagt aandacht voor ondersteuning van (potentiële) slachtoffers van discriminatie en racisme. Ook hier is inzetten op empowerment en weerbaarheid de boodschap.

“Where rights are found to have been breached, there should be appropriate reparation, including compensation, and, where needed, measures to promote physical and psychological recovery, rehabilitation and reintegration, as required by article 39.”⁶⁰

Naast aandacht voor de (potentiële) daders, zowel vanuit handhaving als preventie, moet er ook de nodige aandacht zijn voor de (potentiële) slachtoffers. We leggen al uit dat discriminatie-ervaringen – net als geweld in het algemeen – immers grote risico's teweeg brengen voor de emotionele, psychische, sociale en fysieke gezondheid van kinderen en jongeren, en wezen op het belang van kinderrechteneducatie als onderdeel van het versterken van de weerbaarheid en veerkracht van kinderen en jongeren.

Naast algemene (kinderrechten)educatie is er ook nood aan **directe ondersteuning bij concrete discriminatie-ervaringen**. Momenteel staan slachtoffers – ook kinderen en jongeren – in de kou. Niet enkel omdat de meeste ervaringen met discriminatie en racisme juridisch geen staartje krijgen (zie hoger), maar ook omdat ze met de heftige gevoelens die discriminatie en racisme teweeg brengen bijna nergens terecht kunnen of erger nog, er zelf de schuld van krijgen. **Bewustmaking en bewustwording** dat slachtoffers van discriminatie en racisme wel degelijk slachtoffer zijn, is een eerste stap. De overheid heeft hierin een belangrijke verantwoordelijkheid in het sensibiliseren van de publieke opinie. Tegelijk moet nagedacht worden over waar en hoe slachtoffers de nodige **ondersteuning** kunnen krijgen in het omgaan met problemen en stress die gepaard gaan met discriminatie en racisme. Inzetten op verbinding met anderen en hoe kinderen kunnen omgaan met deze problemen (*coping*) is daarbij cruciaal.⁶¹ Dit alles dient te gebeuren vanuit een **kinderrechtenperspectief**, waarbij kinderen niet louter als slachtoffer worden gezien maar ook als dragers van rechten.

59 Zo meldt criminologe Tine Vertommen dat grensoverschrijdend gedrag in de sport vaak voorkomt, en onder meer 'allochtone' sporters een verhoogd risico lopen om geveiseerd te worden. Zie: Tine Vertommen, Laat de sport niet de 'lul van de week' worden (opinie). De Standaard, 15 april 2015.

60 Comité voor de Rechten van het Kind (2003), *Op. Cit.*, nr.24.

61 Meer informatie over het belang van verbinding en veerkracht lees je in “Awel, wat moet ik doen? De veerkracht bij jongeren van Awel onderzocht (2015).”

Ook koepels en ondersteuningsstructuren uit het onderwijs, jeugdwerk en jeugdwelzijnswerk hebben hierbij een verantwoordelijkheid. We vragen hen om **vormingspakketten** te ontwikkelen in het omgaan met discriminatie-ervaringen van kinderen voor (mogelijke) vertrouwensfiguren van kinderen en aan te bieden aan het terrein. De overheid dient de ontwikkeling van knowhow, methodieken en netwerken op dit vlak te stimuleren en ondersteunen.

Thuis

P
R
I
O
R
I
T
E
I
T
E
N

DE KINDERRECHTENCOALITIE WIL

- Een aanbod voor ouders in het omgaan met discriminatie-ervaringen bij hun kinderen
- Extra ondersteuning voor professionelen uit de opvoedingssector en de hulpverlening in het omgaan met ervaringen met discriminatie en racisme bij kinderen en hun gezinnen

Een belangrijke factor in het omgaan met de negatieve gevoelens die discriminatie en racisme teweeg brengen, is de **sociale steun** die kinderen kunnen vinden in hun directe omgeving.⁶² De rol van de ouders in de ondersteuning van kinderen is hierin uiteraard zeer bepalend.

Ouders – al dan niet met een migratieachtergrond – vinden het vaak moeilijk om met vragen en ervaringen van hun kinderen met discriminatie en racisme om te gaan, en ze weten ook niet altijd waar ze terecht kunnen als ze ondersteuning nodig hebben.⁶³ Het is moeilijk om de balans te vinden tussen een kind troosten en sussen, adviseren om niet te reageren of in het verweer gaan.

Volgend verhaal illustreert dit treffend:

“ Joseph heeft vier kinderen. Zijn jongste dochter weigert elke ochtend weer om naar school te gaan... dan weer geraakt ze niet op tijd klaar, dan weer zegt ze buikpijn te hebben.

Hij stapt naar de school maar daar wordt gezegd dat ze niets ongevoons hebben opgemerkt. Tot hij op een dag ziet dat zijn dochter wordt uitgelachen omwille van haar kapsel. Hij stapt naar de kinderen toe en maakt zich kwaad. Tegen zijn dochter zegt hij die avond dat ze braaf moet zijn en respectvol moet zijn met haar klasgenoten, ongeacht hun afkomst en ongeacht de opmerkingen die ze geven over haar huidskleur of kapsel. Zo zou God het immers willen.”

– presentatie OTA Vlaams-Brabant tijdens het Open Forum over de impact van racisme op kinderen, 29/09/2015

⁶² Spears Brown C. & Bigler S., R. Op. Cit., p. 547.

⁶³ Zie hoofdstuk 2 “de stem van kinderen en ouders”

De keuze om een bepaalde reactie te geven is uiteraard sterk afhankelijk van de individuele situatie, de (gepercipieerde) ernst van de feiten, het karakter van de ouder, enz. Daarnaast is het verleden van de ouder een belangrijke factor. Ze zitten bijvoorbeeld zelf nog met een onverwerkt racismetrauma. Dit kan ervoor zorgen dat er snel emotioneel wordt gereageerd, ofwel net aangedrongen wordt om het te negeren (net omdat de ouder er zelf een 'schil' tegen gevormd heeft). Een andere mogelijkheid is dat ouders het net niet zelf hebben meegemaakt, waardoor ze het soms moeilijk kunnen begrijpen en niet goed weten hoe ze hun kind kunnen ondersteunen.

- 13** De Kinderrechtencoalitie vraagt alle betrokkenen bij opvoedingsondersteuning om te investeren in een aanbod voor ouders in het omgaan met discriminatie-ervaringen van hun kinderen. We verwachten van de Vlaamse minister van Welzijn dat hij dit stimuleert en ondersteunt.

Ervaringsdeskundigen en professionelen die we tijdens dit traject consulteerden, benadrukten steeds het belang van een goede communicatie en het erkennen van de ervaringen en verhalen van alle kinderen en jongeren met betrekking tot discriminatie en racisme. Organisaties uit de hulpverlening en de opvoedingssector hebben hier volgens ons een belangrijke rol in te spelen, door het ontwikkelen, bekend maken en implementeren van een specifiek aanbod dat hier op inspeelt. De overheid moet dit stimuleren en ondersteunen.

- 14** De Kinderrechtencoalitie vraagt de minister van Welzijn om extra ondersteuning voor professionelen uit de opvoedingssector en de hulpverlening rond het omgaan met discriminatie-ervaringen bij kinderen en hun gezinnen te stimuleren en te ondersteunen (ontwikkeling van expertise, methodieken, netwerken,...).

Evenals ouders weten hulpverleners niet altijd hoe ze best kunnen reageren om de negatieve gevolgen van discriminatie en racisme tegen te gaan. Wat hebben kinderen hierbij nodig? Eerst en vooral blijkt ook hier dat het **erkennen van hun gevoelens** absoluut cruciaal is. Daarnaast wordt de band met het land van herkomst best ontwikkeld of onderhouden en is het belangrijk dat kinderen positieve ervaringen over 'erbij horen' beleven en ze begrippen als discriminatie en racisme leren kennen en correct hanteren. Meer informatie hierover is te lezen in de bijdrage van Fanny Matheusen "Do you dare to care", onder hoofdstuk 6. Dit vereist uiteraard **extra (interculturele) competenties** van de hulpverlener, opvoeder, begeleider,... Ook hiervoor geeft Fanny Matheusen concrete tips en aanbevelingen. Het verwerven en/of aanscherpen van deze competenties gaat uiteraard niet vanzelf. Extra sensibilisering en opleiding is nodig zodat men discriminatie en racisme kan herkennen, erkennen, benoemen en in een verstaanbare taal uitleggen aan kinderen, jongeren en hun ouders. Dit **ondersteuningsaanbod**

kan bestaan uit vormingen en informatietools, maar bijvoorbeeld ook uit interview, waarbij over eigen denkkaders, taalgebruik en handelingen kan gereflecteerd worden. Ook hier heeft de overheid een overkoepelende verantwoordelijkheid om bestaande en nieuwe initiatieven te ondersteunen en te stimuleren.

15 De Kinderrechtencoalitie spoort professionelen uit de opvoedingssector en de hulpverlening aan om mee de onderrapportering van discriminatie en racisme weg te werken. Durf met kinderen en ouders stappen zetten naar melding en begeleid hen hierin.

55

Dit kan door een melding te doen of een klacht in te dienen bij het Interfederaal Gelijkekansencentrum of de Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat. Kinderen kunnen ook op eigen initiatief met hen contact opnemen. Achteraan in de publicatie vindt u de correcte gegevens terug over beide meldpunten. Het is hierbij belangrijk eerst en vooral zelf geïnformeerd te zijn over de mogelijkheden (en de beperkingen) van een melding en een eventuele juridische procedure. Hiervoor is eveneens extra ondersteuning en opleiding nodig. Informeer kinderen en hun ouders over de mogelijkheden, en sta hen bij voor, tijdens en na een procedure.

Onderwijs

P
R
I
O
R
I
T
E
I
T
E
N

DE KINDERRECHTENCOALITIE WIL

- De verankering van kinderrechteneducatie in het onderwijs met het oog op het terugdringen van discriminatie en racisme
 - Een afschaffing van de bestaande verbodsbepalingen op levensbeschouwelijke tekenen voor leerlingen in alle onderwijsnetten
 - Dat scholen op een positieve manier omgaan met meertaligheid van leerlingen en ouders
-

Gelijke onderwijskansen

16 De Kinderrechtencoalitie roept de Vlaamse Minister van Onderwijs en de Vlaamse regering op om zich aan te sluiten bij de engagementsverklaring 'diversiteit als meerwaarde' en hieraan de nodige acties en middelen te koppelen.

De Vlaamse onderwijswereld heeft in september 2014 een (nieuwe) engagementsverklaring getekend over diversiteit als meerwaarde.⁶⁴ Ze roept daarin de

Vlaamse regering op om zich aan te sluiten bij deze verklaring en om in middelen te voorzien. De Kinderrechtencoalitie sluit zich aan bij deze oproep.

17 De Kinderrechtencoalitie vraagt de Vlaams minister van Onderwijs en de Vlaamse Regering om te blijven investeren in gelijke onderwijskansen.

De kloof tussen onderwijsprestaties van kinderen en jongeren op basis van hun sociale en/of etnische achtergrond, is een vorm van structurele discriminatie in ons onderwijssysteem. We stellen vast dat de extra ondersteuning voor gelijke onderwijskansen momenteel onder druk staat.

Voor de Kinderrechtencoalitie moet het realiseren van gelijke onderwijskansen voor alle jongens en meisjes een beleidsprioriteit zijn en blijven. Het Comité voor de Rechten van het Kind drong hier bij de rapportage van België in 2010 ook al op aan.⁶⁵ De overheid en de verschillende onderwijspartners moeten hierin blijven investeren en acties ontwikkelen. In de engagementsverklaring over diversiteit als meerwaarde wordt nadrukkelijk gevraagd naar optimale leer- en ontwikkelingskansen voor alle leerlingen, en naar voldoende middelen hiervoor vanuit de Vlaamse Regering.

Omgaan met diversiteit en positief schoolklimaat

Het onderwijs is een onmisbare sector in het overbrengen van de **waarden, normen, inzichten en vaardigheden** die noodzakelijk zijn om positieve attitudes tegenover diversiteit te ontwikkelen en discriminatie en racisme terug te dringen. We benadrukken hierbij de relevantie voor **alle leerlingen**, ongeacht de mate van etnisch-culturele diversiteit in hun buurt of school. Kinderen en jongeren die deze bagage niet meekrijgen, zijn immers onvoldoende voorbereid om persoonlijk en professioneel te functioneren in een samenleving die in toenemende mate gekenmerkt wordt door superdiversiteit.

18 De Kinderrechtencoalitie roept alle onderwijsactoren op om in te zetten op het creëren van een positief schoolklimaat waar leerlingen zich goed en veilig voelen, waar een positieve omgang met diversiteit de norm is en waar waarden, attitudes en vaardigheden worden overgebracht die noodzakelijk zijn om racisme en discriminatie terug te dringen. Kinderrechten en kinderrechten-educatie kunnen hier een sterk kader voor bieden.

De school moet voor alle leerlingen een **veilige omgeving** zijn die de waardigheid en ontwikkeling van kinderen ondersteunt en versterkt.⁶⁶ Een **positief en verbindend schoolklimaat** is een cruciale factor voor de **slaagkansen en welbevinden** van kinderen en voor hun algemeen gevoel van betrokkenheid in de samenleving.

65 Comité voor de Rechten van het Kind (2010), *Op. Cit.*, nr. 67.

66 United Nations Secretary-General's Report on Violence against Children (2006), nr. 48.

Voor kinderen en jongeren kan het leren omgaan met diversiteit best ingebed zijn in een breder verhaal van **kinderrechteneducatie**. Ook voor de aanpak van geweld in het algemeen wordt dit aanbevolen door het Comité voor de Rechten van het Kind. Het Comité vraagt om onder meer via het schoolcurriculum te streven naar empowerment van kinderen op het vlak van kinderrechten en om kindvriendelijke scholen te stimuleren, met bijzondere aandacht voor het recht op participatie.⁶⁷

In het Kinderrechtenforum uit 2014 lezen we dat kinderrechteneducatie kinderen helpt om attitudes en waarden te ontwikkelen rond democratie en mondiaal burgerschap, en ze worden gesterkt om positieve actie te ondernemen en rechten van anderen te beschermen. Daarnaast heeft het ook een effect op de relatie tussen leerkracht en leerlingen, het vermindert pestgedrag, het helpt bij het overwinnen van vooroordelen en bij positieve attitudes tegenover diversiteit.⁶⁸

Ook de studie van UNICEF “Teaching and learning about child rights: a study of implementation in 26 countries” bespreekt de verschillende voordelen van kinderrechteneducatie en de positieve impact ervan op diversiteit en gelijke kansen.⁶⁹

De invalshoek kinderrechten kent nog **geen voldoende bekendheid en toepassing** binnen ons onderwijs. In de Slotbeschouwingen (2010) van het Comité voor de Rechten van het Kind lezen we dat België meer inspanningen moet doen om ervoor te zorgen dat alle bepalingen van het Kinderrechtenverdrag bekend raken bij een breed publiek en begrepen worden bij zowel volwassenen als kinderen. In onze publicatie over kinderrechteneducatie in het onderwijs geven we meer uitleg over de noodzaak en meerwaarde van kinderrechteneducatie en schuiven we concrete aanbevelingen naar voor om dit sterker te verankeren in ons onderwijs.

19 De Kinderrechtencoalitie vraagt om bestaande verbodsbepalingen op levensbeschouwelijke tekenen voor leerlingen in alle onderwijsnetten af te schaffen. Ze vraagt aan zowel de minister van Onderwijs als de onderwijskoepels om hierover de nodige richtlijnen uit te vaardigen en nodigt scholen uit om eventuele verbodsbepalingen uit hun schoolreglementen te schrappen.

Ook de levensbeschouwelijke diversiteit vormt een uitdaging voor ons onderwijs. In onze position paper over levensbeschouwelijke tekenen in het onderwijs (te consulteren via onze website) tonen we aan dat verbodsbepalingen op levensbeschouwelijke tekenen voor leerlingen een inbreuk vormen op kinderrechten en pleiten voor een opheffing van dergelijke bepalingen. Ook geven we aan hoe we denken dat men beter kan omgaan met spanningen of conflicten rond

⁶⁷ Comité voor de Rechten van het Kind (2011), *Op. Cit.*, nr. 44

⁶⁸ Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2014). *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, Kinderrechtenforum nr. 10, p. 29 – 31

⁶⁹ Jerome L., et al. (2014). *Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries*, Queen’s University Belfast, UNICEF, pp. 12-13

levensbeschouwing op school. We nemen bij dit alles de vrije keuze van jongeren op het vlak van levensbeschouwing als vertrekpunt.

20 De Kinderrechtencoalitie vraagt dat scholen op een positieve en valoriserende manier omgaan met meertaligheid van leerlingen en ouders.

Naast directe discriminatie, ervaren leerlingen (en hun ouders) vaak een gebrek aan respect voor hun eigenheid. Het Kinderrechtenverdrag bepaalt dat het onderwijs onder meer als doel heeft “het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden”.⁷⁰ Dit veronderstelt minstens dat het onderwijs zelf dergelijke eerbied toont in woorden en daden. Onder meer op het vlak van taal hanteren scholen vaak een eenzijdige, soms zelfs repressieve aanpak tegenover andere talen dan het Nederlands. De Kinderrechtencoalitie deelt de achterliggende bekommernis voor het belang van een goede taalvaardigheid van leerlingen in het Nederlands. Dit betekent geen belemmering voor een goede taalverwerving van de officiële taal. Onderzoek wijst uit dat een **positieve waardering van meertaligheid in het onderwijs de leermogelijkheden van kinderen versterkt**.⁷¹ Een negatieve houding tegenover de thuistaal betekent een obstakel voor een evenwichtige identiteitsontwikkeling van kinderen. Kinderen hebben op basis van het Kinderrechtenverdrag trouwens het **recht om hun eigen taal te gebruiken**: “In de Staten waarin etnische of godsdienstige minderheden, taalminderheden of personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking voorkomen, wordt het kind dat daartoe behoort niet het recht ontzegd te zamen met andere leden van zijn of haar groep zijn of haar cultuur te beleven, zijn of haar godsdienst te belijden en ernaar te leven, of zich van zijn of haar eigen taal te bedienen (art.30)”.

Ook ten opzichte van ouders hanteren scholen vaak de regel dat alle communicatie in het Nederlands moet verlopen. De Kinderrechtencoalitie wil hier vooral het **hoger belang van het kind** benadrukken, zoals vastgelegd in het Kinderrechtenverdrag.⁷² De communicatie tussen ouders en school staat **in functie van de onderwijskansen** van de leerling, niet in functie van de ‘inburgering’ van de ouders. In het uitwerken van een communicatiebeleid moet dit belang van de leerling dan ook steeds centraal staan. Vanuit die optiek vragen we dat scholen enerzijds **pragmatisch** durven en mogen zijn in het gebruik van andere talen voor de communicatie met ouders (bvb. in oudercontacten) en anderzijds inzetten op **laagdrempelige communicatie** die ook begrijpelijk is voor ouders die Nederlands (nog) niet goed begrijpen of (nog) niet goed kunnen lezen.

70 Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, Art. 29.

71 We verwijzen hiervoor naar de standpunten en onderzoeken van het Steunpunt Diversiteit en Leren op www.steunpuntdiversiteitleren.be

72 “Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging”. Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, Art. 3

- 21** De Kinderrechtencoalitie vraagt aan ontwikkelaars van leerplannen en leermiddelen om meer diversiteit aan bod te laten komen en geschiedenis en cultuur ook vanuit een niet-Westers en postkoloniaal oogpunt te bekijken.

De rol van leerkrachten in het omgaan met diversiteit in het onderwijs is uiteraard erg belangrijk (zie verder). Sleutelvaardigheden uit de vakoverschrijdende eindtermen zoals respect, empathie, zorgzaamheid,... impliceren dat respect voor diversiteit en er mee leren omgaan moet geïntegreerd zijn in de klaspraktijk. Leerkrachten vinden hierbij extra ondersteuning onder meer door het gebruik van **leermiddelen**. Uiteraard is het hierbij nodig dat deze leermiddelen de **diversiteit in onze samenleving weerspiegelen**. Uit de praktijk blijkt echter dat te veel leermiddelen gebaseerd zijn op het idee van een homogene leerlingenpopulatie (zowel qua etnisch-culturele diversiteit als socio-economische situatie, gender,...) en een voornamelijk Westers geïnspireerd wereldbeeld. We sluiten ons aan bij de aanbeveling vanuit het Steunpunt Diversiteit en Leren dat een herziening van bestaande leerplannen en lesmaterialen daarom noodzakelijk is.⁷³

De rol van de leerkracht

- 22** De Kinderrechtencoalitie vraagt de Vlaamse minister van Onderwijs en de Vlaamse Regering om non-discriminatie en omgaan met diversiteit op te nemen in het beroepsprofiel van de leerkracht.
- 23** De Kinderrechtencoalitie vraagt aan de lerarenopleidingen om non-discriminatie en omgaan met diversiteit een centrale plaats te geven in het curriculum.
- 24** De Kinderrechtencoalitie vraagt de aanbieders van navorming om prioritair in te zetten op bewustwording rond (al dan niet bewuste) vooroordelen en omgaan met diversiteit.

Discriminerende uitlatingen of gedragingen van leerkrachten zijn nefast voor de persoonlijke ontwikkeling van een kind, maar tegelijk ook voor zijn/haar onderwijskansen én vertrouwen in de maatschappelijke instellingen. Ook het niet-optreden van leerkrachten tegen discriminatie tussen leerlingen wordt als discriminatie ervaren.

Getuigenissen hierover komen nog veelvuldig voor, toch lijken veel leerkrachten en directies dit probleem nog te ontkennen of minimaliseren. Het **erkennen van het probleem** is nochtans de eerste stap naar een oplossing. Het hebben van onbewuste vooroordelen is op zich geen schande, maar het is wel nodig om zich

⁷³ Van Den Bossche, J., Verstraete E. & Van Avermaet, P. (2014). *Leermiddelen onder de loep. Op zoek naar het interculturele gehalte. Een vervolgonderzoek*. Gent: Steunpunt Diversiteit & Leren, Universiteit Gent,, p. 9

hiervan bewust te worden en alle nodige inspanningen te doen om de impact op de onderwijsopdracht te minimaliseren. Zelfkritisch nadenken over vooroordelen, hierover aanspreekbaar zijn en collega's hierop aanspreken, het organiseren van momenten en gebruiken van methodieken om dit als schoolteam te doen: het zijn essentiële vaardigheden in de superdiverse én blijvend evoluerende samenleving die we zijn.

Deze vaardigheden moeten daarom absoluut aan bod komen binnen de **opleiding en de navorming** van leerkrachten. Criteria over non-discriminatie en omgaan met diversiteit moeten opgenomen worden in het beroepsprofiel van leerkracht en de lerarenopleidingen dienen ze een centrale plaats in het curriculum te geven. Mensen die nu al in het onderwijs staan, moeten prioritair bijgeschoold worden op dit vlak. Naast het belang van opleiding en vorming, moeten leerkrachten ook in hun dagelijkse werkpraktijk kunnen rekenen op ondersteuning en feedback. Een belangrijke rol is hier weggelegd voor de directie. Zet bijvoorbeeld in op teamwork en co-teaching.

25 De Kinderrechtencoalitie acht het wenselijk dat de leerkrachten voor de diverse levensbeschouwelijke vakken hun leerstof op elkaar afstemmen en de inter-levensbeschouwelijke dialoog aanwakkeren en zelf voeren.

Het is belangrijk dat de leerkrachten die belast worden met de levensbeschouwelijke vakken elkaar vinden om tot samenwerking te komen in het bevorderen van de interculturele en inter-levensbeschouwelijke dialoog. Door de leerlingen zodoende inzicht te verschaffen in de grondslagen en historische achtergronden van de diverse levensbeschouwingen en religies kunnen vooroordelen wederzijds worden uitgeklaard en kan een bron van quasi-racistische denkbelden worden uitgedroogd.

Aanpak van discriminatie en racisme

26 De Kinderrechtencoalitie vraagt aan scholen om een schoolbeleid, – cultuur en -praktijk te ontwikkelen inzake het bestrijden van (al dan niet bewuste) vooroordelen en discriminerend gedrag van personeelsleden.

Naast de aandacht voor het inzetten op een positief schoolklimaat waar alle kinderen en jongeren zich goed en veilig voelen, is het uiteraard van het grootste belang om ook specifiek te werken rond het **bestrijden van discriminatie en racisme**. Dit impliceert een beleid dat discriminatie en racisme bespreekbaar maakt en niet tolereert, het opmaken van actieplannen hierrond (cfr. de aanpak rond pesten), gebruik maken van educatieve pakketten en vormingen... Leerkrachten die – verdoken of expliciet – discrimineren en zich racistisch uitlaten moeten er door de directie op worden aangesproken, bijgestuurd en indien nodig gesanctioneerd.

Ook de Verenigde Naties pleiten voor “*school-wide policies and effective curricula that support the development of non-violent and non-discriminatory attitudes and behaviours*” met bijvoorbeeld gedragscodes voor personeel én studenten, en maatregelen op het vlak van de onderwijsprocessen en andere schoolpraktijken.⁷⁴

27 De Kinderrechtencoalitie vraagt aan de Vlaams Minister van Onderwijs om bij het ontwikkelen van het nieuw Referentiekader voor Onderwijskwaliteit aandacht te besteden aan diversiteit en de bestrijding van discriminatie en racisme. Vanuit haar toezicht-houdende rol, vragen we om de onderwijsinspectie een evaluerende én stimulerende rol toe te bedelen.

61

Op 5 februari 2015 gaf Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits aan de onderwijsinspectie de opdracht om met de **belanghebbenden** een **Referentiekader voor Onderwijskwaliteit (ROK)** uit te werken.⁷⁵ Dit referentiekader vertrekt volgens de Kinderrechtencoalitie het best vanuit een kinderrechtenbenadering, waarbij in elk domein en in elk onderdeel van het schoolgebeuren vertrekt vanuit de rechten van kinderen. Ook diversiteit en de bestrijding van discriminatie en racisme verdienen daarom een belangrijke plaats binnen dit referentiekader. De ‘evaluerende en stimulerende rol’ van de onderwijsinspectie bestaat hierbij onder meer uit het nagaan in welke mate scholen werk maken van een positief en veilig school- en klasklimaat, een positieve omgang met diversiteit en een effectief beleid tegen discriminatie en racisme op school.

Vrije tijd en publieke ruimte

DE KINDERRECHTENCOALITIE WIL

P
R
I
O
R
I
T
E
I
T
E
N

- Een kritische doorlichting en aanpassing van de politieopleidingen
- Dat de bestaande mogelijkheden om klacht in te dienen tegen (discriminatie en racisme van) politieagenten toegankelijker gemaakt worden voor kinderen en jongeren
- Structurele ondersteuning voor initiatieven rond kinderrechteneducatie en rond discriminatie en racisme voor jeugd(welzijns)werkorganisaties

Zoals we al eerder in onze analyse vermelden, komen discriminatie en racisme ook vaak voor in de vrije tijd van kinderen en jongeren. Zowel binnen de georganiseerde vrije tijd (sportclubs, jeugdverenigingen, ...) als in de niet-georganiseerde vrije tijd, in de (semi-)publieke ruimte (op straat, in het park, in de bibliotheek, het zwembad, op de bus of de tram,...). Dit maakt het onvoorspelbaar, het kan eender waar en door eender wie voorvallen. Het verhoogt de stress en negatieve gevoelens die gepaard gaan met discriminerende en racistische uitlatingen en handelingen. Het zorgt voor een inperking van de mentale en fysieke vrijheid van

⁷⁴ United Nations Secretary-General's *Study on Violence against Children* (2006), nr. 34.

⁷⁵ <http://onderwijs.vlaanderen.be/rok>

kinderen en jongeren om zich te bewegen in deze openbare ruimte, deel te nemen aan activiteiten, enz.

Voor meer informatie over jongeren in de publieke ruimte en over de interactie tussen politie en jongeren (en hoe het jeugdwerk daar mee om kan gaan), verwijzen naar de werking en de standpunten van Uit De Marge, steunpunt voor jeugdwerk en jeugdbeleid met kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties.⁷⁶

Politie

Kinderen kunnen binnen de publieke ruimte geconfronteerd worden met racistische en discriminerende uitlatingen en handelingen van personen in een gezagsfunctie (politieagenten, sanctionerende ambtenaren, veiligheidspersoneel,...). Kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties brengen over het algemeen meer tijd door in de publieke ruimte, waarbij ze meer kans hebben om in aanraking te komen met interventies van de politie.⁷⁷ Als zich hierbij discriminatie voordoet, heeft dit een heel nefaste impact op kinderen en jongeren. Niet alleen leidt dit tot grote gevoelens van **vernedering, onrechtvaardigheid en machteloosheid**, het ondermijnt ook het **vertrouwen in het rechtssysteem en in de maatschappelijke instituties**. Uit onderzoek blijkt dat gevoelens van onrechtvaardigheid (veroorzaakt door gepercipieerde discriminatie) er voor zorgen dat jongeren zeer negatief staan tegenover de politie, en hen niet als legitiem erkennen. Dit kan vervolgens een basis zijn voor het ontstaan van gewelddadig extremisme.⁷⁸ Het **herstellen van het vertrouwen in de autoriteiten en het installeren van de nodige interculturele competenties** bij het politiekorps, is hierbij uiteraard van groot belang.

28 De Kinderrechtencoalitie dringt er bij de minister van Binnenlandse Zaken op aan dat de huidige politieopleidingen kritisch doorgelicht en aangepast worden zodat politieagenten voldoende voorbereid worden op het opnemen van hun cruciale functie in de actuele realiteit van de superdiverse samenleving.

Dit impliceert dat politieagenten in opleiding voldoende en adequate vorming krijgen over kinderrechten, diversiteit, (non-)discriminatie, racisme, grootstedelijke problematiek,...

De aanbeveling ligt in lijn met deze van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties: *“Design and implement child-rights training within police forces that includes information on appropriate ways to deal with all children, particularly those from marginalized groups and those subject to discrimination; educate police about the stages of child development, the process of identity development, (...)”*.⁷⁹

⁷⁶ www.uitdemarge.be

⁷⁷ Uit De Marge (2015). *Bruggen bouwen met de politie: tips voor jeugdwerkers*, p. 8-9

⁷⁸ Pauwels, L. et al. (2015). *Verklaren en begrijpen van de rol van blootstelling aan nieuwe sociale media en gewelddadig extremisme. Een geïntegreerde kwalitatieve en kwantitatieve benadering (RADIMED): samenvatting*, p. 26

⁷⁹ United Nations Secretary-General's *Study on Violence against Children* (2006), nr. 114 c.

- 29** De Kinderrechtencoalitie vraagt de minister van Binnenlandse Zaken meer diversiteit in de samenstelling van het politiekorps en inspanningen om een positieve instelling tegenover diversiteit binnen de politiekorpsen te verhogen. Zorg ervoor dat bestaande selectieprocedures rekening houden met deze diversiteit.
- 30** De Kinderrechtencoalitie vraagt aan de burgemeesters en aan de minister van Binnenlandse Zaken dat de bestaande mogelijkheden klacht in te dienen tegen (discriminatie en racisme van) politieagenten toegankelijker gemaakt worden voor kinderen en jongeren.

Als men een klacht wil indienen tegen een politieoptreden, kan men daarvoor bij verschillende lokale en federale meldpunten en diensten terecht. Bij een melding rond discriminatie en racisme, kan men zich het best richten tot het Interfederaal Gelijkekansencentrum, of de Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat.⁸⁰ De verschillende mogelijkheden en procedures zijn echter ingewikkeld, onvoldoende toegankelijk en weinig bekend bij kinderen en jongeren.

Jeugd(welzijns)werk

Een belangrijke plek waar kinderen en jongeren vertellen over hun ervaringen met discriminatie en racisme in hun vrije tijd, of hier vragen over hebben, is in het jeugdwerk en/of het jeugdwelzijnswerk.

Ook jeugd(welzijns)werkers zijn niet altijd voorbereid op deze vragen en weten niet altijd hoe hierop te reageren. Voor concrete tips hierover, verwijzen we naar de publicatie “Bruggen bouwen met de politie. Tips voor jeugdwerkers”. Hierin wordt stilgestaan wat jeugdwerkers zelf kunnen doen om er voor te zorgen dat ze zelf geen kwetsende uitspraken doen, na te denken over eigen vooroordelen, jongeren stimuleren om een positieve identiteit te ontwikkelen,... Ook het verhaal van kinderen en jongeren erkennen en hen betrekken, hen informeren over hun rechten en over de mogelijkheid om klacht in te dienen, staan hierin centraal.

Uiteraard heeft ook de overheid zijn rol te spelen. We formuleren daarom volgende beleidsaanbeveling:

- 31** De Kinderrechtencoalitie vraagt de Vlaams minister van Jeugd om de jeugdsector te blijven sensibiliseren over diversiteit, discriminatie en racisme, en hen te stimuleren om hierrond aan de slag te gaan. Hierbij moet de nadruk liggen op empowerment en positieve identiteitsontwikkeling, voor alle kinderen en jongeren. Concreet vragen we middelen om (duurzame) initiatieven rond kinderrechteneducatie en meer specifiek rond discriminatie en

⁸⁰ Voor een overzicht, verwijzen we naar de publicatie “Bruggen bouwen met de politie. Tips voor jeugdwerkers”, p. 32-33

racisme voor jeugd(welzijns)werkorganisaties structureel te ondersteunen.

We merken op dat de Vlaams minister van Jeugd in zijn beleidsbrief Jeugd 2015–2016 een prioriteit maakt van diversiteit binnen het jeugdwerk. We gaan er van uit dat dit niet enkel slaat op het stimuleren van diversiteit binnen het ledenbestand van bestaande jeugdwerkorganisaties, maar ook aandacht heeft voor positieve identiteitsontwikkeling, positieve attitudes tegenover diversiteit en een actieve werking rond het tegengaan van discriminatie en racisme. En dat het doel hiervan niet gericht is op specifieke preventie (zoals bvb. radicalisering), maar wel op het welbevinden en de ontwikkeling van het kind. Niet alleen werkingen die zich richten op kinderen en jongeren in een maatschappelijk kwetsbare situatie en/of in een grootstedelijke context hebben hier baat bij. Dit komt alle kinderen en alle werkingen ten goede.

Beeldvorming in de media

P
R
I
O
R
I
T
E
I
T
E
N

DE KINDERRECHTENCOALITIE WIL

- Duidelijke richtlijnen in de media om stigmatiserend taal- en beeldgebruik tegen te gaan
- Meer aandacht voor diversiteit, negatieve beeldvorming en de impact ervan op kinderen en jongeren in de journalistenopleidingen

Kinderen krijgen via de media regelmatig **negatieve, stereotyperende en polariserende informatie** over zich heen, als gevolg van een eenzijdig (Westers) wereldbeeld.

Een voorbeeld is hoe religieuze feestdagen in beeld worden gebracht. Bij feesten als Kerstmis of Pasen staan gezelligheid, lekker eten, cadeautjes en familie centraal. Bij het Offerfeest wordt meestal enkel aandacht geschonken aan het slachten van schapen, hetgeen de indruk wekt dat dit feest iets 'barbaars' is. Dit is echter slechts een klein onderdeel van deze feestdag, maar het feit dat dit enkel aandacht krijgt, is heel confronterend voor kinderen en jongeren. Dit voorbeeld kadert binnen de manier waarop over de islam wordt gedebatteerd en de vraag of die wel compatibel is met 'onze' cultuur, waarden en normen. Dit debat heeft een invloed op kinderen en jongeren en op hun omgeving. Ze stellen vast dat dit debat in vraag stelt of ze er überhaupt wel kunnen bijhoren met hun overtuiging. Tegelijkertijd merken ze dat het mee de ideeën vormt van (sommige) klasgenoten, burens, toevallige voorbijgangers...

Negatieve beeldvorming vormt voor minderheidsgroepen een **struikelblok in het vormen van een evenwichtige identiteit** met een positief beeld van zichzelf en de omringende samenleving, en de ontwikkeling van voldoende zelfvertrouwen. Het draagt bij tot het **internaliseren van heersende stereotypen en vooroordelen**. Ook andere kinderen krijgen niet de kans om de diversiteit van de samenleving

waarin ze opgroeien op een open en evenwichtige manier te leren kennen. De Vlaamse media worden officieel erkend als een belangrijke schakel in de ontwikkeling van de Vlaamse identiteit. Het zou dan ook inconsequent zijn om de invloed van diezelfde media te miskennen op identiteitsvorming van minderheidsgroepen. Daarnaast is de beeldvorming in de media voor een groot deel bepaald door het **politiek debat**. En dat brengt ons op die andere belangrijke gezagsdragers: beleidsmakers en andere opiniemakers. Om terug te komen op onze vergelijking met pesten: stelt u zich voor dat een minister zou zeggen dat het probleem van pesten toch wel overdreven is, en dat het tijd wordt dat die slachtoffers zelf hun verantwoordelijkheid nemen... Dit lijkt onvoorstelbaar, en toch gebeuren regelmatig vergelijkbare uitspraken over racisme en discriminatie, zelfs door personen met directe beleidsverantwoordelijkheid rond thema's als gelijke kansen of integratie. Dit toont ook aan dat discriminatie niet tegen iemand persoonlijk moet gericht zijn, om een impact te hebben op een persoon. Hierbij gaat het om een (deel van de) identiteit van kinderen en jongeren, waarbij ze zaken horen en zien die niet rechtstreeks op hen gericht zijn maar hen wel aanbelangen.

32 De Kinderrechtencoalitie vraagt aan de verschillende media (televisie, radio, geschreven pers, online media,...) in ons land om te focussen op het brengen van positieve boodschappen als men het heeft over de diversiteit in onze samenleving. We vragen om tegelijkertijd duidelijke richtlijnen op te maken en te hanteren om stigmatiserend taal- en beeldgebruik tegen te gaan.

Dit betekent niet alleen diversiteit qua uiterlijke kenmerken aan bod laten komen, maar ook te **focussen op de inhoudelijke verschillen én gelijkenissen**, in een begrijpbare taal voor kinderen en jongeren. Hierdoor kunnen ze zich identificeren met hetgeen ze horen, zien en lezen. Dit heeft een positief effect op hun zelfbeeld en hun ontwikkeling.

Breng ook diversiteit in verhalen waarbij de focus net niet ligt op diversiteit. Bijvoorbeeld een groep kinderen van diverse afkomst die het heeft over een bepaalde hobby, waarbij de hobby centraal staat en niet de herkomst van de kinderen. Op die manier draagt de media er toe bij dat diversiteit als de norm wordt gezien en in beeld gebracht.

Er moet nog een lange weg afgelegd worden, maar we horen vanuit het veld toch positieve signalen over hoe de openbare en commerciële omroepen omgaan met diversiteit. Hierbij is het uiteraard van het grootste belang dat diversiteit als prioriteit blijft opgenomen worden, bijvoorbeeld in de gezamenlijke beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse overheid.

- 33** De Kinderrechtencoalitie dringt aan op meer aandacht voor diversiteit, discriminatie, negatieve beeldvorming en de impact ervan op kinderen en jongeren binnen het curriculum van de opleidingen voor journalisten. Tegelijkertijd vragen we om de inspanningen om de in- en uitstroom van studenten met een etnisch-cultureel diverse achtergrond in deze opleidingen te verhogen.

Hoewel er al veel inspanningen worden geleverd om diversiteit aan bod te laten komen in tv-programma's, wordt de diversiteit van de samenleving nog niet voldoende weerspiegeld op de redacties van kranten, tijdschriften en andere media. Een verklaring hiervoor wordt steevast gelegd bij het lage aantal studenten met een etnisch-cultureel diverse achtergrond die afstuderen als journalist, communicatiewetenschapper of een andere richting van het hoger onderwijs. We vragen aan deze opleidingen aan om actief in te zetten op een diversiteitsbeleid dat drempels voor deze studenten wegwerkt.

De Kinderrechtencoalitie vraagt aan alle politieke en maatschappelijke actoren om duidelijke richtlijnen op te maken en te hanteren om stigmatiserend taal- en beeldgebruik tegen te gaan in hun interne en publieke communicatie.

Uiteraard komt negatieve en stereotype beeldvorming niet enkel voor in de media. Kinderen en jongeren komen er ook mee in contact via het internet, in boeken, in reclameboodschappen, ... Het is de verantwoordelijkheid van alle maatschappelijke actoren om er op toe te zien dat hun eigen communicatie, zowel intern als extern, negatieve stereotypering en beeldvorming vermijdt. Ook diversiteit binnen kinderboeken: we vragen de Vlaamse minister van Cultuur om initiatieven hieromtrent te stimuleren en blijvend te ondersteunen (cfr. Studio Sesam).

Achtergrond

Racisme en de psychologische effecten op het kind Birsen Taspinar	69
Do you dare to care? Ouders en hun hulpverleners op de bres tegen discriminatie bij kinderen Fanny Matheusen	83
Etnische discriminatie door leerkrachten en zich thuis voelen op school. Ervaringen van Vlaamse jongeren met een migratieachtergrond Fanny D'hondt	97
Maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren in het jeugdwerk Ikrame Kastit en Nina Heskens	107
Kif Kif over de impact van racisme op kinderen Orlando Verde	113

Racisme en de psychologische effecten op het kind

Birsen Taspinar

Birsen Taspinar is psychologe en systeemtherapeute. Ze is ook auteur van het boek 'Moeders van de stilte'. Dit artikel is ook gepubliceerd op de website van de Kinderrechtencoalitie.

Hind, net 7 jaar, staat in de rij met haar moeder aan het zwembad aan te schuiven. Er is veel drukte die dag, want het is goed weer. Als ze aan de beurt zijn, vertelt kassière dat het die dag gratis inkom is. Moeder kijkt naar Hind en zegt, we moeten vandaag niet betalen, leuk he? Hind reageert ontstelt: 'Maar mama wij zijn toch niet gratis. Ik wil niet gratis zijn!'

Als moeder haar dochter vraagt waarom ze zo teleurgesteld is, antwoordt ze: 'anders denken ze dat we niet willen of kunnen betalen.'

Inleiding

Starten met een goede definitie van wat racisme is, is van uiterst belang, omdat er veel onzichtbare processen spelen in racisme en men daardoor de effecten ervan kan onderschatten. Vaak speelt de inwerking van verschillende factoren gelijktijdig op een complexe manier, waardoor het niet makkelijk is om een juiste omschrijving van het probleem weer te geven en het onderscheid met andere factoren te maken. Maar zeker is dat racisme op lange tijd ook op werk, wonen en gezinsleven inwerkt. Daar is de link met armoede. Maar al te vaak wordt racisme niet opgesomd in de rij van factoren die armoede veroorzaken of versterken. Soms zijn de effecten van racisme pas zichtbaar op lange termijn bij overgangsmomenten of een ander stressmomenten, bijvoorbeeld bij een eerste job (*delayed effects*).

De nieuwste onderzoeken hechten vooral belang aan de door de persoon zelf ervaren stress. Dit omdat de discussie over of het wel of niet over racisme gaat, soms voorbijgaat aan de gevoelens van het slachtoffer.

Vaak gaat men het woord racisme in Vlaanderen uit de weg, omdat men van mening is dat het niet vaak voorkomt. In de publieke debatten gebruikt men het woord dan ook niet voldoende om de discussie openlijk te durven voeren. Dit

laatste is wel nodig, indien we de confrontatie willen aangaan met het thema. Zeker wat betreft kinderen, kunnen we het ons niet veroorloven om het thema stil te zwijgen. Iedereen heeft er last van: de angst om de ander te discrimineren en daardoor niet in dialoog gaan, of de angst om gediscrimineerd te worden en daardoor zichzelf isoleren uit de samenleving.

Definitie

Er kunnen verschillende vormen van racisme inspelen op de ontwikkeling en levensloop van kinderen. Bewuste of onbewuste, bedoelde of onbedoelde gedragingen, een vertekend beeld (*biases*), verkeerde denkbeelden en overtuigingen, assumpties en stereotyperingen. Dit kan zowel binnen structuren en systemen als in instituties bestaan. Het kan ook binnen interpersoonlijke relaties alsook via geïnternaliseerd racisme binnen de persoon zelf voorkomen. Al deze verschillende vormen van racisme vragen een weloverwogen aanpak binnen de eigen context.

'Racisme is elk gedrag, alle wetten en reglementen, alle ideeën, en handelingen waarbij (witte) mensen (zwarte) mensen ongelijk behandelen of beoordelen op basis van hun etnisch-culturele afkomst en hun uiterlijke kenmerken in plaats van op hun mens-zijn' (definitie racisme door Kerkwerk Multicultureel Samenleven).

Racisme is een soort discriminatie op basis van moedertaal, godsdienst, cultuur (o.a. accent, kledingsstijl, uiterlijk, huidskleur, eetgewoonten).

Een andere definitie die verder gaat dan de algemene definitie is de volgende: "*A system of dominance, power, and privilege based on racial- group designations... where members of the dominant group create or accept their societal privilege by maintaining structures, ideology, values, and behavior that have the intent or effect of leaving nondominant-group members relatively excluded from power, esteem, status, and/or equal access to societal resources.*"

Hier legt men het accent op privileges en op machtsverhoudingen. Normen en waarden, wetten, ideologieën en structuren, die de toegang ontzeggen aan een bepaalde minderheidsgroep, waardoor men van macht, status of andere sociale bronnen uitgesloten wordt.

Racisme, het verwaarloosd kind

Toen Elif (gesluierte moslima) als 17-jarige puber Imanuel Kant vastnam in de bibliotheek- ze had een taak voor het vak Nederlands- ruktte de bibliothecaris die uit haar handen met de opmerking: 'Dat is niets voor jou, daar begrijpen jullie vreemdelingen niets van'. (Kant als voorloper van de Verlichting en Islam als religie dat hier haaks tegenover elkaar wordt geplaatst).

Racisme is een miskend, onderschat en verwaarloosd probleem in onze samenleving, omdat het vooral de “vanzelfzwijgheden” in de samenleving blootlegt. Vanzelfsprekendheden of stereotypen, die niet mogen uitgesproken of gezien worden. Het privilege om er niet over te hoeven nadenken of spreken is evenwel een symptoom van dezelfde wonde. Deze wonde woedt en vreet aan het sociale weefsel van de samenleving.

Racisme wordt te vaak weggepraat als iets waar die “ander” overgevoelig aan is. Vaak wordt het ook enkel in die extreme vormen gedacht. Racisme negeren en minimaliseren is deel van een discriminerende houding, die deze mechanismen alleen maar voedt. De bekende uitspraak, ‘ik ben geen racist maar...’ is een goed voorbeeld hiervan. De uitspraken die hierna doorgaans volgen, hebben vaak een racistische kleur.

Vandaag weten we in Vlaanderen amper wat racisme precies inhoudt. We meten veel, maar discriminatietesten schrikken nog te veel af. Het moeilijke aan discriminatietesten is dat men de objectiviteit ervan betwist. Recent onderzoek wees uit dat de mate van stress van het slachtoffer een belangrijke rol speelt bij discriminatie. De subjectieve mate van benadeling en stress zouden als maat genomen moeten worden voor discriminatie.

Eén van de belangrijkste redenen waarom racisme zichzelf zo moeilijk laat vatten, is door het bestaan van stille vormen van alledaags racisme. Deze vormen, ook wel micro-agressors genaamd, maken helaas een normalisatie mogelijk van het fenomeen en het verlaagt de alertheid van de kinderen.

Zo drukken paternalisme en stereotypen, die onbewust in het dagelijks leven inspelen, hun stempel op het wereldbeeld van een kind. Het gaat over attitudes, die het kind ontkennen in de eigenwaarde, de minderwaardigheid bevestigen, het kind als de ander definiëren.

Stille en alledaags racisme als trauma (het miskend kind)

In het eerste leerjaar, toen de leerkracht haar uitlachte omdat ze blij was voor haar goede cijfers: ‘Wat moet jij nu met goede cijfers, jij gaat toch in de keuken belanden!’ Daarna, als andere kinderen met haar moedertaal lachten: ‘Wat een lelijke keelklanken.’ Daarna,... als ze in haar job niet voor haar kwalificaties werd erkend. Daarna... als ze op sollicitatie wordt gevraagd wat ze zou doen wanneer een klant haar discrimineert en met als mededeling: ‘Wij kunnen dat niet voor u oplossen, u moet assertief genoeg zijn om daarmee om te kunnen.’

Een ander moment. Een ander fragment. Een andere leeftijd. Een andere fase van haar leven. Herhaling van dezelfde denksystemen. Dit heb ik nog gehoord... dit

ken ik... altijd hetzelfde gevoel dat bevestigd wordt. Steeds een nieuwe bladzijde willen beginnen en in herhaling vervallen.

Aan het “anders zijn” zitten heel wat traumatische ervaringen vast, die als een spinnenweb in het geheugen aan elkaar zijn verbonden en voortdurend in verschillende contexten getriggerd kunnen worden. Soms bengel je als een spin aan één draad. Soms hangt de spinnenweb met haken en ogen aan elkaar, waardoor je constant heel wat lijkt mis te lopen in je leven.

Racisme kan in de kleine dingen zitten en heeft grote effecten. Het is vaak ook moeilijk om het te benoemen en er iets tegen in te brengen, omdat je te vaak denkt dat het wel je eigen schuld zal zijn. De constante stress van alledaags racisme heeft een traumatisch effect en psychologische kwetsuren tot gevolg. Het idee van de zaken niet te kunnen veranderen wat je ook doet, is misschien wel het meest pijnlijke effect op een persoon. Wie niet het gevoel heeft erbij te horen, heeft geen toekomstperspectief. Wie zich niet verbonden voelt, weet geen oplossingen voor grote en kleine problemen des levens. Dit alledaags racisme kan maken dat personen weinig motivatie hebben om hun leven te verbeteren. Mensen beginnen te geloven dat ze werkelijk minderwaardig zijn en dus hun eigen schuld is of eigen capaciteitstekort is dat ze nergens geraken.

Het hoeft geen betoog dat openlijke vormen van racisme, waarbij de ander wordt aangevallen op een expliciete wijze, nefast zijn en een stempel drukken op het psychisch functioneren van een kind. Dagdagelijkse situaties waarbij impliciete vormen van uitsluiting spelen, hebben vaak een grotere impact op het kind, omdat dit de weerbaarheid kan aantasten. Ook de ontkenning of banalisering van racisme door de andere partij, is erg schadelijk. Vaak is stil racisme minder makkelijk om aan te vechten of moeilijker om zich weerbaar op te stellen. Als kinderen dit lange tijd ervaren kunnen ze woede-uitbarstingen ontwikkelen, omdat het zeer subtiel inspeelt en ze het moeilijk onder woorden kunnen brengen wat het met hen doet.

Dit steeds zich moeten bewijzen en zich verantwoorden voor wie men is, kan in de volwassenheid burn-out tot gevolg hebben. Maar ook in de kindertijd, kan dit demotivatie, passiviteit, concentratieproblemen en zelfs een onderpresteren op schools en sociaal vlak teweeg brengen. Men moet elk moment dag in dag uit, bewijzen dat men gelijkwaardig is aan de ander.

Dat vergt energie, veroorzaakt stress en de copingmechanismen moeten op alert staan, dag in dag uit. Die constante stress kan verwoestend zijn op de psyche van een kind, net zoals bij pesten, kan dit alle zelfvertrouwen ondermijnen.

Pesten vs. racisme

'Vandaag op de bus: zwarte mevrouw stapt in met een buggy, er zit een jongen op het deeltje speciaal voorbehouden voor rolstoelgebruikers/

buggy's ondanks meerdere lege plaatsen op de bus. Meneer vond het nodig om tegen de buggy te schoppen waar een baby(!!!) in zat. Mevrouw werd kwaad wat natuurlijk te begrijpen was. Opeens hele discussie, waar meneer, die duidelijk in fout was, het nodig vond om er de afkomst van mevrouw er bij te betrekken. Ergste moet nog komen, blijkbaar vonden de andere (blanke) medereizigers op de bus het een gepaste reactie van de man. Toen mevrouw afstapte hielden ze een gezellig onderonsje met als onderwerp dat het normaal is dat men voor zo'n dingen een racist wordt. Ik citeer: 'Zo maken ze u racist.' Blijkbaar is het normaal om zich als een dier te gedragen tov andere mensen met een andere afkomst, verzet die persoon zich, dan heeft men het recht om een racist te zijn. Poor poor Belgium.'

– #Dailyracism

Pesten is vaak een individueel fenomeen, terwijl racisme over een groep gaat. Pesten gaat vaak over een interpersoonlijke dynamiek. Bij racisme gaat het eveneens over bredere groepsdynamieken. Bij pesten kan het slachtoffer vaak assertiviteitsproblemen hebben om zich te weren. Kinderen die met racisme te maken krijgen, zijn niet altijd de minst sociale of de minst weerbare. Het blijkt dat racisme los staat van de persoonlijkheidskenmerken van het kind. Pesten wordt wel in verband gebracht de sociale weerbaarheid van een kind.

Maar er is een grote gelijkenis en dat zijn de effecten. Net zoals dit bij pesten wordt aangenomen kunnen de effecten ervan zeer lang nazinderen en diep inwerken op de persoonlijkheid van het slachtoffer. Er is een grote consensus over het feit dat de effecten ook daar onderschat zijn. We mogen niet vergeten dat pesten redelijk goed wetenschappelijk is onderzocht. Dat kan niet gezegd worden over racisme. Er zijn nog te weinig onderzoeken gebeurd om de werkelijke effecten en de verhouding tot pesten te kunnen meten. Zeker is dat racisme meer onvoorspelbaar is, het kan overal en altijd plaatsvinden in tegenstelling tot pesten dat vaak beperkt is tot een persoon/groep of situatie (werk/school). Dat heeft als gevolg dat de gevoelens van hulpeloosheid en machteloosheid meer kunnen veralgemeend worden: 'ik kan er niets aan doen', 'het kan overal gebeuren' en 'door een willekeurige persoon/voorbijganger/burger'. Hierdoor kan bij het racismeslachtoffer het gevoel leven dat men het onmogelijk kan vermijden en dat er haast geen "trauma-vrije plaatsen zijn. Voor trauma-verwerking is dit zeer belangrijk dat men een controlegevoel kan hebben.

Programma's gericht op pesten zijn dan ook wezenlijk anders dan anti-racisme-programma's: bij pesten staat de attitude tegenover persoonlijkheidskenmerken van de ander centraal. Bij racisme gaat het over de kenmerken van een groep, religie of een cultuur. Het wegwerken van racisme vergt een programma waarbij de 'slachtoffers' en de 'daders' nieuwe kaders en inzichten aangeboden krijgen. Racisme is nefast voor de productiviteit van een hele samenleving en dient ruim aangepakt te worden.

Mogelijke psychische effecten en gevolgen

Telli, 6 jaar zit in een Turks restaurant en ziet kerstversiering: ‘mama, is dit een Turks restaurant? Maar hoe komt dat zij dan kerstversiering hebben?’

Ralf, 7 jaar vraagt bij het uitstappen tijdens zijn allereerste busrit: ‘moeten we als eerste uitstappen omdat we Tjecheens zijn?’

De onderliggende vragen van kinderen in deze situaties zijn: hoor ik erbij of niet? Ben ik anders? En zo ja, is dat anders zijn een probleem? Alle kinderen zijn bezig met die thema's, maar kinderen die opgroeien in verschillende culturen doen dat nog meer en zijn er dus nog gevoeliger voor. Kinderen zijn heel erg norm – en waardengevoelig. Zij vergelijken de eigen situatie altijd met de situatie van de anderen. Voor kinderen uit minderheidsgroepen kan dit dubbel zo sterk leven. Vaak gaat men dan ook de ervaren verschillen, vanuit de bril van de samenleving zien. Als die samenleving daar problematisch mee omgaat, doet het kind dit ook. Als de school dit doet, doen de kinderen het ook, etc. Dit is een proces van **internalisatie**. Het is de belangrijkste psychologisch kwetsbaar makende factor. Wanneer het kind zichzelf onbewust als ‘mindere’ of ‘zwakkere’ begint te accepteren en het normaal begint te vinden dat anderen hem/ haar discrimineren. Dit wordt geïllustreerd in het experiment met ‘**the good doll and the bad doll experiment**’ van de Amerikaanse psychiater Clarks.

Geinternaliseerd racisme

“Het lijstje is lang, maar hetgeen me dan als kind het meest gekwetst heeft is het volgende: Toen mijn moeder me na school stond op te wachten aan de schoolpoort, vroeg een klasgenoot of die vrouw mijn moeder was. Toen ik toezegde antwoordde hij: “amaï, een negerin met dikke tetten”. Vanaf dan heb ik maanden geprobeerd om niet met mijn moeder of grootmoeder in het dorp waar de school gelegen was in het openbaar te komen. Om met m'n blanke vader naar de winkel te gaan schaamde ik me echter niet. Gelukkig leer je met de jaren wel hoe met zulke microagressies om te gaan.”

– #Dailyracism

Identiteitsontwikkeling is geen sinecure heden ten dage in een complexe samenleving. De aanwezigheid van stereotiepen en vooroordelen maakt dit proces er niet makkelijker op. Dominante beeldvorming, zoals bijvoorbeeld de Islam als een religie die niet te verzoenen is met Westerse normen, kan ook de kinderen en jongeren in hun identiteit nefast beïnvloeden. Zij kunnen zichzelf daardoor ook minder als deel van deze Westerse samenleving zien.

Wat nog een destructiever effect is dat kinderen zich soms beginnen te **gedragen** naar de stereotypen. Pas dan is er een grote internalisatie. Bijvoorbeeld: ‘ik zou graag leerkracht wilen worden, maar mijn leerkrachten vinden dat geen goed

idee. Ze zeggen dat ik me geen illusies moet maken, met mijn Nederlands. Ze zullen wel gelijk hebben. Dus het heeft geen zin dat ik nu studeer voor de examens.' Wanneer dit objectief gezien niet juist is, is er sprake van geïnternaliseerd racisme. Wanneer het zelfbeeld, geobserveerd door de ander, wordt overgenomen zonder dat dit overeenstemt met de realiteit.

Net zoals bij het fenomeen waarbij vrouwen elkaar vrouwonvriendelijk behandelen, kan je door internalisatie ook zien dat kinderen uit minderheidsgroepen, onder elkaar ook racisme toepassen. Bijvoorbeeld als kinderen van minderheidsgroepen, elkaar bevestigen in de stereotiepen: 'we kunnen dat toch niet, of waarom zou je dat doen, dat heeft toch geen zin, wij buitenlanders kunnen dat niet aan'. Dit is vaak een destructieve wijze van omgaan met het eigen minderwaardigheidsgevoel. Zelfs als je vertrouwd bent met de mechanismen, kan men racistisch gedrag vertonen tegenover iemand van dezelfde groep of een andere minderheidsgroep.

De Amerikaanse psychiater Fannon zegt dat er zowel op individueel als op maatschappelijk niveau moet gewerkt worden aan racisme. Volgens hem leidt vooral het onzichtbare racisme tot psychologische depersonalisatie, een minderwaardigheidsgevoel en problemen met het zelfbeeld. Dat langdurige vervreemding leidt tot een verhoogd risico op psychose is wetenschappelijk bewezen.

Invisibility –syndroom (het onderschat kind)

'Toen ik in de kleuterklas zat, had ik spraakproblemen, waardoor mijn toenmalige kleuterleidster geadviseerd had aan mijn moeder om mij in het buitengewoon onderwijs te zetten. Mijn moeder verzette zich tegen, aangezien dat zij wist dat ik een verstandige jongen ben, ondanks mijn toenmalige beperking... In het lager onderwijs, werden de leerkrachten altijd verwonderd met mijn algemene kennis. Wereldoriëntatie was echt mijn lievelingsvak en ik had altijd genoeg punten om erdoor te zijn..'

— #Dailyracism

Verder raakt racisme aan een dieper en essentieel gevoel, dat in je existentiële zijn een belangrijke rol speelt: het gevoel van veiligheid. Dit doet wenkbrauwen fronsen: is het niet die andere die het hier onveilig komt maken? Wel, misschien wel: het grootste effect van racisme is dat je je onveilig voelt, een sociale onveiligheid waarbij je elk moment, elke situatie je bestaansrecht niet alleen moet bewijzen, maar ook verantwoorden. Dag in dag uit. Bewijs dat je hard werkt, bewijs dat je de capaciteit hebt, bewijs dat je je goed hebt geïntegreerd, bewijs dat je niet bent zoals "die anderen"... Niet zelden met burn-out tot gevolg.

Het gevoel te verdwijnen in de onzichtbaarheid: hoe gediplomeerd, getalenteerd, welbespraakt je ook bent, het lijkt er allemaal niet toe te doen. We spreken over het onzichtbaarheidssyndroom, zoals dit door Franklin werd genoemd, wanneer

een persoon het gevoel heeft dat zijn/haar talenten en persoon niet naar waarde wordt geschat en niet worden gezien. De effecten van dit onzichtbaar, dagelijks geweld zijn traumatisch en de gevolgen zijn niet gering volgens deze auteurs. Positieve relaties, toekomstperspectief, hulpbronnen bij probleemoplossend vermogen en potentieel vermogen tot levenstevredenheid komen allemaal in het gedrang door dit soort geweld. Als men herhaaldelijk jaar- in, jaar- uit, school- in school- uit, klas- in, klas- uit hetzelfde meemaakt en ervaart, dan kunnen kinderen uit minderheidsgroepen voelen/ervaren dat hun echte talenten niet worden gezien en onderschat en ondergewaardeerd alsof ze onzichtbaar zijn. **Dit is het onzichtbaarheidssyndroom.** Een opeenstapeling van confrontatie met racisme-gerelateerde stress, emotionele mishandeling en psychisch trauma van racisme, kan het ontwikkelen van het onzichtbaarheidssyndroom teweeg brengen (Boyd-Franklin, 2000).

Depressies en angsten om te verdwijnen, om onzichtbaar te blijven, om niet te bereiken wat je wil in het leven, angst om niet het doorzettingsvermogen te hebben, om een nietsbetekenend leven te hebben, om verstoten te worden door de samenleving, om afgestraft te worden voor wie je bent, voor hetgeen waarvoor je staat in het leven, voor een zinloos bestaan, om fouten te maken, om vernederd te worden, ... het zijn enkele van de angsten en gevoelens waarmee kinderen kunnen zitten. Ze beginnen dromen te vervangen door angsten, hoop te vervangen door wanhoop en vreugde door verdriet.

We kunnen stellen dat het chronisch blootgesteld worden aan racisme (welk soort racisme dan ook), direct of indirect, bedoeld of onbedoeld, als effect traumatisch kan zijn op een kind.

Psychologische stress veroorzaakt door racisme

We kunnen voorzichtig stellen dat de psychische effecten zowel op lange termijn als op korte termijn op psychologisch vlak niet te onderschatten zijn. Sanchez-Hucles (1998) stelt dat door het systematische, chronische en onzichtbare karakter van racisme-ervaringen, een persoon dit als des te meer traumatisch kan ervaren. Het ontkennen van het leed van een slachtoffer is minstens even traumatisch als de gebeurtenis zelf. Het gaat om agressie, op emotioneel vlak (of het nu bedoeld of onbedoeld-direct of indirect is) en daarvan kunnen de gevolgen niet worden onderschat.

Collectieve trauma's versterken vaak de individuele ervaringen en omgekeerd. Collectieve trauma's zijn gebeurtenissen die in het collectief geheugen gegrift staan: voorbeelden zijn de branden in Duitsland, Hans van Tamsche, etc. Kinderen spreken erover omdat ouders erover spreken. Kinderen maken er hun eigen verhaal over en denken dat hen hetzelfde kan overkomen. De angst en trauma, kunnen zich vastzetten op specifieke triggers. Kinderen kunnen dan angstig reageren op iets dat realistisch gezien niet angst hoeft op te wekken: elke persoon met de naam Hans.

Verder onderscheiden Franklin, Boyd-Franklin & Kelly de volgende psychologische gevolgen als gevolg van racisme-ervaringen:

- Minderwaardigheidsgevoelens!!!
- Gevoelens van vervreemding en depersonalisatie
- Verhoogde kwetsbaarheid
- Copingsmechanismen-Hulpbronnen die aangetast zijn
- Aangeleerde hulpeloos-/machteloosheid
- Externe locus van controle
- Het geloof dat het niet anders kan
- Psychische problemen: angsten, (chronische) depressie en psychose

77

Rol van de school

Zowel op het niveau van beleid als op individueel leerlingniveau kijkt men best, hoe er met verschil wordt omgegaan. Hoe is de algemene tendens om diversiteit op een positieve wijze aanwezig te maken op school? Zelfs als er een leerling met een andere etniciteit op school zit, kan dit van belang zijn. Leerlingen moeten hoe dan ook voorbereid worden op een diverse samenleving en dat vergt bepaalde attitudes en vaardigheden, die nu vaak onvoldoende bod komen.

Welk lesmateriaal kan worden gescreend en aangepast? Bijvoorbeeld geschiedenis en aardrijkskunde lijken dan wel helemaal niets te maken hebben met racisme, het zijn vakken waar vaak impliciete boodschappen meegegeven worden rond de cultuur, religie en de verhoudingen tussen culturen. Indien er een hiërarchie wordt meegegeven tussen culturen, kan men zich al vragen stellen bij de objectiviteit en de legitimiteit van de leerstof. Want zo leren leerlingen dat zij generatie op generatie minderwaardig zijn en zich moeten excuseren voor hun cultuur of zich schamen omdat ze uit een onderontwikkelde cultuur komen, dat niets te bieden heeft. Wanneer de definitie van civilisatie eenzijdig wordt geïnterpreteerd, kunnen hieruit verkeerde denkbeelden voortkomen. Dan is de algemene ontwikkeling en algemene cultuur van jongeren maar ondermaats.

Inzetsverduistering

Hind, een Nigeriaanse vrouw met sluier, stelt een pedagogische vraag aan een leerkracht, die slechts afwimpelend antwoordt. De leerkracht is gefocust op de sluier en hoort slechts eigen gedachtenruis klinken. De vraag ging over zindelijkheid, maar de leerkracht had eerst andere thema's (lees islamitische of religieuze) horen klinken. Hoewel de moeder goed Nederlands sprak, had ze de moeder niet de kans gegeven om haar vraag uit te leggen. De moeder gaat naar huis en schrijft dezelfde vraag op een briefje. De leerkracht excuseert zich daarna, dat ze vanuit haar vooroordelen handelde en te veel was verblind door de sluier en de interesse en motivatie van de moeder niet had herkend.

Een lage verwachting kan maken dat men de inzet van de ander niet meer ziet. Dit kan ook het geval zijn bij een leerling. Als de leerkracht geen hoge verwachtingen heeft van de leerling, ziet hij/zij ook de inzet niet meer en dreigt de leerling onder deze druk slechter te presteren (cfr Pygmalion effect).

Onderwijsonderzoek wijst uit dat leerlingen door racisme-mechanismen, twee- en half maal meer druk ervaren om beter te presteren, om hetzelfde resultaat te behalen. Door taal of andere verwachtingspatronen, kunnen leerlingen soms verkeerd worden begeleid. Bijvoorbeeld twee leerlingen met dezelfde resultaten op het rapport, krijgen verschillende adviezen: de ene leerling x met Vlaamse roots, krijgt te horen dat hij het dit jaar aan zijn laarzen heeft gelapt en hierdoor moet zittenblijven. Terwijl leerling z, uit een minderheidsgroep, eerder een B-attest krijgt met uitsluitingsclausule om A-richtingen te doen, omdat die de richting te zwaar zou zijn.

Het blijkt dat de effecten van risicofactoren dubbel negatief werken op de ontwikkeling van jongeren uit minderheidsgroepen dan bij de jongeren uit de meerderheidsgroepen. Bijvoorbeeld via het waterniveausysteem in het onderwijs: een leerling uit een minderheidsgroep, die in de A-groep zit in het eerste jaar, heeft dubbel zoveel kans om naar een B-richting te evolueren, in vergelijking met de Vlaamse medeleerling en dit dubbel zo snel. Dus als de tweede leerling door pech of demotivatie, op vier jaar naar de B-richting evolueert, zal dit voor de eerste leerling uit de minderheidsgroep, op twee jaar evolueren ogenschijnlijk onder dezelfde factoren van demotivatie of pech.

Rol van de ouders

Ook de ouders blijken een rol te spelen bij de mate waarin racisme inspeelt op het kind. Als kinderen getuige zijn van racisme-ervaringen van hun ouders, kan dit het kind danig schaden, want het kind spiegelt zichzelf aan de ouder. Ouders willen vaak hun kinderen beschermen tegen dit soort ervaringen en kunnen schuldgevoelens hebben als ze dit niet kunnen vermijden. De machteloosheid is soms erg groot en werkt diep in op hun ouderlijk zelfbeeld.

Het blijkt dat de wijze waarop ouders zelf met hun eigen racisme-ervaringen omgaan, invloed heeft op hoe de kinderen reageren op ervaren stress.

Als ouders zelf racisme-ervaringen niet voldoende verwerkt hebben, kan dit volgende effecten veroorzaken:

- Ouders kunnen minder gevoelig worden op noden van hun kinderen.
- Minder warm en ondersteunend klimaat aanbieden.
- Falen om er met hun kinderen over te praten en hun kinderen minder goed voor te bereiden in het omgaan met racisme.
- Harde discipline hanteren en meer geïrriteerd gedrag vertonen thuis.

Praten over discriminatie met kinderen blijkt zeer belangrijk voor hun gezondheid en ontwikkeling. Een stimulerende ouderlijke stijl en een warm thuisklimaat kan het zelfbeeld en het welzijn positief beïnvloeden bij alle kinderen. Maar ouders die actief antwoorden op raciale discriminatie zien minder angst en depressie optreden bij hun kinderen uit de voorschoolse periode.

Het blijkt dat racisme-ervaringen **ook in omgekeerde richting** werken: kinderen maken minder gebruik van beschermende factoren en bestaande netwerken. Kinderen maken als gevolg van racisme, minder gebruik van hun natuurlijke hulpbronnen zoals hun ouders, ze ervaren veel minder voldoening uit familiale relaties en hebben meer last negatieve relaties en ze missen vaker de competentie om gelukkig te zijn in het leven.

Rol van culturele identiteit

In een studie door Dr. Kryisia Mossakowski werd het verband onderzocht tussen etnische identiteit en mentale gezondheid. De kans op het ontwikkelen van depressies vermindert bij een sterkere etnische identiteit. Dit betekent kennelijk dat kinderen een zekere trots ontwikkelen in verband met hun cultuur en een bepaalde verbinding ermee ervaren. Een sterke etnische identiteit kan kinderen dus meer veerkrachtig maken en hen beter beschermen tegen negatieve gevolgen van racisme.

Ook zou de ervaren stress verminderen doordat iemand trots is op de eigen cultuur. De moedertaal discussie, waarbij men het kind en de ouders verbiedt om de moedertaal te spreken, kan dus nefast werken op de weerbaarheid van het kind.

Positieve verhalen van anderszijn

Racisme kan op alle niveaus van de samenleving spelen: op institutioneel, individueel en cultureel niveau. De ervaringen via deze verschillende kanalen kunnen triggers vormen, die elkaar versterken en een cumulatief effect geven als resultaat. Het is ook de verzameling aan ervaringen die onderdeel vormen van een breder collectief bewustzijn. Kirmayer stelt dat racisme zich vaak in stresserende omstandigheden ontpopt. In situaties waar hevige emoties mee gemoeid zijn, komt alledaags racisme vaak binnensluipen. Bijvoorbeeld als er tijdsdruk mee gemoeid is, of men is moe.

Ondertussen wordt de persoon er zo immuun tegen, dat elke reactie kan uitblijven. Meer nog, racisme is vaak in combinatie met andere variabelen, met name klasse en gender, nog complexer. Dat geeft op het einde van de rit een serieuze reekensom. De impact van racisme draagt bij tot armoede, werkloosheid, sociale en medische problemen, ongelijke kansen in onderwijs,... (Allen, 1996; Hacker, 1992). Dit alles leidt tot segregatie op school, gezondheid, arbeidsmarkt... Geruisloos sluipet het binnen en is het niet meer evident om het uit elkaar te halen.

Anti-racisme campagnes zouden moeten focussen op duurzame gedrags- en attitudeveranderingen op lange termijn. Bestaande projecten kunnen verrijkt en verder uitgewerkt worden met als thema racisme. Zowel lokale als meer globale projecten zouden prioriteit moeten geven aan dit thema, teneinde de bewustwording te verhogen zowel bij slachtoffers als bij mensen die bewust of onbewust racistisch gedrag en denken vertonen.

Het is ook van belang een historische en politieke bewustwording aan te wakkeren rond de verschillende vormen van racisme en de effecten ervan op etnische minderheden, op verschillende momenten in de geschiedenis.

Er wordt aangeraden om te investeren in statistieken, in kwalitatieve en systematische datacollectie rond dit thema. Trainingen op school, waarbij copingsstrategieën en weerstandsvermogen van kinderen worden gestimuleerd en anti-racismeprogramma's en preventieprogramma's die werken rond wegwerken van vooroordelen, hebben ook hun nut bewezen. Hier kan kennelijk reeds op vroege leeftijd mee gestart worden.

Als we racisme als iets marginaals, slechts als een overgevoeligheid van de andere beschouwen, dan houden we racisme mede in stand. Het gevolg is dat het voor iedereen onveilig aanvoelt. We moeten op zoek gaan naar positieve verhalen van anderszijn.

Do you dare to care? Ouders en hulpverleners op de bres tegen discriminatie bij kinderen.

Fanny Matheusen

83

Fanny Matheusen is maatschappelijk werker en sociaal pedagoog. Ze doceert aan de Thomas More Hogeschool (Toegepaste psychologie, Interculturele Hulpverlening). Daarnaast heeft ze haar eigen project 'Goething', waarbij ze mensen en organisaties begeleidt en traint rond interculturele communicatie en competenties (www.goes-thing.be).

— VERHAAL 1

Verhaal van een moeder:

"Ik sta samen met mijn zoontje te wachten aan de bushalte. We staan wat te praten in mijn moedertaal. Plots komt er een witte jongeman voorbij die op me spuwt. Ik ben verbouwereerd. Maar om mijn zoontje er niets van te laten merken, veeg ik het snel weg. Ik voel me de hele dag vies. Waarom doet iemand zoiets?"

— VERHAAL 2

A. (12 jaar) komt thuis en is verontwaardigd.

"Mama, H. was vandaag niet op school, want het is offerfeest."

"Aha, ja, heb je haar een fijn feest gewenst?"

"Ja, maar mama dat is toch niet eerlijk?"

"Wat... dat H. een dagje vrij heeft... dat heb jij toch ook met andere feestdagen?"

"Ja, maar wat ik niet eerlijk vind is dat H. nu alles moet bijwerken. Terwijl als ik vrij heb met Kerst, is de school gesloten en dan heb je pas echt een vrije dag."

Als ouders in deze superdiverse samenleving heb je te maken met stereotypen, vooroordelen, discriminatie en racisme. Je ervaart het zelf, je kinderen komen ermee naar huis omdat ze er zelf het slachtoffer van zijn of hun vrienden. Hoe ga je hiermee om als ouders? En wat kunnen hulpverleners doen om ouders hierin te ondersteunen? In het volgende artikel laten we, vertrekkend van vijf veel voorkomende effecten van stereotypering en discriminatie, zien dat wat kinderen helpt, ouders helpt en dat hulpverleners hier veel in kunnen betekenen als ze hun eigen huiswerk eerst maken.

"Racisme, ik hoor die term niet graag"

"Ras is een brouwsel dat het best mild geserveerd kan worden, bereid met andere vloeistoffen, omdat de blanke het anders niet kan verteren."⁸¹

Racisme is een beladen woord. In de eerste plaats omdat het woord ras eigenlijk geen correcte term is. Er is maar één menselijk ras, er zijn geen rassen, dus kunnen we discriminatie op basis van ras (wat de term racisme inhoudt) eigenlijk niet benoemen. De term racisme wordt nu dus gebruikt voor discriminatie op basis van etniciteit, huidskleur of geloof.⁸² Ondertussen werd de Antiracismewet in België omgezet in een Antidiscriminatiewet. Maar er is een tweede probleem met de term en die ligt veel dichter bij de kern van wat dit artikel wil beschrijven.

“Waarom hebben we het altijd over ras? Kunnen we niet gewoon mensen zijn?” “Dat is nou precies het witte privilege, dat je zoiets kunt zeggen. Voor jou bestaat ras niet echt, want het heeft nooit een barrière gevormd.”⁸³

Het is het witte privilege van de dominante groep in een samenleving om te benoemen of iets wel of niet racisme is, en of er nu sprake is van racisme of niet. Combineer dit met een samenleving waar het taboe op discriminatie leeft en je komt uit op het gegeven dat racisme eigenlijk een ondergediagnosticeerd probleem is. Een symptoom hiervan is ook dat er bijvoorbeeld rond dit topic nauwelijks recent onderzoekswerk is verschenen. Racisme wordt in deze samenleving weinig gethematiseerd, laat staan erkend, laat staan gepenaliseerd. En daar reageren minderheden in de samenleving tegen. Chika Unigwe bijvoorbeeld zegt het zo: “Belgen zijn bang van het Rwoord. Racisme is een mythe. Het bestaat niet in het paradijs dat België heet.”⁸⁴

Zelf ben ik er voorstander van om het begrip ook juist te gebruiken. En niet te verwarren met andere termen. We gebruiken in dit artikel het woord racisme, maar willen zeker ook breder gaan kijken. Daarom staan we even stil bij deze andere termen. Stereotypen zijn veralgemeningen van feiten, soms uit onderzoeken, soms uit opgedane ervaringen. Vooroordelen worden het als er ook een oordeel aan wordt toegevoegd. Dat oordeel kan positief of negatief zijn. Van discriminatie is er sprake als er ook een handeling gekoppeld wordt aan dat vooroordeel. Racisme is dan een specifieke vorm van discriminatie, namelijk discriminatie op basis van etniciteit, huidskleur of geloof. Terwijl bv. seksisme discriminatie is op basis van sekse en gender. Laat ons dit even illustreren met twee voorbeelden.

82 De Antidiscriminatiewet: De wet van 10 mei 2007 verbiedt discriminatie op grond van volgende beschermde criteria: leeftijd, seksuele geaardheid, handicap, geloof of levensbeschouwing, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een fysieke of genetische eigenschap, en sociale afkomst. Bron: Myria, geraadpleegd dd. 19/10/2015.

83 Parafrasering van een passage uit Amerikanah van Chimamanda Ngozi Adichie.

84 Herpublicatie van een opiniestuk dat Chika Unigwe schreef voor Hand in Hand, gepubliceerd door MO* op 14/03/2014.

— VOORBEELD 1

Stereotype: Afrikanen hebben een ander begrip van tijd

Vooroordeel: Alle Afrikanen komen altijd te laat

Discriminatie/racisme: Ik vertel mijn Congolese collega een ander aanvangsuur voor de vergadering opdat zij op tijd zou zijn.

Discriminatie/racisme: Een arts weigert nog langer Afrikaanse patiënten in te schrijven.

85

— VOORBEELD 2

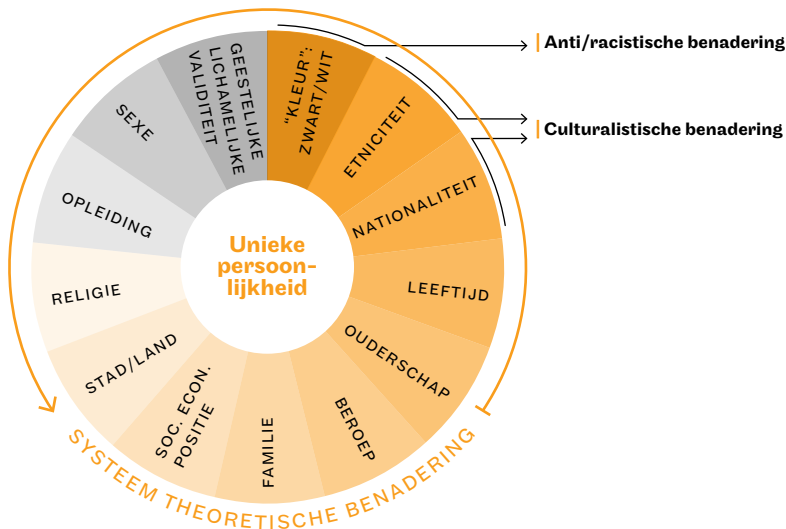
Stereotype: vrouwen zijn de belangrijkste verzorgers van jonge kinderen.

Vooroordeel: Vrouwen houden van moeders.

Discriminatie/seksisme: Ik neem geen vrouw aan als leidinggevende.

Hierbij willen we opmerken dat in vergelijking met een land als de VS bijvoorbeeld, Europa achterblijft op vlak van wetgeving rond discriminatie. Waar in de VS het kruispuntdenken of *intersectionality* ruim toegepast wordt, kan men in Europa slechts op één grond veroordeeld worden.⁸⁵ Dit is echter niet de realiteit van mensen vandaag in de superdiverse samenleving. We willen er dan bij deze ook voor pleiten om het, als we het hebben over racisme, meteen ook te hebben over de meervoudige identiteit van de persoon die slachtoffer is van discriminatie. Dit zal een veel breder maar ook juist beeld geven, ook van de effecten ervan.

Sociale identiteiten

85

Dit werd bevestigd op een inspraakdag die onlangs georganiseerd werd in Mechelen op 13/10/2015. Diversiteit en justitie zaten daar samen aan tafel om verbetervoorstellen uit te werken. <http://www.oprechtmechelen.be/wetenschappelijk-kader/>

Effecten van vooroordelen en discriminatie

De vijf effecten die we zullen beschrijven zijn terug te vinden in de literatuur en komen ook vaak ter sprake in onze praktijk van docent voor een superdiverse groep studenten, in trainingen en coaching van mensen die verschil thematiseren of zelf verschillend zijn en uit eigen ervaring spreken.⁸⁶ Ik herken ze ook als moeder van kids die opgroeien in de samenleving vandaag. We hebben het bewust over de effecten van vooroordelen en discriminatie waarmee we dit hele scala mee onder de loep nemen. Want het is zo dat gewoon al door de aanwezigheid van vooroordelen over bepaalde groepen in onze samenleving er effecten voelbaar en merkbaar zijn. Veel duidelijker worden die natuurlijk nog als mensen effectief ervaringen hebben opgedaan met discriminatie. Maar de wijdverspreide ‘normaliteit’ van bepaalde uitspraken over minderheden kan dus al een schadelijk effect hebben.⁸⁷ Meer nog, het is ondertussen aangetoond dat een opeenstapeling van veel van deze kleine ervaringen een traumatiserend effect kan hebben.⁸⁸ Een eerste effect dat we hier beschrijven is de zogenaamde **slachtofferrol**.⁸⁹ Wat we hiermee willen benoemen is de staat van hulpeloosheid en de negatieve effecten op het zelfwaardergevoel en het zelfbeeld van iemand die geconfronteerd wordt met vooroordelen en discriminatie. Dit uit zich in bijvoorbeeld een hogeschoolstudente die na de eerste 6 weken wil afhaken met het argument: “ik zal toch nooit werk vinden”.

Een tweede effect is de **self-fulfilling prophecy**: mensen gaan waarmaken wat er over hen gezegd wordt. Opnieuw een citaat van een studente: “Als ze denken dat ik als moslima toch alleen maar bezig ben met mijn geloof, dan ga ik me nog meer sluiëren, dan is het tenminste duidelijk.” Deze self-fulfilling prophecy kan er ook toe leiden dat kinderen al vroeg in problematische situaties terecht komen. In het boek ‘De Jihadkaravaan’ beschrijft Montasser AIDe’emeh verschillende situaties op school waarbij hij door de vooroordelen die spelen over hem als opstandige en impulsieve Palestijnse jongen zich uitgedaagd voelde en uiteindelijk ook agressief uit de hoek kwam.⁹⁰ En zijn omgeving ziet dan bevestigd wat men al over hem dacht.

Een derde effect is de **zelfverheerlijking** die een groep kan gaan koesteren. We kunnen dit effect soms ook ethnocentrisme gaan noemen. Een goed voorbeeld hiervan is de Black is beautiful-beweging in de VS, waar zwarte mensen proberen om van geboorte tot dood alle diensten die zij nodig hebben af te nemen bij mensen die ook tot de zwarte bevolkingsgroep behoren. Het doet ook denken aan de houding van sommige Roma die niets te maken willen hebben met de samenleving van de gadjie, zoals zij de autochtone bevolkingsgroep noemen. Dit effect op persoonlijk vlak leidt vaak tot separatie op maatschappelijk vlak.

86 www.goes-thing.be: Training en coaching als verschil ertoe doet.

87 Denk maar aan de cartoons op 1 september 2015 in de Gazet van Antwerpen of Het Belang van Limburg

88 Birsen Taspinar, lezing op 29/09/2015.

89 Ik wil hier graag een kanttekening maken bij de benaming van dit effect. Deze term vind je terug in de literatuur, maar wordt soms gecontesteerd door de slachtoffers zelf.

90 Montasser AIDe’emeh en Pieter Stockmans, *De Jihadkaravaan*, 2015, Lannoo

Een vierde effect is **frustratieagressie**. Kinderen die veelvuldig geconfronteerd worden met vooroordelen en discriminatie worden erg gevoelig, hun emmertje loopt stilaan vol en dan komt die laatste druppel en ze ontploffen. Soms zelfs niet terecht: slechte punten op het rapport maken dat ze de juffrouw uitschelden voor racist, ze slaan op een vriendje omdat die hen niet uitkiest voor het voetbalteam,... Bovenstaande voorbeelden zijn waarschijnlijk geen bewuste discriminaties, maar door de overgevoeligheid die ontwikkeld is, wordt elke vorm van uitsluiting of mislukken geïnterpreteerd als de zoveelste 'discriminatie' en kinderen gaan in het verweer en worden kwaad.

Het vijfde en laatste effect dat we willen noemen, is **assimilatie**. En het komt misschien gek over dat dit bij schadelijke effecten genoemd wordt. Assimilatie wordt immers vaak gepercipieerd als iets positiefs. We hebben het hier over een vorm van assimilatie waarbij een kind of jongere afgesneden geraakt van de wortels van herkomst en zich totaal gaat aanpassen aan wat de ontvangende samenleving van hem/haar verwacht. Dit is niet wat we een gezonde integratie noemen waarbij behoud van de eigen cultuur en overnemen van de cultuur van het gastland hand in hand gaan. Jongeren die overgeassimileerd zijn, worden door hun vrienden wel eens smalend 'Bounty's' genoemd, bruin vanbuiten maar helemaal wit van binnen. Hun waarden en normen zijn veranderd. Tot op zekere hoogte helpt dit hen om stand te houden en vaak zijn ze erg succesvol op school en op het werk, tot het moment dat ze een relatie met iemand aangaan of zelf aan kinderen opvoeden beginnen en dan stort hun wereld in elkaar.⁹¹

Wat hebben kinderen nodig?

Als we kinderen weerbaar willen maken tegen vooroordelen en discriminatie en hen willen laten omgaan met de effecten die ze ervan ondervinden, wat hebben ze dan nodig? En als ik kinderen zeg, dan bedoel ik hier zowel de kinderen die zelf slachtoffer zijn omdat ze tot minderheidsgroepen in de samenleving behoren, als de kinderen die behoren tot de dominante groep maar die het moeilijk kunnen hebben met wat ze horen en meemaken bij hun vrienden. Zelfs ook die kinderen die we misschien daders zouden kunnen noemen: kinderen die zelf vooroordelen uiten en of anderen discrimineren. Hier is een parallel met pesten wel op zijn plaats.⁹² Wat immers vaak een antidotum is voor slachtoffers is, is dit ook voor daders. Ingaand op de vijf effecten formuleren we hier vijf adviezen om met kinderen aan de slag te gaan.

⁹¹ Wouter Gomperts werkt als psychoanalyst met deze groep van hoog-opgeleide mensen uit etnisch-culturele minderheden. Lees hierover meer in zijn boek 'De multiculturele binnenwereld'.

⁹² Racisme verschilt van pesten omdat het mensen uitsluit op vlak van sociale identiteiten en niet op persoonlijke identiteit; bovendien treedt pesten vaak op in een geïsoleerde situatie terwijl racisme overal kan voorkomen, ook vaak waar je het helemaal niet verwacht. (zie artikel Birsen Taspinar) Een derde verschil is misschien wel dat als we het hebben over kinderen en ouders in deze, het bij pesten vaak zo is dat als een kind gepest wordt de ouder zich niet zelf aangevallen weet op zijn identiteit, terwijl dit bij racisme bijna altijd wel zo is. Er wordt dus niet alleen iets over de etnisch-culturele afkomst van het kind gezegd maar meteen ook over de ouder. De ouder ondergaat dan vaak ook mee de effecten die het kind ondergaat.

Een eerste advies is om hen een **band met hun herkomst te laten ontwikkelen**. Zeer veel energie gaat bij het integreren van nieuwkomers naar het wortelen in het aankomstland. Nochtans gaat echte integratie over zowel het behouden van je eigen culturele identiteit als het overnemen van aspecten van de culturele identiteit van het gastland. Of zoals Patrick Meurs⁹³ het stelt: “Geen toekomst zonder herkomst”. In het opvoeden van kinderen met een andere etnisch-culturele identiteit staan ouders voor de uitdaging kinderen een connectie te laten opbouwen met hun herkomst. Ook al is dat land onbereikbaar en ver weg of ook al is de migratie drie generaties geleden. Het gaat over een connectie met hun roots op cultureel vlak. Zolang zij zichzelf op een bepaald moment als anders zien en/of de samenleving hen zo percipieert is dit een aspect waar plaats voor moet geruimd worden in de identiteitsontwikkeling. Het liefst zien we dat dan gebeuren aan de hand van positieve markers, elementen uit het migratieverhaal of uit de cultuur van het land van herkomst die positief zijn en die misschien ook een meerwaarde kunnen zijn voor het leven hier en nu in het gastland. Een *graphic novel* als ‘Ze heten allemaal Mohammed’ gaat vooral over de duistere kant van het migratieverhaal, maar af en toe lichten er zaken op die een andere perspectief laten zien, zoals een zoon die naar zijn migrerende vader kijkt vooral als een avonturier.⁹⁴ Of zoals de theorie van Kagitcibasi⁹⁵ die op dit moment een echte verrijking vormt binnen de psychologische wetenschappen omdat zij als wetenschapper vanuit haar biculturele identiteit de gangbare identiteitsontwikkeling-theorieën in vraag stelt en het alternatief biedt van “opvoeden tot een zelf in verbondenheid”. Wat ik merk als docent van het vak interculturele begeleiding is, dat als we migratie thematiseren dit vaak voor veel kinderen uit arbeidsmigratiefamilies de eerste keer is dat ze daarover horen en spreken. Soms is het een aanleiding voor mijn studenten om eindelijk eens met hun vader of moeder een gesprek aan te gaan. En soms moeten die ouders ook doorverwijzen naar hun ouders, want het verhaal wordt nog te weinig verteld. Een ander voorbeeld is jeugdhuis ROJM in Mechelen die met de jongeren die zij bereiken rootsreizen organiseren naar Marokko. Een tweede advies is om kinderen **genoeg ervaringen van erbij horen te laten beleven**. Uit experimenten als dat van Jane Elliott met de blauwogige en bruinogige kinderen blijkt hoe snel uitsluiting kan gerealiseerd worden.⁹⁶ Als dit veelvuldig een dynamiek is die kinderen tegenkomen op school, in de jeugdbeweging, in het spel op straat, tijdens het voetbal, waarbij het telkens zij zijn die uit de boot vallen, zullen zij zich mettertijd ook buiten die boot gaan begeven. Ze gaan varen

- 93 Docent aan de KULeuven en aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen. Medeinitiatiefnemer van het Postgraduaat Interculturele Hulpverlening;
- 94 ‘Ze heten allemaal Mohammed’, een *graphic novel* door Jérôme Ruillier op basis van verhalen van Yamina Benguigui, waarin onverbloemd, op een zeer persoonlijke en emotionele manier wordt gesproken over de verhouding van Frankrijk met de Algerijnse migranten en de discriminatie die zij ervaren.
- 95 Kagitcibasi, C.: overzicht van haar onderzoekswerk: http://www.researchgate.net/profile/Cigdem_Kagitcibasi/publications, geraadpleegd dd. 20/10/2015
- 96 Dat recent in een school in Antwerpen opnieuw opgezet werd door Jan Bergs. <http://www.kifkif.be/actua/%E2%80%99Chet-heeft-me-bloed-zweet-en-tranen-gekost-twee-onnatuurlijke-dagen-voor-mij%E2%80%9D-jan-bergs>, geraadpleegd dd. 20/10/2015

op de woelige wateren van separatie⁹⁷ van deze samenleving of zelfs marginalisatie waarbij ze alle koordjes doorknippen en zich gaan aansluiten bij extremistische groepen om terug het gevoel van erbij horen te hebben dat elke mens nodig heeft. Het is dus belangrijk in te zetten op het waarderen en zelfs uitvergroten van die momenten dat erbij horen wel aanwezig is. Zo werd het voorbeeld gegeven van een Nigeriaanse zelforganisatie waar men bewust deze positieve ervaringen met erbij horen in de samenleving bespreekt op groepsbijeenkomsten om het proces van integratie te bevorderen.⁹⁸ Of uit eigen ervaring kan ik dit voorbeeld delen: toen mijn zoon een *poolparty* wilde organiseren op het einde van het schooljaar en wel tijdens de Ramadan, was het openstellen van één van de slaapkamers om te bidden het toegangsticket waardoor alle klasgenoten erbij konden zijn, ook al ging de party door in een Vlaams huis. Een flexibele organisatie maakte insluiting mogelijk.

Een derde aspect waar ouders in de opvoeding van kinderen op kunnen inzetten, is dat ze hen leren de **juiste begrippen te hanteren**. En kind dat leert dit onderscheid te maken, zal zelf ook genuanceerder zijn in zijn denken en handelen. Bovendien zal het minder schade ondervinden als het beseft hoe het menselijk brein werkt en dat bv. stereotypen in zekere zin onvermijdelijk zijn. Tenslotte zal een kind ook duidelijk kunnen aangeven wanneer er wel grond is om een stap verder te zetten, wanneer er namelijk echt sprake is van discriminatie. Het juist leren kennen en hanteren van de begrippen maakt mensen dus ook mondiger en draagt bij tot de emancipatie van een groep. Een jongere die zijn leerkracht naar aanleiding van slechte punten op het rapport uitscheldt voor racist, zou daarop aangesproken moeten worden. Als er hier immers geen sprake is van discriminatie en de punten terecht zijn, is dit vooral een uiting van frustratieagressie, maar tegelijk ondermijnt het de toepassing van het begrip racisme wanneer het er wel toe doet. Zo'n jongere brengt het begrip racisme in zekere zin schade toe. Daar moeten wij hen van bewustmaken.

Dit sluit nauw aan bij het vierde punt: **het echt erkennen van de gevoelens**. Net zoals het bij een verbroken tienerrelatie niet helpt dat je als moeder zegt 'je zal wel snel weer een nieuw liefje vinden' helpen zulke sussende woorden als het gaat om ervaringen met vooroordelen of discriminatie. Al snel wordt er gezegd "Het is zo erg toch niet" of "Dat is geen racisme" en we gaan voorbij aan de emotionele kant van het verhaal. Want hoewel iets geen racisme kan zijn volgens de wettelijke definitie kan iemand zich wel uitgesloten en gediscrimineerd voelen. Deze gevoelens blijven terecht. Als we hier niet mee aan de slag gaan, gaan deze gevoelens onder de waterlijn en vertalen zich in gevoelens van angst, onzekerheid, woede,... die zich kunnen gaan uiten naar zichzelf, anderen of de samenleving toe.

Tenslotte willen we hier nog even terugkomen op het **kruispuntdenken en de meervoudige identiteit** van kinderen. Wanneer er een vooroordeel geuit wordt, is dit een oordeel over een bepaalde groep waartoe jij behoort, bv. een oordeel

97 Hierbij verwijzen we naar de acculturatiestrategieën die beschreven worden door Berry en Van Beselaere

98 Met dank aan Sanghmitra Bhutani, Minderhedenforum, voor dit voorbeeld tijdens de workshop op 29/09/2015.

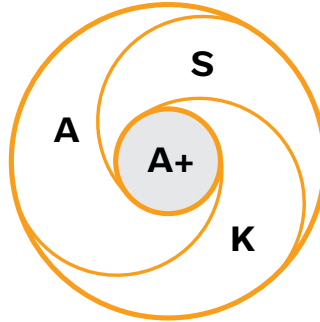
over vrouwen ('vrouwen kunnen niet met de auto rijden'). Als je vrouw bent, voel je je aangesproken, ga je eventueel in de verdediging of in extremis ontken je dat je een vrouw bent. Nochtans hebben we alle stukjes van onze meervoudige identiteit nodig om gezond op te kunnen groeien. Jongeren vandaag de dag die 'anders' zijn, ervaren dat zij opgesloten geraken in drie deelidentiteiten: etniciteit, kleur en geloof. Nochtans zijn zij ook bv. jongere, man, leerling van een bepaalde school, voetballer,... En zij zijn dit alles samen. Opnieuw een eigen voorbeeld: mijn zoon komt thuis van school met een nota in de agenda: hij heeft discriminerende uitspraken gedaan over een klasgenoot. Bij navraag bleek dat A. (17 jaar) en M. 'onnozel' hadden gedaan en dan noemen ze elkaar 'vuile Belg' en 'makakske'. Terecht dat de leerkracht opmerkt dat dit geen taal is die op school thuishoort, maar het is ook geen discriminatie; hier wordt jongerentaal⁹⁹ verward met de taal die gangbaar is in de publieke ruimte en wordt de maatschappelijke polarisering zichtbaar via het woordgebruik van deze jongeren. In feite lachen ze erom en klagen zo vooroordelen aan. Maar dit kan je alleen zien als je ziet dat M. en A. veel gemeen hebben (vrienden, klasgenoten, voetbalgekken,...) en op basis van die gelijkenissen het verschil (eticiteit, huidskleur,...) tussen hen gaan uitvergroten. Het zou heel anders zijn als zij dit tegen elkaar riepen als twee onbekenden op een fuif die elkaar bijna in de haren vliegen. Context, maar zeker het meenemen van de meervoudige identiteiten van kinderen maakt ons oordeel juist. En onze feedback genuanceerder.

Wat hebben hulpverleners nodig om ouders en kinderen hierin te ondersteunen?

Voor hulpverleners zijn de recepten een spiegel van wat kinderen en bij uitbreiding hun ouders zelf nodig hebben. En deze recepten spreken vaak van het woord '**bewustworden**'. Als je als hulpverlener racisme niet onbesproken wil laten en ermee aan de slag wil gaan, vergt dit van jou als hulpverlener een **groei in je interculturele competentie**. In andere artikels¹⁰⁰ bespraken we uitvoerig wat we verstaan onder interculturele competentie en de negen componenten die daar deel van uitmaken. Hier willen we even focussen op het begrip zelf. Wat we gangbaar verstaan onder 'competentie' bestaat uit de drie gekende facetten: kennis, vaardigheden en houdingen. Geïnspireerd door Fantini, brengen we een leidend principe binnen dat de molen in gang zet: het is wat we de A+/factor zijn gaan noemen. De A+ die staat voor Awareness, of Awakening, in elk geval dit proces dat we beschrijven als een transformatieproces. Het wordt gestimuleerd door interculturele shockervaringen op te doen, door interculturele conflicten door te werken. Interculturele hulpverlening is dus niet een set van nieuwe kennis, vaardigheden en houdingen, maar wel een verdieping van wat je al eerder verworven had aan competentie, verrijkt met enkele specifieke inzichten en vooral het besef dat er veel meer 'cultureel' is dan natuurlijk.

99 Zie ook het boek van Ruth Soenen 'Over Galliërs en managers'

100 Handboek Politeia, Interculturele Competentie

Fundamenteel in de interculturele hulpverlening is het kunnen werken vanuit je hart: **liefde, mededogen en mildheid praktiseren terwijl je echt aanwezig bent**.¹⁰¹ Dat is in één zin gezegd wat er nodig is. Maar hoe vertaalt zich dat dan naar deze specifieke hulpverleningsvraag? Een vraag die vaak niet eens een vraag is, maar die een hulpverlener kan oppikken als hij/zij gevoelig is voor de signalen die we eerder noemden bij effecten. In die zin is groeien in interculturele competentie een *ongoing process* en dus beïnvloedbaar in een professionaliserings-traject, maar ook voor elke hulpverlener huiswerk, een **proces van persoonlijke groei**.

Een eerste taak die een hulpverlener heeft, is om zich **bewust te worden van de eigen etniciteit en migratiegeschiedenis**. Iedereen is wel eens gemigreerd, hoe klein die migratie ook mag zijn. Een dorp verder kan al een wereld van verschil uitmaken. Bovendien heeft elke hulpverlener een etnisch-culturele identiteit. Behorende tot de dominante groep in de samenleving lijkt dit soms van niet, maar niets is minder waar. Ook onze hulpverleningsorganisaties hebben trouwens een etnische bepaaldheid. Ze zijn vaak hiërarchisch vormgegeven, seculier en regelrijk. Een afspiegeling van wat in deze samenleving als normaal wordt gezien. Een tweede facet van bewustwording ligt in de **confrontatie met eigen ervaringen van anders zijn en van uitsluiting**. Iedereen is wel eens de andere geweest, al is het in zijn/haar eigen familie. Met hulpverleners maken we in opleidingen het genogram met de vraag 'waar ben jij de vreemdeling' in dit plaatje. Of we staan stil bij eigen ervaringen van uitsluiting als kind. En staan stil bij hoe ons dit gevormd heeft, soms ook gehard heeft. Marie-Rose Moro spreekt in dit verband ook over het belang van de verbeelding bij interculturele hulpverlening. "*Nous avons beaucoup de mal à penser la différence et à imaginer une société pour nos enfants.*" Door stil te staan bij onze eigen ervaringen, door ervaringen van anderen te leren kennen via verhalen, films, romans,... wordt wat anders is stilaan ook eigen.

Een derde bewustwording die erg belangrijk is en vaak onderschat wordt, is het **bewustzijn van je eigen witte privileges**. Witte privileges zijn "een onzichtbaar

pakje van onverdiende voordelen waarop ik elke dag kan rekenen en waaruit ik elke dag winst kan halen, maar waarover ik onwetend moet blijven. Witte privileges zijn zoals een onzichtbare gewichtsloze knapzak met speciale voorzieningen: kaarten, paspoorten, codeboeken, visums, kleding, werktuigen, en blanco cheques.”¹⁰²

Waarom het zo moeilijk is om er ons bewust van te worden, is omdat ze zo vanzelfsprekend zijn als je tot de dominante groep behoort. Witte privileges kunnen ons verhinderen om de andere en zijn gevoelens bij vooroordelen en discriminatie echt te erkennen.

Een vierde element van belang is het **kennen van de begrippen zelf**. Ik merk nog al te vaak in vormingen dat wanneer we aan hulpverleners vragen om de begrippen te definiëren bv. aan de hand van een sorteeroefening, ze er weinig in slagen om een juiste omschrijving te geven. Nochtans is dit zeker nodig, niet alleen om op een juiste manier met je cliënt te kunnen spreken hierover, maar zeker ook om in het geval van discriminatie gericht te kunnen doorverwijzen. Waarbij ik ook uitdrukkelijk wil stellen dat het een goed idee zou zijn als hulpverleners mee werk maken van klachten bij de meldpunten discriminatie. De drempel voor veel mensen naar deze meldpunten toe is hoog. Een warme doorverwijzing volstaat vaak zelfs niet. Sommige cliënten hebben hier actieve hulp echt bij nodig.

Tot slot is ook een hulpverlener iemand met een **meervoudige identiteit**. Naast een hulpverlener (je professionele identiteit) zit daar ook een vrouw, een moeder, een leeftijdsgenote van de cliënt. Om goed te kunnen luisteren naar wat een cliënt meemaakt, is het soms raadzaam om eens even van de 7 gelijkenissen te vertrekken in plaats van de 7 verschillen. Om even van de troon van je professionele afstandelijkheid te komen en professioneel nabij te zijn, in dat wat jullie bindt. En vanuit de empathie die daar ontstaat in de hulpverleningsrelatie te duiken. De anderen de vraag stellen is daar een uitstekend hulpmiddel in.¹⁰³ Wie zit er voor je? Een moslima die geen kritiek op haar godsdienst duldt of een bezorgde moeder die haar visie op opvoeden niet terugvindt in het instituut waar haar kinderen schoollopen? Veel kans dat je met die laatste vraag wel aan de slag kan gaan, terwijl je voor de eerste vraag wegdeinst. De anderen de vraag stellen helpt om verbinding te voelen met de cliënt en helpt hulpverleners ook uit hun handelingsverlegenheid te komen die ze vaak voelen als het om interculturele vragen gaat. Hulpverleners weerbaar maken, maakt dat we racisme niet onbesproken laten en dit is nodig!

102 McIntosh, Peggy. ‘Witte privileges: de onzichtbare knapzak uitpakken’.

103 Een begrip uit de filosofie van Gadamer

EFFECTEN	WAT HEBBEN KINDEREN NODIG?	HUISWERK VOOR HULPVERLENERS
Slachtofferrol	Welbevinden en trots op hun afkomst	Bewustworden van eigen etniciteit en eigen (migratie)geschiedenis
Selffulfilling prophecy	Ervaringen van erbijhoren	Bewustworden van eigen ervaringen van anders-zijn/uitsluiting
Zelfverheerlijking	Begrippen kennen en kunnen hanteren	Kennen van begrippen en psycho-educatief inzetten
Frustratieagressie	Erkenning van gevoelens	Bewustworden van witte privileges en gevoelige zones
(Over)assimilatie	Kruispuntdenken	Werken met je eigen meervoudige identiteit

CONCLUSIE

“No one is born hating another person because of his skin, or his background, or his religion. People must learn to hate, and if they can learn to hate, they can be taught to love, for love comes more naturally to the human heart than its opposite.”

Nelson Mandela

De hamvraag die ons rest is: **Do you dare to care?** Want echt om iemand geven, voor iemand zorgen is dat niet de ware betekenis van respect. Respect als zorgzaamheid. Niet de passieve betekenis die vervat zit in het woord verdraagzaamheid. Als we onze kinderen willen opvoeden om samen te werken en samen te leven in de superdiverse wereld van morgen, leren we hen verschil te omarmen. En daar hoort ook de moeilijke opdracht bij van het bewustworden van onze eigen vooroordelen zodat we niet gaan discrimineren. Racisme is geen voetnoot.¹⁰⁴

Bronnen

- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68.
- Berry, J.W., & Sam, D. (1997). Acculturation and adaptation. In J.W. Berry, M.H. Segall & C. Kagitcibasi (Eds). *Handbook of Cross-cultural Psychology, Vol. 3: Social behavior and applications* (2nd ed.) (pp. 291-326). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Clycq N. (2006) Kinderen breng je niet alleen groot. Visies van Belgische, Italiaanse en Marokkaanse ouders op gezinssocialisatie. Hasselt/ Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Cohen-Emerique M. (1989). Connaissance d'autrui et processus d'attribution en situations interculturelles. *Cahiers de Sociologie Économique et Culturelle (Ethnopsychologie)*, n° 10, 95-107.
- De Graef, G. Krols, Y., Matheusen, F. & Simons J. (2011), '*Interculturele competentie: een raamkader*', in: J. Simons (red.), *Handboek Interculturele Competentie*, Brussel, Politeia.
- Elliot, Jane. The eye of the storm. <http://www.janeelliott.com/>
- Gomperts, W. (2012) De multiculturele binnenwereld: Observaties uit de psychanalytische psychotherapie bij niet-westerse allochtonen. *Tijdschrift voor psychotherapie*, 38, 3, 220-235.
- Kagitcibasi, C. Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family. In *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2005; 36; 403
- Lleshi, B., & Van den Bossche, M. (2010). *Identiteit en interculturaliteit. Identiteitsconstructie bij jongeren in Brussel*. Brussel: VUBPress.
- Maalouf, A. (1999) *Moorddadige identiteiten*. Uitgeverij Arena.
- Matheusen, F. & Meurs, P. (2012). Interculturele competentie in de hulpverlening. In: *Handboek Interculturele Competentie*, Politeia.
- Mc Intosh, P. *White privilege: unpacking the invisible knapsack*. Op SMU-website. Vertaald door Next Generation.
- Meurs P. & Gailly A. (eds.) (1998). *Wortelen in andere aarde: migrantengezinnen en hulpverleners ontmoeten cultuurverschil*. Leuven: Acco.
- Moro, M.R. (2002). *Enfants d'ici, venus d'ailleurs. Histoires transculturelles*. Paris: Odile Jacob.
- Soenen, R. (1999) *Over Galliërs en managers. Bouwstenen voor intercultureel leren*. Universiteit Gent.
- Van Endt -Meijling, M. (2003). *Met nieuwe ogen. Werkboek voor de ontwikkeling van een transculturele attitude*. Bussum : Uitgeverij Coutinho.
- Van Mens-Verhulst, J. & Radtke, L. (...) *Intersectionaliteit en sociale inclusie: het ei van ... Troje*. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*.

Etnische discriminatie door leerkrachten en zich thuis voelen op school. Ervaringen van Vlaamse jongeren met een migratieachtergrond

Fanny D'hondt

Fanny D'hondt is momenteel aan het werk als doctoraatsstudent aan de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Gent en ze is lid van de onderzoeksgroep CuDOS. De titel van haar doctoraat luidt 'Ethnic discrimination and educational inequality'. Daarin gaat ze na of en hoe etnische discriminatie het onderwijswelbevinden en de schoolprestaties van jongeren beïnvloedt.

Promotoren

Mieke Van Houtte is hoogleraar aan de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Gent en ze is hoofd van de onderzoeksgroep CuDOS.

Peter A.J. Stevens is hoofddocent aan de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Gent en hij is lid van de onderzoeksgroep CuDOS.

Inleiding

In Vlaanderen heeft 12.7% van de jongeren tussen 12 en 17 niet-West-Europese roots (Noppe & Lodewijckx, 2013). Ondanks dit hoge aantal, weten we eigenlijk zeer weinig over de schoolervaringen van jongeren met een migratieachtergrond. Wetenschappers bogen zich al over de vraag hoe leerlingen met een migratieachtergrond presteren op school ten opzichte van etnisch Belgische leerlingen. Studies die zich focussen op onderwijsprestaties en etniciteit tonen aan dat Vlaanderen nog heel wat werk voor de boeg heeft op vlak van onderwijsgelijkheid (Duquet, Glorieux, Laurijssen, & Van Dorsselaer, 2006; Heath, Rothon, & Kilpi, 2008). De wetenschappelijke kennis over het schoolwelbevinden van leerlingen met een migratieachtergrond is echter zeer beperkt. De kennis over welke rol etnische discriminatie hierin speelt is nog beperkter. Schoolwelbevinden is een term die vele ladingen dekt, maar in deze bijdrage gaan we in op de mate waarin jongeren met een migratieachtergrond zich thuis voelen op school. Meer specifiek gaan we na hoe vaak jongeren zich omwille van hun etniciteit gediscrimineerd voelen door hun leerkrachten en welke invloed dit heeft op de mate waarin deze jongeren zich thuis voelen op school.

Zich thuis voelen op school

Wij kiezen ervoor om ons in deze bijdrage te richten op onderwijswelbevinden, meer bepaald zich thuis voelen op school. Enerzijds, omdat we ervan overtuigd zijn dat het idee van gelijke onderwijskansen niet enkel betrekking heeft op prestaties, maar evenzeer op het recht om zich goed te voelen op school. Anderzijds, omdat zich thuis voelen op school ook een belangrijke stimulans kan zijn om goed te presteren op school. De mens heeft een sterke drang om ergens bij te

horen. Deze drang beïnvloedt onze motivatie en gedrag. Wanneer jongeren het gevoel hebben dat ze erbij horen op school, dat ze gerespecteerd en geaccepteerd worden, dan beïnvloedt dit hun schoolprestaties en hun motivatie op een positieve manier (Goodenow, 1993; Wang & Eccles, 2012). Bovendien blijkt dat dit de kansen verkleint dat jongeren delinquent gedrag vertonen of depressieve gevoelens ontwikkelen (Demant & Van Houtte, 2012; Shochet, Smith, Furlong, & Homel, 2011). Kortom, de school is een gemeenschap, die bestaat uit leerlingen, leerkrachten, directie en ander schoolpersoneel. Als leerlingen zich er thuis voelen, dan heeft dit positieve consequenties voor hun welbevinden en voor hun onderwijsprestaties.

Leerkrachten en etnische discriminatie

Wij definiëren etnische discriminatie als de ongelijke behandeling op basis van etniciteit, waardoor een individu en/of etnische groep benadeeld wordt (Quillian, 1995). De asymmetrische machtsrelatie, die typerend is voor de leerkracht-leerling-relatie, zorgt er voor dat leerkrachten relatief eenvoudig kunnen differentiëren in de wijze waarop ze hun leerlingen behandelen. Deze asymmetrische machtsrelatie bestaat zowel in de dagelijkse interacties (bv. leerkracht staat vooraan in de klas en de leerlingen luisteren), als tijdens het proces van examineren. Vooral in Vlaanderen hebben leerkrachten een grote impact op de onderwijsloopbaan van leerlingen, aangezien het onderwijssysteem niet werkt met gestandaardiseerde testen (Stevens, 2007).

Leerkrachten kunnen deze asymmetrische machtsrelatie op een zeer positieve manier aanwenden. De verbale en non-verbale interacties tussen leerkrachten en leerlingen hebben een niet te verwaarlozen impact op de onderwijsprestaties en het welbevinden van de jongeren. Een positieve leerkracht-leerling-relatie kan het zelfvertrouwen van jongeren opkrikken en de betrokkenheid met school versterken (Klem & Connell, 2004; Reddy, Rhodes, & Mulhall, 2003). Het tegenovergestelde is echter ook waar. Leerkrachten kunnen sommige leerlingen minder appreciëren dan anderen, lagere verwachtingen hebben voor de ene leerling dan voor de andere, of zelfs openlijk hun vooroordelen uiten. Jongeren die het gevoel hebben gediscrimineerd te worden door hun leerkrachten omwille van hun etniciteit hebben gemiddeld genomen minder zelfvertrouwen, presteren slechter op school en vertonen meer gedragsproblemen (Fisher, Wallace, & Fenton, 2000; Thomas, Caldwell, Faison, & Jackson, 2009; Wong, Eccles, & Sameroff, 2003). Natuurlijk is het belangrijk om te onthouden dat heel wat processen van discriminatie onbedoeld en zelfs onbewust verlopen. Geëngageerde en gemotiveerde leerkrachten werken soms onbewust etnische ongelijkheid en een gevoel van etnische discriminatie in de hand doordat ze handelen vanuit hun eigen perspectief. Ze interpreteren de handelingen of reacties van leerlingen met een migratieachtergrond vanuit hun eigen referentiekader, waardoor er mogelijk misverstanden en een gevoel van ongelijkheid kunnen ontstaan. Deze bijdrage wil op geen enkele manier met de vinger wijzen, integendeel, ons doel is enkel om meer inzicht te geven in de schoolervaringen van jongeren met een migratieachtergrond om zo gezamenlijk toe te werken naar meer onderwijsgelijkheid voor alle jongeren.

Het RADISS-project

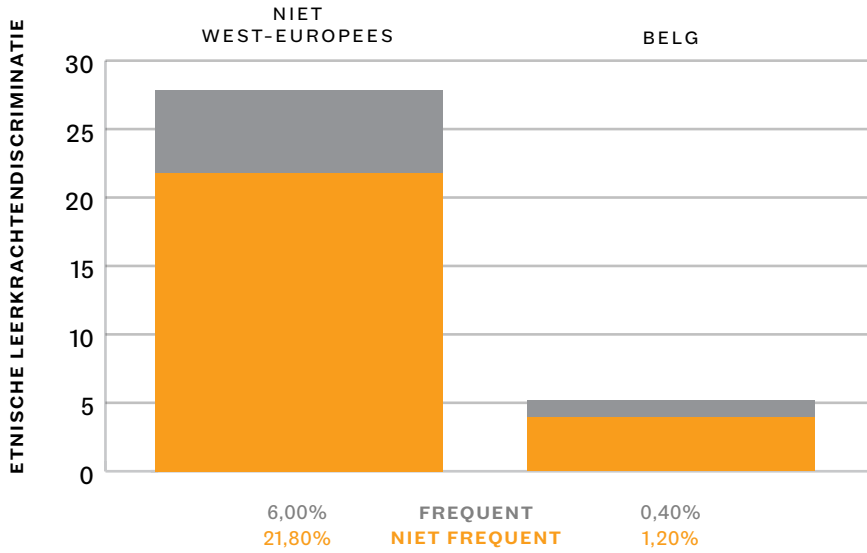
Voor we beginnen met de bespreking van de resultaten, willen we kort even het project Racisme en Discriminatie in Secundaire Scholen (RADISS) toelichten. Tijdens het schooljaar 2011–2012 bezochten we 55 scholen in Vlaanderen. We trokken naar het derde middelbaar en bevroegen daar alle leerlingen en hun leerkrachten. In totaal verzamelden we info van 4322 leerlingen. In deze bijdrage focussen we op de 1160 leerlingen met niet-West-Europese roots. We legden hen een uitgebreide vragenlijst voor, waar ze onder andere aangaven in welke mate ze zich thuis voelen op school en in welke mate ze zich gediscrimineerd voelen door hun leerkrachten omwille van hun etniciteit.

Zich thuis voelen op school is een schaal met 18 items (bv. 'Ik voel me echt deel van deze school', 'Andere leerlingen aanvaardden me zoals ik ben', of 'De meeste van mijn leerkrachten zijn geïnteresseerd in mij'), waarbij leerlingen dan telkens aanduiden in welke mate ze hiermee akkoord waren. *Etnische discriminatie door leerkrachten* werd bevraagd door leerlingen zes situaties voor te leggen (bv. 'Een leerkracht gaf je het gevoel dat je dom bent', 'Een leerkracht heeft jou oneerlijk behandeld' of 'Een leerkracht heeft jou beledigd of uitgescholden'). Indien leerlingen aangaven één of meerdere situaties meegemaakt te hebben sinds het eerste middelbaar, dan vroegen we hen waarom ze dachten dat dit gebeurd was. Als de leerlingen aangaven dat dit gebeurde omwille van hun etniciteit of huidskleur, werd dit gezien als een vorm van etnische discriminatie. Als leerlingen aangaven dat dit één enkele keer, een paar keer of soms gebeurde, bestempelden we dit als niet-frequente discriminatie. Als leerlingen aangaven dat dit regelmatig, zeer regelmatig of constant gebeurde, bestempelden we dit als frequente discriminatie.

De ervaring van etnische discriminatie door leerkrachten

100

KINDERRECHTENFORUM 11 | 2015
De effecten van discriminatie en racisme op kinderen

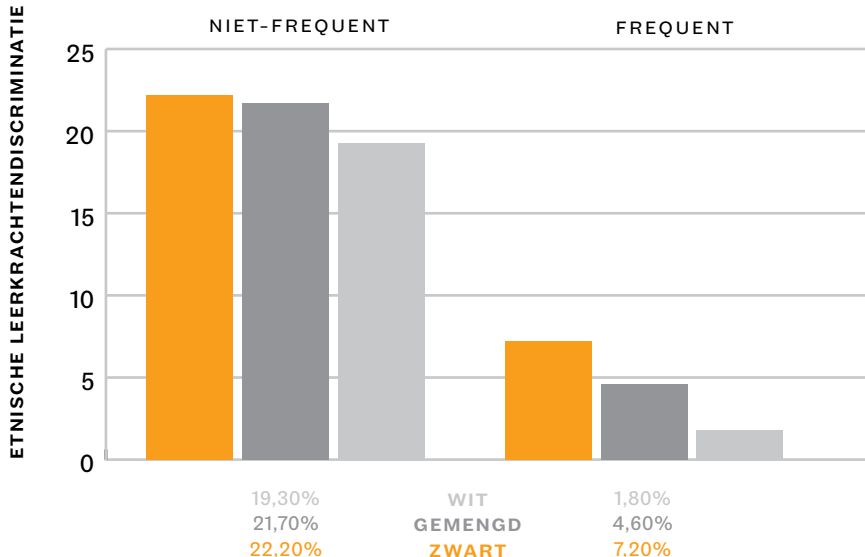

FIGUUR 1 – Percentage etnische leerkrachtendiscriminatie naar etniciteit en frequentie

Figuur 1 geeft een zicht op het aantal leerlingen met niet-West-Europese roots, die zich op één of meerdere momenten gediscrimineerd voelden door hun leerkrachten omwille van hun etniciteit. Iets meer dan een kwart (27,8%) van de bevroegde leerlingen duidden aan dat zij zich gediscrimineerd voelden. Voor 21,8% gebeurde dit op niet-regelmatige basis, voor 6% van de jongeren gebeurde dit zelfs op regelmatige basis. Wanneer we meer specifiek gaan kijken naar leerlingen van Turkse (= 257 jongeren), Marokkaanse (= 377 jongeren), en Oost-Europese origine (= 189 jongeren), krijgen we een ander beeld. We stellen vast dat jongeren van Turkse en Marokkaanse origine aangaven veel vaker etnische discriminatie te ervaren dan jongeren van Oost-Europese origine. Ongeveer één op de drie jongeren van Turkse (35,9%) of Marokkaanse (32,5%) origine voelde zich reeds gediscrimineerd, in vergelijking met ongeveer één op de zeven jongeren van Oost-Europese (15,6%) origine. Een mogelijke verklaring hiervoor is tweeledig. Enerzijds is het zeer waarschijnlijk dat jongeren van Oost-Europese origine objectief minder discriminatie ervaren. Jongeren van Oost-Europese origine geven zelf aan dat zij minder snel de stempel 'migrant' krijgen, iets wat ook door jongeren van Turkse of Marokkaanse origine wordt opgemerkt (Van Praag, 2013). Waarschijnlijk is dit een gevolg van het feit dat er minder uiterlijke verschillen zijn,

meer algemeen ook een minder grote zichtbaarheid in de samenleving, en een groter gevoel van eenheid (bv. een merendeel van de Oost-Europese migranten zijn Christelijk). Anderzijds kan het verschil in verblijfsduur aanleiding geven tot een verschil in interpretatie (Ogbu, 2008; Portes, Parker, & Cobas, 1980; Van Praag, Stevens, & Van Houtte, 2015). Het merendeel van de jongeren van Turkse en Marokkaanse origine zijn tweede of derde generatie (respectievelijk 15.1% en 19.1% eerste generatie), in tegenstelling tot de jongeren van Oost-Europese origine die bijna allemaal eerste generatie zijn (95.1%). Migrantengeneraties die nog maar voor een korte tijd in een land verblijven, zien discriminatie vaak als iets tijdelijk, als een obstakel dat ze moeten overwinnen. Hoe langer een migrant in een land verblijft, hoe meer kennis die krijgt van de taal, de cultuur en de economische realiteit van het land van bestemming. Hij/zij begint kritischer te worden en vergelijkt zijn/haar situatie niet langer met de situatie in het land van oorsprong, maar met anderen in het land van bestemming. Het is dus mogelijk dat een negatieve opmerking van een leerkracht door leerlingen van Oost-Europese origine beschouwd wordt als een teken dat ze nog beter hun best moeten doen om er bij te horen, terwijl dit voor leerlingen van Turkse en Marokkaanse origine een teken is dat ze er nog steeds niet bij horen.

FIGUUR 2 – **Percentage etnische leerkrachtendiscriminatie naar etnische compositie van de leerlingenpopulatie**

Vervolgens kijken we naar de context. In Figuur 2 focussen we op verschillen volgens de etnische compositie van de leerlingenpopulatie. We maken een onderscheid tussen een 'witte' school (minder dan 15% leerlingen met een migratieachtergrond), een 'gemengde' school (tussen 15% en 50% leerlingen met een

migratieachtergrond) en een 'zwarte' school (meer dan 50% leerlingen met een migratieachtergrond). We zien een lichte toename in de frequentie van leerkrachtendiscriminatie volgens het aantal leerlingen met een migratieachtergrond. In andere woorden, in witte scholen is er minder etnische leerkrachtendiscriminatie dan in zwarte scholen, maar deze verschillen zijn niet statistisch significant. We hebben ook gegevens over andere, niet-etnische vormen van leerkrachtendiscriminatie (bv. 'de leerkracht kon mij gewoon niet af'). Los van de leerlingencompositie is er in elke school ongeveer 35% van de leerlingen, die aangeeft zich op geen enkele manier gediscrimineerd te voelen door hun leerkrachten. De kleine verschillen die bestaan tussen witte, gemende en zwarte scholen zijn dus een reflectie van het aantal gevallen van discriminatie die toegewezen worden aan etniciteit, eerder dan een verschil in het aantal gevallen in het algemeen.

Etnische leerkrachtendiscriminatie en zich thuis voelen op school

In een volgende stap onderzochten we welk effect het ervaren van etnische discriminatie door leerkrachten heeft op het zich thuis voelen op school.¹⁰⁵ Uit onze analyses bleek dat, gemiddeld genomen, de groep jongeren die frequent etnische discriminatie ervoeren, zich het minst thuis voelen op school. Maar ook jongeren die niet-frequent discriminatie ervoeren, voelden zich minder thuis dan leerlingen die nog nooit discriminatie meemaakten. Samengevat kunnen we stellen dat elke ervaring van etnische leerkrachtendiscriminatie een nadelig effect heeft op de mate waarin jongeren met een niet-West-Europese roots zich thuis voelen op school. Etnische discriminatie heeft dus zeker een invloed op hun schoolwelbevinden.

En heeft de etnische compositie van de leerlingenpopulatie hier een invloed op? Ja, de context is wel degelijk van belang. Als een jongere in een witte school etnische leerkrachtendiscriminatie meemaakt, dan tast dat de band met de school meer aan dan wanneer dezelfde situatie zich voordoet in een zwarte school. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de steun en vriendschap van andere leerlingen met een migratieachtergrond kunnen helpen om om te gaan met de negatieve ervaring van etnische discriminatie door leerkrachten. Ervaringen van discriminatie kunnen delen met lotgenoten, er samen over praten of om lachen, zijn belangrijke vormen van coping met discriminatie (Mellor, 2004).

105 Voor meer informatie over de methodologie en de analyses verwijzen we graag naar 'D'hondt, F., Van Houtte, M., & Stevens, P. A. How does ethnic and non-ethnic victimization by peers and by teachers relate to the school belongingness of ethnic minority students in Flanders, Belgium? An explorative study. *Social Psychology of Education*, 1-17.

Conclusie

Een groep jongeren enkel de vraag voorleggen: 'Heb jij etnische discriminatie meegemaakt?', heeft weinig zin. Jongeren worden geconfronteerd met etnische discriminatie in de publieke ruimte, in de media, op de bus en op school. Op school kunnen ze geconfronteerd worden met leerlingendiscriminatie en leerkrachten-discriminatie. Het kan gaan om een op zichzelf staand geval, of telkens tijdens de wiskundeles. Kortom, we krijgen pas echt inzicht als we de context in acht nemen (bv. etniciteit, dader, etnische leerlingencompositie, frequentie, geslacht, onderwijsvorm). Deze meer gedetailleerde informatie is noodzakelijk om campagnes op te zetten die inspelen op de noden en kwetsbaarheden van de jongeren met een migratieachtergrond. Zo concluderen we bijvoorbeeld uit de besproken resultaten dat het verkeerd zou zijn om enkel leerkrachten die lesgeven in een zwarte school of een witte school, te ondersteunen in hun interculturele vaardigheden. In zowel witte, gemengde als zwarte scholen voelen ongeveer evenveel jongeren zich gediscrimineerd omwille van hun etniciteit.

Verder is het ook belangrijk om ons bewust te zijn van de impact van etnische discriminatie op jongeren. Internationale studies kwamen reeds tot de conclusie dat de ervaring van etnische discriminatie, door medeleerlingen en/of leerkrachten aanleiding geeft tot minder zelfvertrouwen, meer depressieve symptomen, minder psychologische veerkracht, meer woede, minder motivatie voor school, en slechtere schoolprestaties (Fisher et al., 2000; Neblett, Philip, Cogburn, & Sellers, 2006; Thomas et al., 2009; Umaña-Taylor & Updegraff, 2007; van Dijk, Agyemang, de Wit, & Hosper, 2011; Wong et al., 2003). De resultaten van deze studie tonen aan dat zowel niet-frequente, als frequente ervaringen van etnische discriminatie door leerkrachten nadelig zijn voor de mate waarin jongeren zich thuis voelen op school. We kunnen dus duidelijk stellen dat etnische discriminatie een stresserende ervaring kan zijn voor jongeren met een migratieachtergrond. Het schaadt hun mentaal welbevinden, hun onderwijswelbevinden en hun schoolprestaties. Het feit dat etnische discriminatie mogelijk de levensloop van 12.7% van de Vlaamse jongeren beïnvloedt, zou een belangrijke stimulans moeten zijn om etnische discriminatie op de beleidsagenda te plaatsen.

We pleiten dan ook voor meer erkenning van het feit dat etnische discriminatie een probleem is in onze samenleving en in het onderwijs. Heel vaak wordt de ervaring en de impact van etnische discriminatie in vraag gesteld. Is het wel echt zo dat die jongeren dat ervaren? Overdrijven ze niet? Onderzoek kan hier een belangrijke rol spelen, omdat het meer 'objectief' cijfers kan presenteren die inzicht geven in de impact en de kenmerken van etnische discriminatie. Het organiseren van studiedagen, het uitvoeren van toegepast en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, het organiseren van discussiefora, het zijn allemaal manieren om meer erkenning voor het probleem te krijgen. Hopelijk vergroot dit ook het draagvlak te om actie te ondernemen voor meer onderwijsgelijkheid door minder etnische discriminatie in het onderwijs.

Referenties

- Demagnet, J., & Van Houtte, M. (2012). School belonging and school misconduct: the differing role of teacher and peer attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(4), 499–514.
- Duquet, N., Glorieux, I., Laurijssen, I., & Van Dorsselaer, Y. (2006). *Wit krijgt schrijft beter: schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld*: Garant.
- Fisher, C. B., Wallace, S. A., & Fenton, R. E. (2000). Discrimination distress during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 679–695. doi: 10.1023/a:1026455906512
- Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30(1), 79–90.
- Heath, A. F., Rothon, C., & Kilpi, E. (2008). The second generation in Western Europe: Education, unemployment, and occupational attainment. *Annu. Rev. Sociol.*, 34, 211–235.
- Klem, A. M., & Connell, J. P. (2004). Relationships matter: Linking teacher support to student engagement and achievement. *Journal of School Health*, 74(7), 262–273.
- Mellor, D. (2004). Responses to racism: A taxonomy of coping styles used by aboriginal Australians. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74(1), 56–71. doi: 10.1037/0002-9432.74.1.56
- Neblett, E. W., Philip, C. L., Cogburn, C. D., & Sellers, R. M. (2006). African American adolescents' discrimination experiences and academic achievement: Racial socialization as a cultural compensatory and protective factor. *Journal of Black Psychology*, 32(2), 199–218.
- Noppe, J., & Lodewijckx, E. (2013). *De Gekleurde Samenleving. Personen van Vreemde Herkomst in Vlaanderen.*: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Ogbu, J. U. (2008). *Minority Status, Oppositional Culture, & Schooling*. NY: Routledge.
- Portes, A., Parker, R. N., & Cobas, J. A. (1980). Assimilation or consciousness: Perceptions of US society among recent Latin American immigrants to the United States. *Social Forces*, 59(1), 200–224.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 586–611.

- Reddy, R., Rhodes, J. E., & Mulhall, P. (2003). The influence of teacher support on student adjustment in the middle school years: A latent growth curve study. *Development and psychopathology, 15*(01), 119-138.
- Shochet, I. M., Smith, C. L., Furlong, M. J., & Homel, R. (2011). A prospective study investigating the impact of school belonging factors on negative affect in adolescents. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 40*(4), 586-595.
- Stevens, P. A. J. (2007). Exploring the importance of teachers' institutional structure on the development of teachers' standards of assessment in Belgium. *Sociology of Education, 80*(4), 314-329.
- Thomas, O. N., Caldwell, C. H., Faison, N., & Jackson, J. S. (2009). Promoting Academic Achievement: The Role of Racial Identity in Buffering Perceptions of Teacher Discrimination on Academic Achievement Among African American and Caribbean Black Adolescents. *Journal of Educational Psychology, 101*(2), 420-431. doi: 10.1037/a0014578
- Umaña-Taylor, A. J., & Updegraff, K. A. (2007). Latino adolescents' mental health: Exploring the interrelations among discrimination, ethnic identity, cultural orientation, self-esteem, and depressive symptoms. *Journal of Adolescence, 30*(4), 549-567.
- van Dijk, T. K., Agyemang, C., de Wit, M., & Hosper, K. (2011). The relationship between perceived discrimination and depressive symptoms among young Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch. *European Journal of Public Health, 21*(4), 477-483. doi: 10.1093/eurpub/ckq093
- Van Praag, L. (2013). *Right on track? An explorative study on ethnic minorities' success in Flemish secondary education*. Ghent University.
- Van Praag, L., Stevens, P. A. J., & Van Houtte, M. (2015). Defining success in education: Exploring the frames of reference used by different voluntary migrant groups in Belgium. *International Journal of Intercultural Relations, 49*, 1-12.
- Wang, M.-T., & Eccles, J. S. (2012). Adolescent behavioral, emotional, and cognitive engagement trajectories in school and their differential relations to educational success. *Journal of Research on Adolescence, 22*(1), 31-39.
- Wong, C. A., Eccles, J. S., & Sameroff, A. (2003). The influence of ethnic discrimination and ethnic identification on African American adolescents' school and socioemotional adjustment. *Journal of Personality, 71*(6), 1197-1232. doi: 10.1111/1467-6494.7106012

Maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren in het jeugdwerk

Ikrane Kastit en Nina Henkens

Stafmedewerkers Uit De Marge

107

“Kinderen en jongeren die in maatschappelijk kwetsbare situaties leven, krijgen telkens weer te maken met de controlerende en sanctionerende aspecten van de maatschappij en genieten minder van het positieve aanbod. Allerlei maatschappelijke instellingen zijn voor hen minder toegankelijk en het aanbod is minder op maat van die kinderen en jongeren georganiseerd. Een mens of een bevolkingsgroep is kwetsbaar voor iets, namelijk de contacten met maatschappelijke instellingen en hij of zij wordt het steeds meer. Na een kwetsing is men bij een volgend contact met instellingen meer kwetsbaar” (Walgrave, 1996).

Een aanzienlijk deel van de kinderen en jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties hebben een migratieachtergrond. Dit betekent echter niet dat alle kinderen en jongeren met een migratieachtergrond maatschappelijk kwetsbaar zijn. Hun kwetsbaarheid wordt niet enkel bepaald door armoede, of de manier waarop ons onderwijssysteem is georganiseerd, maar ook door discriminatie, racisme en stereotypering vanuit verschillende maatschappelijke instellingen zoals bijvoorbeeld de politie.

De voortdurende negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen hebben dikwijls als gevolg dat kinderen een negatief zelfbeeld ontwikkelen. Ze denken snel niets goed te kunnen, zich steeds fout te gedragen of niet de schouderklopjes te verdienen die andere kinderen wel ontvangen. Hierdoor ontstaat defaitisme ('ik probeer bij voorbaat niet meer') en deviant gedrag (de zogenaamde negatieve aandacht-trekkers) (Van Avermaet, 2008).

Om kinderen en jongeren die in maatschappelijk kwetsbare situaties leven te versterken, speelt het jeugdwelzijnswerk een belangrijke rol. Deze werkingen zorgen er voor dat deze kinderen en jongeren een eigen plek hebben waar ze zichzelf kunnen zijn en ze een vertrouwensband kunnen opbouwen met jeugdwerkers en elkaar.

Het is belangrijk om aandacht te hebben voor het welzijn van de kinderen op verschillende levensdomeinen. De jeugdwelzijnswerkingen vervullen een brugfunctie tussen de kinderen en jongeren en andere maatschappelijke instellingen. Onder deze noemer valt ook de toeleiding naar andere vrijetijdsbestedingen. Via informatiemomenten en vormingen kunnen jongeren kennis maken met andere initiatieven in het jeugdwerk.

De jeugdwelzijnswerkingen trachten een signaal - en belangenbehartigingsfunctie te vervullen wanneer er structurele problemen opduiken die de individuele situaties van kinderen en jongeren overstijgen. Op basis van de verhalen en ervaringen van kinderen en jongeren proberen ze de maatschappelijke instellingen te beïnvloeden. Zo trachten ze een betere aansluiting en betrokkenheid tussen de

kinderen en de instellingen te realiseren. Daarnaast streven ze naar een betere communicatie tussen de instellingen en de jongeren (Uit De Marge, s.d.).

Signalen vanuit kinderen en jongeren met een migratieachtergrond

108

Racisme en discriminatie aanpakken

Kinderen en jongeren met een migratieachtergrond komen op verschillende manieren in aanraking met discriminatie en racisme: op de tram, op school, op het pleintje, in contact met politie,... Sommige zaken (kwetsende uitlatingen zoals 'makkak') zijn duidelijk racistisch. Maar heel wat uitingen van racisme en vooroordelen zijn subtieler en worden na een tijd ook als normaal ervaren door de slachtoffers. Bijvoorbeeld het feit dat bepaalde culturen als minderwaardig gezien worden of bepaalde kinderen en jongeren sneller beschouwd worden als mogelijk gevaarlijk. Een langdurige blootstelling aan subtiel en minder subtiel racisme – vaak doorheen generaties – leiden tot geïnternaliseerd racisme. Tijdens een groeps gesprek met jongeren over de politie gaven enkele jongens met Marokkaanse roots aan dat ze het zelf normaal vonden om zoveel gecontroleerd te worden door de politie. Het enige dat hun stoorde was de manier waarop. Naast het alledaagse racisme bestaat er structurele discriminatie en racisme. Deze vorm van racisme zit ingebakken in de manier waarop onze maatschappelijke instellingen georganiseerd zijn. Het watervalsysteem zorgt voor een oververtegenwoordiging van kinderen en jongeren met een migratieachtergrond in bepaalde studierichtingen met een lager maatschappelijk aanzien of kansen op de arbeidsmarkt. Een voorbeeld: al hebben leerkrachten niet de intentie, toch krijgen jongeren met een migratieachtergrond sneller een C-attest dan andere leerlingen die dezelfde resultaten behaalden, stelt onderwijskundige Els Consuegra (Vrije Universiteit Brussel) vast in haar doctoraat.

Kort gezegd kunnen we stellen dat racisme de ontwikkeling van kinderen erg kan schaden en kan leiden tot een ernstige aantasting van hun zelfbeeld en bijgevolg van hun toekomstperspectieven en welzijn als volwassene.

Om discriminatie en racisme te kunnen aanpakken zijn er tegelijk twee vereisten. Ten eerste moeten de ervaringen van kinderen en jongeren erkend worden. Hun ervaringen minimaliseren of negeren is een essentieel onderdeel van het probleem. Ten tweede moet er vanuit het jeugdwerk en de overheid gezamenlijk actie ondernomen worden tegen racisme en discriminatie.

Omdat Uit De Marge het probleem van racisme en discriminatie tegen kinderen en jongeren ernstig neemt maar tegelijkertijd ook erkent dat jeugdwerkers heel wat competenties nodig hebben om hier goed mee om te gaan, ontwikkelden we hierrond een speciaal vormingsaanbod. We geven jeugdwerkers een theoretische achtergrond mee (geschiedenis en functies van racisme, psychologische effecten ervan) en reiken tools aan. Het is belangrijk dat er niet enkel gesensibiliseerd wordt bij jeugdwerkers die werken met kinderen met een migratieachtergrond, maar ook bij voornamelijk 'witte' werkingen.

Vanuit de overheid kan een projectoproep voor het jeugdwerk gelanceerd worden om aan de slag te gaan met racisme en discriminatie. De overheid moet zelf haar verantwoordelijkheid nemen door sensibiliserings- en handhavingsacties te combineren. Dit kan door informatiecampagnes te starten om mogelijkheden tot klachtindiening breder bekend te maken, de meldpunten laagdrempeliger te organiseren (bvb. bereikbaar tijdens weekends) en op maat van kinderen en jongeren (bvb. via sms klacht kunnen indienen) en zelf bewijslast te verzamelen via praktijktesten door overheidsinspecties. We zien dat er hier nog veel werk aan de winkel is.

Politie, mijn vriend?

Jongeren die gebruik maken van de openbare ruimte komen vaak in contact met politie en geven zelf aan dat dit meestal niet goed verloopt. De kloof tussen de leefwereld van de hoofdzakelijk witte middenklasse politieagent en stedelijke jeugd met een migratieachtergrond is erg groot. Jongeren (vooral jongens) geven aan dat er systematisch identiteitscontroles uitgevoerd worden in hun wijken waarvan het nut niet duidelijk is, dat ze ook aangesproken worden op hun aanwezigheid door politieagenten op openbare evenementen, dat ze soms opgepakt worden voor korte tijd,... Ook zijn er gevallen geweest waar politieagenten discriminerende en racistische uitspraken deden of waar jongeren onder schot gehouden worden. Dit zorgt ervoor dat een instelling die instaat voor veiligheid bij heel wat jongeren net een onveilig gevoel creëert.

Jongeren geven aan dat ze geen klacht indienen tegen de politie omdat ze geen vertrouwen hebben in Comité P, of het indienen van een klacht bij de politie zelf te hoogdrempelig vinden. De overheid zou basisinformatie moeten verspreiden over de rol van de politie in de samenleving op maat van kinderen en jongeren en de behandeling van klachten tegen de politie.

Rond de relatie tussen jongeren, jeugdwerk en politie werd al werk verricht vanuit het jeugdwerkwijnsmerk. Kras Jeugdwerk uit Antwerpen werkt op verschillende manieren samen met de Lokale Politie Antwerpen. Een drie jaar durend pilootproject op het Kiel werd in september nog voorgesteld op de studiedag 'Bruggen bouwen tussen jeugdwerk en politie'. De studiedag was een groot succes en inspireerde ook politie en jeugdwerk in andere steden om aan de slag te gaan. Kras Jeugdwerk zette in op dialoog en ontmoeting tussen jongeren en politie. Dit was een langdurig en intensief project waarbij jeugdwerkers een centrale rol speelden. Agenten en jongeren leerden elkaar kennen 'als mens' en kregen tijdens veilige ontmoetingsmomenten de kans om elkaars standpunt en leefwereld te verkennen.

Naast dialoogtrajecten moeten politieagenten ook permanente opleidingen krijgen over de leefwereld van kinderen en jongeren in de stad, straatcultuur en ontwikkelingspsychologie. Ook hier werken Kras Jeugdwerk en de politie samen. De jeugdwerkers van Kras delen hun expertise rond jongeren met beginnende politieagenten in een verplichte opleiding rond diversiteit. Ook de aanpak door de politie van racisme en discriminatie moet goed belicht

worden, want zij spelen hier een sanctionerende rol en kunnen slachtoffers bijstaan.

Invloed van het radicaliseringsbeleid op kinderen en jongeren

Jongeren geven aan dat vanuit het beleid en in de media een sterke focus ligt op deradicalisering van jongeren met een migratieachtergrond. Deze eenzijdige kijk op deradicalisering heeft een stigmatiserend effect op bepaalde bevolkingsgroepen. Jongeren geven aan dat zij hiervan heel wat negatieve effecten ervaren. Ze ondervinden op school en in hun vrije tijd dat ze op een negatieve manier worden aangekeken en aangesproken op hun deelidentiteit als jonge moslim. Zij hebben het gevoel dat zij zich voortdurend moeten verantwoorden voor wie ze zijn en bekeken worden als mogelijke daders. Tegelijkertijd merken zij op dat klachten waar zij mee zitten omtrent andere vormen van radicalisme (zoals racisme) amper belicht worden. Laat staan erkend of vervolgd.

Jongeren leggen zelf ook het verband tussen (impliciet en expliciet) racisme en radicalisering. Behalve meer jeugdwerk en betere scholen vragen jongeren meer jobs en een stevigere aanpak van discriminatie en racisme. We weten uit onderzoek dat 'indirecte oorzaken' zoals percepties van onrechtvaardigheid en discriminatie naast gebrekkige sociale integratie een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van radicalisering en geweld. Dit is een extra reden om snel werk te maken van een stevig antiracismebeleid door de overheid en het jeugdwerk.

De overheid moet erg bewust omgaan met de omschrijving van problematieken waarbij bepaalde groepen het risico lopen om gestigmatiseerd te worden. Er moet een duurzaam sociaal beleid gevoerd worden dat indirecte oorzaken van gewelddadige radicalisering wegwerkt. Als sluitstuk moet een doorgedreven focus op mogelijke radicalisering bij moslims vermeden worden, want interventies door politie en beleidsmakers mogen er niet voor zorgen dat moslimjongeren een hoger risico lopen op criminalisering en uitsluiting (Henkens, 2015).

Bronnen

- Henkens, N. (2015). *Bruggen bouwen met de politie: tips voor jeugdwerkers*.
- Henkens, N., Kastit, I., Debruyne, P. (2015). *Radicaliseringsbeleid Moet Radicaal Anders*.
<http://mo.be/opinie/deradicaliseringsbeleid-moet-radicaal-anders>
- Uit De Marge. Visietekst Uit De Marge. http://www.uitdemarge.be/media/docs/over%20uit%20de%20marge/090807_visie.pdf
- Van Avermaet, P., en Blommaert, J. (2008). *Taal, onderwijs en de samenleving*, Antwerpen: Epo.
- Walgrave, L. (ed.) (1996). *Confronterende Jongeren*, Leuven: Universitaire Pers.

Kif Kif over de impact van racisme op kinderen

Orlando Verde

Orlando Verde is stafmedewerker bij Kif Kif. Hij is informaticus van opleiding en studeerde ook Interculturele Communicatie, Visuele Studies en Film- en videokunst. Schrijft sinds 2011 voor verschillende platformen, waaronder Kif Kif, MO* en Rekto:Verso.

113

Ik ben opgegroeid in een derdewereldland. Dat betekent dat er niet altijd water uit de kraan kwam. Dat er niet altijd elektriciteit was, waardoor we regelmatig zes verdiepen te voet moesten klimmen voordat we thuis waren. Dat er elke maand betogingen waren omdat mensen – de dokters, de gepensioneerden, ... – het eindelijk beu waren. Dat betekent dat ik nog voor mijn zestiende twee militaire staatsgrepen heb meegemaakt. Dat betekent dat ik niet altijd naar school kon gaan, omwille van de zoveelste staking van leerkrachten. Dat we niet altijd even veilig waren voor gewone criminaliteit of voor ziektes, die in theorie tot geschiedenisboeken behoorden.

En toch ben ik enorm dankbaar dat ik daar opgegroeid ben. Want niemand heeft mij als kind anders behandeld omwille van mijn huidskleur of het geloof van mijn familie. Niemand heeft mij ooit ontmoedigd. Geen krant maakte grapjes over mijn afkomst. Geen politicus achtte mij problematisch omwille van mijn uiterlijk of van de stad waar mijn ouders geboren zijn. Ik kan onmogelijk weten wie ik vandaag zou zijn als ik dat allemaal als kind had meegemaakt. Zou ik even veel in mezelf vertrouwen? Zou ik sneller kwaad worden? Zou ik dezelfde ambities koesteren? Zou ik denken dat het zinvol is om het beste van mezelf te geven?

Naima Charakoui stelde ooit vast dat de racismekwestie een probleem is van volksgezondheid. Daarom was de inleiding van Birsen Taspinar tijdens het open forum “De impact van racisme op kinderen” van de Kinderrechtencoalitie zo belangrijk, omdat haar focus op het bijna klinische aspect van racisme en discriminatie correct aangeeft hoe urgent de zoektocht naar een oplossing werkelijk is. Onze kinderen dragen namelijk levenslang de gevolgen van hun eerste ervaringen met racisme: de aantasting van het recht om niet gediscrimineerd te worden heeft een invloed op de psyche van de slachtoffers.

Dat maken onze kinderen vandaag mee: van banale pesterijen tot het gevoel benadeeld te worden door gezaghebbende figuren, ervaren onze kinderen vaak een vijandige samenleving. Getuigenissen van systematische ontmoediging en onderzoek over de rol van vooroordelen in de evaluatie van jongeren baren vele ouders zorgen. En die vooroordelen gaan bijlange niet meer uitsluitend over ras of huidskleur: het zijn veralgemeningen over groepen mensen op basis van groepskenmerken. Het begrip racisme is geëvolueerd en gaat veel verder dan zwart en wit.

Beeldvorming is een belangrijk begrip in deze discussie. In een samenleving waarin er zo weinig contact is tussen verschillende bevolkingsgroepen is

bijna alles wat we over elkaar weten het product van beeldvorming, het idee dat gecreëerd wordt over mensen. En vele instanties spelen daar een belangrijke rol in: de samenstelling van het lerarenkorps heeft gevolgen op vlak van beeldvorming, gastsprekers die uitgenodigd worden voor een debat zouden de diversiteit van onze maatschappij ook moeten weerspiegelen. Maar van kapitaal belang is ook de rol van de media in deze ongezonde beeldvorming. En de rol van die beeldvorming in het ontstaan van een racistisch klimaat.

Op 1 september 2015 publiceerden twee Vlaamse kranten vreselijk stigmatiserende cartoons die kinderen van allochtone origine in verband brachten met terroristische daden. En hoewel perfect beschermd door de vrijheid van meningsuiting, mogen de auteurs niet verlost worden van de gevolgen van hun grappen. Hoe ervaren kinderen van allochtone origine de houding van de media tegenover de groep waarin ze worden geduwd? Hoe ervaren kinderen van autochtone origine op hun beurt dit proces van stigmatisering? Stimuleert dat de angst voor wie anders is? Haat zelfs?

Het gaat jammer genoeg veel verder dan 'humor'. Het gaat ook over algemene berichtgeving en over de stemmen die aan bod komen. Het gaat over rolmodellen die vandaag ontbreken. Het gaat over gebrek aan nuance, gebrek aan kennis en zelfs misvattingen over elkaar.

In de Vlaamse media is er nog steeds een vertegenwoordiging van slechts 1% door mensen van allochtone origine. Dat heeft uiteraard gevolgen. Etnische en culturele minderheden voelen zich vaak noch vertegenwoordigd noch aangesproken door onze media, wat vanzelfsprekend bijdraagt tot een proces van isolement en vervreemding. Mediamakers richten zich bijna uitsluitend tot een 'blank publiek' en communiceren een realiteit zoals ze gezien wordt door een 'blanke bril'. Dit werd al meermaals al dan niet cynisch toegegeven door Vlaamse mediamakers, maar initiatieven om er verandering in te brengen zijn nog altijd onvoldoende. Hoewel alternatieve media en de openbare omroep stilaan vooruitgang lijken te boeken, zijn er economische en politieke belangen die de beeldvorming van minderheden sturen. En die factoren kunnen zo eenvoudig zijn als een heersende ideologie of de terugkerende veronderstelling dat diversiteit tot inefficiëntie of gebrek aan kwaliteit zou lijden. Die belangen moeten zo veel mogelijk worden geïdentificeerd en uitgeschakeld. En dat is dringend.

Maar nog zorgwekkender is de impuls om het probleem te ontkennen. Onlangs schreef DeCorrespondent.nl een moedige brief waarin ze toegaven dat er een probleem is met de vertegenwoordiging van de samenleving in de media en ook in hun eigen redactie. "Je intuïtieve reactie is in de verdediging schieten", schreef Karel Smouter, als uitleg voor hun gedrag en bij de aankondiging van hun zoektocht naar divers talent om de staf van De Correspondent te verkleuren. Bijna alle Vlaamse media kampen met exact hetzelfde probleem, maar hoewel partijdigheid, verspreiding van vooroordelen en zelfs racistische blunders in verschillende media legio zijn, is de "intuïtieve reactie" nog altijd de ontkenning. De ontkenning dat cartoons stigmatiserend kunnen zijn, de ontkenning dat racistische veralgemeningen in de sportkrant de publieke opinie verzieken, de ontkenning van de

blinde vlekken die het logische gevolg zijn van mono-etnische en monoculturele redacties in een superdiverse maatschappij.

Jammer genoeg gaat die ontkenning verder dan onze media. We stellen vast dat de ontkenning van racisme en discriminatie ook leeft bij de gewone burger: de ontkenning van eigen handelen of de ontkenning dat wat anderen meemaken van racistische aard is. De inzet op de verspreiding van het idee dat het racisme relatief zou zijn, dat niet alles wat ervaren wordt als racisme werkelijk racisme is, dat racisme vooral misbruikt wordt als een excuus voor persoonlijke mislukking, loont.

Maar het is aan ieder van ons om dat automatisme uit te schakelen. We moeten alert blijven voor ons eigen gedrag, en daar waar we snel, collectief “in de verdediging schieten”, op zijn minst vraagtekens plaatsen.

We kunnen ons niet permitteren dat ons land – hoewel rijk, ontwikkeld, beschaafd en verlicht – de geestelijke gezondheid van haar kinderen ondermijnt. We kunnen ons niet permitteren dat één van onze kinderen meer ambitie en zelfvertrouwen zou ontwikkelen bij het opgroeien in een derdewereldse context. Dat is een reden tot schaamte. En we kunnen blijven ontkennen dat er een probleem is, of we kunnen er iets aan doen. Het initiatief van de Kinderrechtencoalitie om deze problemen bespreekbaar te maken en een platform bieden voor de gezamenlijke zoektocht naar oplossingen, is alvast een teken van erkenning en bezorgdheid. En dat is een stap in de juiste richting.

Bronnenlijst

Verenigde Naties

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989

Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 21 december 1965

United Nations Secretary-General's *Study on Violence against Children* (2006), Comité voor de Rechten van het Kind (2001). *Algemeen Commentaar nr. 1: The Aims of Education*, CRC/GC/2001/1

Comité voor de Rechten van het Kind (2003). *Algemeen Commentaar nr. 5: General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child*, CRC/GC/2003/5

Comité voor de Rechten van het Kind (2011). *Algemeen Commentaar nr. 13: The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13

Comité voor de Rechten van het Kind (2010). *Slotbeschouwingen: België*, vierenvijftigste zitting, 24 mei-11 juni 2010, CRC/C/BEL/CO/3-4

Mensenrechtencomité (1989). *Algemeen Commentaar nr. 18: Non-discrimination*, HRI/GEN/1/Rev.6

UNESCO (1978), *Declaration on Race and Racial Prejudice*

Wetgeving

Wet van 10 mei 2007 tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden van 30 juli 1981, B.S. 30/05/2007, 29046

Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, BS 30/05/2007, 29016

Wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, BS 05/03/2014, 18455

Literatuur

Beleidsnota 2014-2019 Armoedebestrijding, ingediend door Liesbeth Homans, vice-minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding (2014)

Bruggen bouwen met de politie: tips voor jeugdwerkers (2015). Een project van Uit De Marge, Idea, KRAS en Provincie Antwerpen.

- Bruggen bouwen voor gelijke onderwijskansen*. Visie op de integratie van diversiteit en competenties omgaan met diversiteit in de lerarenopleiding, project van het Expertisenetwerk AUGent, laatste geconsulteerd op 29/10/2015 via www.screeningdiversiteitlerarenopleiding.be
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (2014), *Verkiezingen 2014. De prioriteiten van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding*
- Consuegra, E. (2015). *Gendered teacher-student classroom interactions in secondary education: perception, reality and professionalism* (niet gepubliceerde doctoraats-thesis). Vrije Universiteit Brussel, Brussel.
- Deklerck, J & van Overveld Kees (2001), *De preventiepiramide. Preventie van probleemgedrag in het onderwijs*, Acco
- Denys, E. (2015). *Awel, wat moet ik doen? De veerkracht bij jongeren van Awel onderzocht*, Awel.
- Geldof, D. (2013). Superdiversiteit als onverwerkte realiteit. Een uitdaging voor het sociaal werk. In: *Alert*, jaargang 39, nummer 3, juli 2013, p. 13
- Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *Tijd voor een interfederaal actieplan tegen racisme – jaarverslag 2013*
- Interfederaal Gelijkekansencentrum (2015). *Jaarverslag 2014. Een keerpunt voor het Centrum*
- Jerome L., Emerson L., Lundy L., Orr K. (2014), *Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries*, Queen's University Belfast, UNICEF
- Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2014). *Kinderrechteneducatie in het onderwijs*, Kinderrechtenforum nr. 10
- Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2010). *Alternatief Rapport van de NGO's over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in België*
- Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2010b). *Kinderen en jongeren in armoede*, Kinderrechtenforum nr. 7
- Pauwels, L., Brion, F., De Ruyver, B. (2014). *Verklaren en begrijpen van de rol van blootstelling aan nieuwe sociale media en gewelddadig extremisme. Een geïntegreerde kwalitatieve en kwantitatieve benadering (RADIMED): samenvatting*, Brussel: Federaal Wetenschapsbeleid, 2014 (SP2587)
- Spaas N. (2015), *Dienstencheques: subsidiëren om te discrimineren*, publicatie Minderhedenforum, 22 februari 2015
- Spears Brown, C. & Bigler S., R. (2005). Children's Perceptions of Discrimination: A Developmental Model. In: *Child Development*, Mei/juni 2005, Volume 76, nummer 3, pp. 533-553
- Van Den Bossche, J., Verstraete E. & Van Avermaet, P. (2014). *Leermiddelen onder de loep. Op zoek naar het interculturele gehalte. Een vervolgonderzoek*. Gent: Steunpunt Diversiteit & Leren, Universiteit Gent.
- Vandezande V., Hanquinet L., Swyngedouw M., Jacobs D. (2006). *Naar een Tolerantiebarometer voor België*. Haalbaarheidsstudie, IPSO-K.U.Leuven, GERME-ULB, rapport in opdracht van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding

Van Regenmortel, T. (2008). *Zwanger van empowerment, een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg*, Fontys Hogeschool Sociale Studies, oratie 21 november 2008

Verhaeghe, P. (2015), *#Praktijktesten nu. Maar welke praktijktesten?*, Poliargus paper n. 2015/03, april 2015

Vlaamse Onderwijsraad (2014), *Diversiteit als meerwaarde. Engagementsverklaring van de Vlaamse onderwijswereld*, 25 september 2014.

Meer weten?

121

Wilt u meer te weten komen over het onderwerp van deze publicatie en over (super)diversiteit, discriminatie en racisme in het algemeen? Deze organisaties en platformen werken stuk voor stuk rond deze thema's en kunnen u ongetwijfeld verder helpen.

Kif Kif

Kif Kif is een interculturele beweging die strijdt voor gelijkheid en tegen racisme. Kif Kif bouwt mee aan een solidaire, democratische en interculturele samenleving. Via kritische, sensibiliserende, interactieve en educatieve initiatieven geeft Kif Kif mensen de instrumenten in handen om een andere stem te laten horen in het maatschappelijk debat over de interculturele samenleving. Kif Kif steunt op die manier actief individuen en groepen die uitgesloten worden van grondrechten of gediscrimineerd worden en versterken hen om zelf op te komen voor hun rechten.

www.kifkif.be

Hand in Hand tegen racisme

Hand in Hand tegen racisme streeft naar een open, cultureel diverse Vlaamse samenleving.

Hand in Hand wil wegen op het beleid: antiracisme, respect voor de mensenrechten en solidariteit zijn hierbij de belangrijkste leidraden. Dit gebeurt in eerste instantie vooral via campagnes.

Hand in Hand heeft haar wortels in de vredesbeweging, als coördinator van de antirakettenbetogingen in de jaren 80 (onder de naam VAKA).

Sinds 1992 legt Hand in Hand de klemtoon op inspraak en gelijke rechten voor alle inwoners van dit land, tegen racisme en tegen discriminatie van etnisch-culturele minderheden

<http://www.11.be/onze-leden/item/hand-in-hand-tegen-racisme-vzw>

Dailyracism

Als je racisme en discriminatie aan de lijve ondervindt of ziet in België, dan kan je op deze facebookgemeenschap terecht met jouw verhaal. Dit wordt gedeeld, om deze zaken aan te klagen, maar ook voor de mensen te informeren en bewust te maken over racisme.

<https://www.facebook.com/Daily-Racism>

Ella vzw

Ella staat voor het kruispunt van gender en etniciteit. Ella wil actief werk maken van kruispuntdenken in alle sectoren, naar de vrouwenbeweging en in het alloch-tone middenveld, in onderwijs, sociale sector en welzijnssector.

www.ellavzw.be

Orbit vzw

ORBIT vzw is thuis in de wereld van diversiteit & migratie. Samen met mensen, organisaties en overheden zetten we in op:interlevensbeschouwelijke ontmoeting, rechtvaardig gratiebeleid, samenwerking in diversiteit en de effectieve aanpak van racisme.

www.orbitvzw.be

School zonder racisme

vzw School zonder Racisme ondersteunt de vorming van leerlingen tot wereld-burgers die met open geest hun leven uitbouwen in de multiculturele samenleving.

Het project School Zonder Racisme beschikt over een uitgebreid ervaringsgericht pedagogisch aanbod voor alle types van het secundair onderwijs.

www.schoolzonderracisme.be

Minderhedenforum

Het Minderhedenforum geeft mensen met een migratieachtergrond in Vlaanderen en Brussel een stem.

Al meer dan 10 jaar zorgt het Minderhedenforum ervoor dat etnisch-culturele minderheden gehoord worden en dat hun noden (h)erkend worden.

Ze brengen mensen bij elkaar en samen komen ze zo tot aanbevelingen die ze verdedigen bij beleidsmakers en presenteren in de media.

www.minderhedenforum.be

Démos

Démos is als kenniscentrum actief in het Vlaams Participatiedecreet. Ze zetten in op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugd en sport. Hiervoor vertrekken ze telkens van de leefwereldperspectieven van kansengroepen en een streven naar een meer open, inclusieve en democratische samenleving.

www.demos.be

Steunpunt diversiteit en leren

Het Steunpunt Diversiteit & Leren (SDL), verbonden aan de Vakgroep Taalkunde van de Universiteit Gent, biedt een wetenschappelijk onderbouwde ondersteuning met betrekking tot het thema 'Omgaan met diversiteit'. SDL beschouwt dit thema als een belangrijke hefboom om onze pluralistische en democratische samenleving te versterken en sociale rechtvaardigheid te bevorderen.

www.diversiteitenleren.be

School in zicht

School in zicht maakt van scholen terug echte buurtscholen: scholen die een afspiegeling zijn van hun buurt. Ouders gaan via School in zicht samen op bezoek in de scholen in hun buurt. Ook tijdens de infoavond en de terugkomavond ontmoeten zij elkaar en krijgen zij informatie over het scholenaanbod.

www.schoolinzicht.be

Netwerken voor cultuursensitieve zorg

De Netwerken cultuursensitieve zorg bestaan in Antwerpen, Brussel en Gent. Het zijn samenwerkingsverbanden van Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW's), Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG's) en soms ook integratiecentra. De Netwerken ondersteunen de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) en de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) bij de uitbouw van cultuursensitieve zorg voor etnisch-culturele minderheden, vluchtelingen en mensen met een precair verblijfsstatuut in het bijzonder. Dit doen ze in samenwerking met relevante partners in hun regio.

<http://www.pigmentzorg.be/toolbox/fiche/netwerken-cultuursensitieve-zorg>

vzw Motief

Vzw Motief ontwikkelt en organiseert vorming(sproducten) op het snijpunt van geloof/levensbeschouwing en samenleving.

Het Motief aanbod bestaat uit: een open vormingsaanbod, vormingsproducten (brochures, boeken, spel- en gespreksmethodieken,...), vorming op maat (van organisaties), advies en begeleiding bij zoekprocessen binnen organisaties omtrent de eigen levensbeschouwelijke identiteit, de betekenis en plaats van levensbeschouwing binnen hun werking, een actief pluralistisch beleid en informatie en documentatie omtrent het Motief thema (uitleenmogelijkheid gespecialiseerde bibliotheek, multimedia en methodieken)

www.motief.org

Vragen en klachten?

Vragen rond diversiteit en ervaringen met discriminatie komen vaak tot uiting in het thuismilieu of bij andere vertrouwensfiguren op school, in de vrije tijd, in de buurt, enz. Maar het is niet altijd makkelijk om hierover te praten. Zoeken kinderen een luisterend oor of hebben ze een concrete vraag, dan kunnen ze terecht bij Awel en de Kinderrechtswinkel. Ouders met specifieke opvoedingsvragen kunnen terecht de Opvoedingslijn en de Opvoedingswinkels.

Hebben kinderen en jongeren een concrete ervaring met discriminatie en racisme en willen zij, hun ouders, vertrouwensfiguren en/of hun begeleiders hiervan melding doen, dan kunnen ze terecht bij de Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat en de Meldpunten Discriminatie van het Interfederaal Gelijkekansencentrum. Hieronder leest u hoe, waar en wanneer u hen kan bereiken.

Awel, de Opvoedingslijn en het Kinderrechtencommissariaat zijn voor ons nagegaan welke vragen en/of meldingen ze krijgen rond discriminatie en racisme bij minderjarigen (ofwel door de minderjarige zelf, ofwel door hun ouders of vertegenwoordigers). Hun analyses zijn terug te vinden op onze website, onder de rubriek "jaarthema 2015: etnisch-culturele diversiteit en migraties"

Awel

Awel is een gratis en anonieme hulp- en informatielijn voor alle kinderen en jongeren. Awel is bereikbaar op 4 manieren:

- Telefoon, via het nummer 102: dagelijks van 16u tot 22u, behalve op zon- en feestdagen
- Chat, via de site awel.be: elke weekdag van 18u tot 22u, behalve op feestdagen
- E-mail, via brievenbus@awel.be: 100% beantwoording, antwoord binnen de 72 uur
- Forum, via de site awel.be: 100% beantwoording, antwoord binnen de 24 uur
- Een betrouwbaar aanspreekpunt: aansluiten bij het verhaal van de oproeper

Kinderrechtswinkel

De Kinderrechtswinkel vzw is een rechtbeschermingsinitiatief voor minderjarigen. Al meer dan 25 jaar ijvert de Kinderrechtswinkel vzw voor de realisatie van kinderrechten in België.

De Kinderrechtswinkel vzw biedt een dienstverlening aan die in functie van de rechten van kinderen staat. Het aanbod van de Kinderrechtswinkel richt zich echter zowel naar kinderen als naar volwassenen, diensten en organisaties.

Om aan de behoefte van correcte informatie en bijstand in zeer concrete situaties tegemoet te komen, organiseert de Kinderrechtswinkel **permanentie op maandagnamiddag (van 13 en 17 uur)** en op **woensdag (van 9 tot 17 uur)**. Tijdens zo'n spreekuur kunnen kinderen individueel terecht met hun vragen en problemen, zowel persoonlijk, telefonisch, per mail of via chat.

Vaak doen kinderen voor dit soort vragen een beroep op hun directe omgeving en zetten ze zelden de stap naar een onbekende en gespecialiseerde dienst. Daarom kunnen ook volwassenen uit de directe omgeving van kinderen (ouders, leerkrachten, hulpverleners, ...) vragen stellen aan de Kinderrechtswinkel ten behoeve van kinderen en hun rechten.

Het is daarnaast belangrijk dat diensten die dicht bij kinderen staan, hier een competentie ontwikkelen. De Kinderrechtswinkel levert hiertoe een bijdrage door enerzijds deze diensten/overheden te sensibiliseren. Anderzijds biedt de Kinderrechtswinkel deze diensten een gesystematiseerde opleiding en navorming aan.

Kinderrechtswinkel vzw
Hoogstraat 81, 9000 Gent

www.kinderrechtswinkel.be

Contactgegevens voor minderjarigen, ouders, ...

info@kinderrechtswinkel.be

070/21 00 71

Contactgegevens voor professionelen:

jurist@kinderrechtswinkel.be

09/234 38 31

Opvoedingslijn

De Opvoedingslijn helpt ouders met hun vragen over opvoeding. Ouders die merken dat het met de opvoeding van hun kind de verkeerde kant lijkt op te gaan, hebben vaak nood aan een klankbord. Iemand die hen begrijpt, maar die ook een antwoord kan bieden op vele vragen.

127

De Opvoedingslijn is er voor vaders, moeders, grootouders, stiefouders, gescheiden ouders, opvoeders... Dus voor iedereen die behoefte heeft aan een gesprekspartner die luistert, ondersteunt, informeert of adviseert.

- Bel hen op: 078/15.00.10
- Van Ma-vrij 10u-13u/14u-17u
- Do ook van 19u-21u
- Niet op woensdag
- Mail hen via opvoedingslijn@groeimee.be
- Ook op www.groeimee.be vind je heel wat informatie over opvoeding.

Kinderrechtencommissariaat – Klachtenlijn

Het Kinderrechtencommissariaat is de Vlaamse pleitbezorger van kinderrechten, opgericht door het Vlaams Parlement. Die rol maakt het waar door signalen van kinderen, jongeren en professionals te detecteren en om te zetten in concreet beleidsadvies. De Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat onderzoekt klachten van schendingen en waakt over het toepassen en naleven van kinderrechten in alle domeinen van de samenleving: school, sportclub, buurt, gemeente, jeugdbeweging, jeugdzorg, hulpverlening, overheden en officiële diensten. De Klachtenlijn is er vooral voor wie al overal hulp zocht, maar niemand vond die iets kan of wil doen. Voor wie compleet vast zit. Bemiddeling door de Klachtenlijn is gratis.

De Klachtenlijn is op verschillende manieren bereikbaar:

- Via de website www.kinderrechten.be.
- Per telefoon, op het nummer 0800 20 808, elke weekdag van 13u tot 16u en ook op dinsdagavond van 18u tot 20u.
- Per e-mail, via klachtenlijn@kinderrechten.be
- Op het Kinderrechtencommissariaat, Leuvenseweg 86 te Brussel, na afspraak.
- Via de Gentse ombudsvrouw, Mammelokker, Botermarkt 17, 9000 Gent.
- Via de Antwerpse ombudsvrouw, Permeke (ingang Muizenstraat), De Coninckplein 25, 2060 Antwerpen.

Interfederaal Gelijkekansencentrum

Het Interfederaal Gelijkekansencentrum is een onafhankelijke interfederale openbare instelling gespecialiseerd in het gelijkekansenbeleid en het non-discriminatiebeleid. Zijn opdracht, gebaseerd op de mensenrechten, is om gelijke kansen en rechten voor alle burgers te bevorderen en om discriminatie te bestrijden. Het voert die opdracht uit met het oog op gemeenschapsontwikkeling en in een geest van dialoog, samenwerking en respect.

Het Centrum respecteert het privéleven en garandeert dat alle informatie die het krijgt wordt behandeld volgens de wettelijke bepalingen ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Hebt u een algemene vraag voor het Centrum?

A Koningsstraat 138, 1000 Brussel

T +32 (0)2 212 30 00

F +32 (0)2 212 30 30

Email: epost@cntr.be

Wilt u een medewerker van het Centrum spreken om discriminatie te melden of een vraag te stellen?

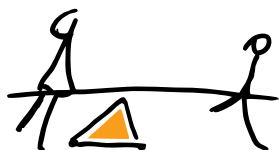
- Bel tussen de volgende tijdstippen naar het gratis nummer 0800 12 800 (vanuit België) of naar +32 (0)2 212 30 00 (vanuit het buitenland):
- Maandag 9.00-12.00
- Dinsdag 9.00-12.00 & 13.00-17.00
- Woensdag 9.00-12.00 & 13.00-17.00
- Donderdag De Antidiscriminatielijnd wordt vervangen door juridische bijstand op het Centrum (tussen 9u30 en 12u)
- Vrijdag 9.00-12.00
- Bezoek het Centrum zonder afspraak op donderdag tussen 9.30 en 12 uur
- Neem contact op met één van hun lokale Meldpunten Discriminatie, zie <http://www.diversiteit.be/links#meldpunten>

Wilt u een vraag stellen via mail of via hun website?

- Stuur een e-mail naar epost@cntr.be
- Gebruik hun onlineformulieren:
- Ik wil een melding doen: via een formulier <http://www.diversiteit.be/node/247> kunt u (mogelijke) discriminatie melden of advies vragen rond de wetgeving waarvoor het Centrum bevoegd is.
- Ik heb een andere vraag: via een formulier <http://www.diversiteit.be/node/34463> kunt u het Centrum een andere vraag stellen (over hun vorming, hun publicaties, hun website, enzovoort).

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen is een netwerk van 26 niet-gouvernementele organisaties die in de brede zin actief zijn rond kinderrechten. Haar voornaamste taak bestaat uit het toezien op de naleving van het VN-Kinderrechtenverdrag in België. Samen met haar Franstalige zusterorganisatie, la CODE, coördineert ze het alternatief rapport over de toestand van kinderrechten in België aan het VN-Comité voor de Rechten van het Kind in Genève.

De Kinderrechtencoalitie bestaat uit: Arktos, Awel, Child Focus, CREFI, Gezinsbond, Jong & Van Zin, Minor-Ndako & Juna, Kinderrechtenhuis vzw, Kinderrechtswinkel, Liga voor Mensenrechten, Plan België, Vivès, Ecpat België, GRIP, Medimmigrant, Onderzoekscentrum Kind en Samenleving, Rondpunt, Steunpunt Jeugdhulp, Tumult, Uit De Marge, UNICEF België, Vlaams Welzijnsverbond, VCOV, KIYO ngo voor kinderrechten, Vormen en Welzijnzorg.

KINDERRECHTENCOALITIE
VLAANDEREN

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

Koningin Maria Hendrikaplein 5/103, 9000 Gent.

www.kinderrechtencoalitie.be

info@kinderrechtencoalitie.be

Facebook: Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

TEL 09/225.90.25

Met de steun van de Vlaamse overheid en de Raad van Europa

Vlaanderen
verbeelding werkt